

Faculteit Letteren en Wijsbegeerte

Academiejaar 2008 – 2009

EEN NAAMKUNDIGE STUDIE VAN DE
WONDELGEMSE TOPONIEMEN TOT 1600.

Thalia Verbeken

Promotor : Prof. dr. M. Devos

Masterproef voorgedragen tot het behalen van de graad van

Master in de Taal- en Letterkunde: Nederlands-Latijn

DANKWOORD

Ik ben veel dank verschuldigd aan mijn toegewijde promotor, professor M.Devos, die mij voortdurend heeft bijgestaan met raad en daad. Dankzij haar opbouwende feedback en intense medewerking, kan ik deze masterproef nu voorleggen. Verder wil ik de Heemkundige Kring van Wondelgem bedanken en vooral mevrouw L. De Mey, die mij aan heel wat bruikbaar materiaal heeft geholpen. Vervolgens ook dank aan de heer Jozef van de Veire die mij een gedigitaliseerde versie van de kaart van Viglius bezorgde en aan mijn vriend, Loran Vincke, voor zijn hulp bij het bewerken van die kaart en bij de lay-out van mijn scriptie. Tenslotte verdienen ook mijn ouders hier een plaats: door hen kon ik deze studie aanvatten en bijgevolg ook deze scriptie.

INHOUD

DANKWOORD	2
INHOUD	3
INLEIDING	5
VERKLARING	9
1 Wondelgem	9
2 Wijken en gehuchten	12
3 Landschappelijke complexen	17
3.0 Inleiding	17
3.1 Benoemingsmotieven voor landschappelijke complexen	17
3.1.1 Naar de eigenaar, de pachter of de gebruiker	17
3.1.2 Naar de ligging	18
3.1.3 Naar de grootte	22
3.1.4 Naar de vorm	22
3.1.5 Naar de vroegere toestand of de wijze van ontginning	23
3.1.6 Naar de omheining en de begroeiing erop, errond of erbij	25
3.1.7 Naar het gewas dat erop geteeld werd	26
3.1.8 Naar een reliëfkenmerk	27
3.1.9 Naar de bodemgesteldheid	28
3.1.10 Naar het juridische statuut	29
3.1.11 Andere benoemingsmotieven	29
3.1.12 Benoemingsmotief onzeker	30
4 Straten, toegangen en kruispunten	33
4.0 Kernbestanddelen in straatnamen	33
4.1 Benoemingsmotieven voor straten	34
4.1.1 Naar de eigenaar, een aangelande of een ander persoon	34
4.1.2 Naar de ligging	34
4.1.3 Naar de vorm	38
4.1.4 Naar de bedekking, de begroeiing of het uitzicht	38
4.1.5 Naar een reliëfkenmerk	38
4.1.6 Naar de functie	39
4.1.7 Benoemingsmotief onzeker	39
4.2 Toegangen	40
4.3 Kruispunten	40
5 Hoeven, woningen en gebouwen	42
5.0 Kernbestanddelen in hoevenamen	42
5.1 Benoemingsmotieven voor hoeven	43
5.1.1 Naar de ligging	43
5.1.2 Naar de eigenaar, de pachter of de gebruiker	45
5.1.3 Ander benoemingsmotief	46
5.1.4 Benoemingsmotief onzeker	47
6 Terreinnamen	49
6.0 Inleiding	49
6.1 Kernbestanddelen in terreinnamen	50
6.2 Benoemingsmotieven voor onderdelen van het terrein	56
6.2.1 Benoemingsmotieven voor akkerland en grasland	56

6.2.1.1	Naar de eigenaar, de pachter of de gebruiker _____	56
6.2.1.2	Naar de ligging _____	63
6.2.1.3	Naar de grootte _____	73
6.2.1.4	Naar de vorm _____	74
6.2.1.5	Naar de vroegere toestand of wijze van ontginning _____	76
6.2.1.6	naar de omheining of de begroeiing erop, errond of erbij _____	80
6.2.1.7	Naar het gewas dat erop geteeld werd _____	82
6.2.1.8	Naar een reliëfkenmerk _____	83
6.2.1.9	Naar de bodemgesteldheid _____	85
6.2.1.10	Naar de dieren die er huisden _____	86
6.2.1.11	Andere motieven _____	87
6.2.1.12	Benoemingsmotief onzeker _____	89
6.2.2	Benoemingsmotieven voor bossen _____	95
6.2.3	Benoemingsmotieven voor boomgaarden _____	97
6.2.4	Benoemingsmotieven voor onontgonnen grond _____	97
7	Heuvels en hoogten _____	98
7.0	Kernbestanddelen in hoogtenamen _____	98
7.1	Benoemingsmotieven voor hoogtenamen _____	99
8	Stromend en stilstaand water _____	100
8.0	Kernbestanddelen in waternamen _____	100
8.1	Kanalen en rivieren _____	100
8.2	Bruggen en voordren _____	103
8.3	Beken en sloten _____	104
8.4	Vijvers en putten _____	105
9	Omheiningen, kruisen, molens en grenstekens _____	106
	Werkelijkheidscategorie onzeker _____	109
	<i>SLOT</i> _____	113
	<i>BIBLIOGRAFIE</i> _____	115
	<i>INDEX</i> _____	122
	<i>BIJLAGE 1: LOKALISERING</i> _____	129
	<i>BIJLAGE 2: GLOSSARIUM</i> _____	132

INLEIDING

1) Motivering van de onderwerpskeuze

‘Waarom ligt er midden in Gent een plein dat *De Kouter* heet; waarom heb je in verschillende gemeenten een wijk *Donk*, wat verstond men vroeger precies onder *gavers*, *moeren* en *broeken*?’ Met deze woorden heeft professor Devos mij overtuigd mijn bachelorscriptie te wijden aan het onderzoek naar microtoponiemen. Meer bepaald heb ik me toen gebogen over de plaatsnamen van Wondelgem, maar omdat die zo talrijk zijn, moest ik me beperken tot de gehucht- en graslandnamen. Deze studie is me echter zodanig bevallen dat ik besloten heb in mijn masterproef de overige Wondelgemse toponiemen te behandelen.

2) Microtoponiemen: wat zijn ze en wat is hun relevantie?

Voor ik dieper inga op mijn eigen onderzoek, wil ik graag wat aandacht besteden aan de studie van de microtoponymie en de relevantie daarvan. Microtoponiemen zijn namen voor kleine landschappelijke entiteiten, zoals huizen, boerderijen, straten, velden, oriëntatiepunten... (Devos 1995: 227) Die plaatsnamen zijn, zoals hieronder zal blijken, een grote bron van informatie, zowel voor onze taalgeschiedenis als voor de historische wetenschappen.

Microtoponiemen zijn eigennamen, maar tal van eigennamen gaan terug op soortnamen en wel op die soortnamen die gangbaar waren op het moment van de naamgeving. Toponiemen leren ons dus veel over het historische lexicon van de plaats of streek waar ze werden opgetekend. Bovendien werden toponiemen gevormd door middel van bepaalde woordvormingregels die op dat moment gebruikelijk waren en dragen zij zo ook bij tot de historische vormleer (Devos 1995: 224-225). Deze waardevolle informatie geven microtoponiemen echter niet altijd zomaar prijs. Een typisch kenmerk is immers de grote veranderlijkheid van hun vorm, dat het gevolg is van de status van het toponiem als eigenaam. Zo zijn toponiemen naast klankwetten ook onderhevig aan allerlei onsystematische wijzigingen (Devos 1995: 236). Soortnamen kennen dat probleem niet en de reden daarvoor is dat soortnamen beschrijvende uitdrukkingen zijn. Ze benoemen een bepaalde klasse, waartoe referenten behoren die bepaalde kenmerken gemeen hebben en juist op basis van die gemeenschappelijke kenmerken tot dezelfde klasse gerekend worden. Eigennamen beschrijven geen bepaalde klasse, maar verwijzen naar een individueel fenomeen. Om te weten naar wie of wat de eigenaam verwijst, moet natuurlijk ook de naamdrager gekend zijn (Devos 1995: 219). Bij het gebruik van de naam staat de taalgebruiker echter niet stil bij de betekenis van het woord of uitdrukking waaruit de eigenaam ooit gevormd is. Om die reden is de eigenaam vatbaar voor allerlei verbasteringen, waardoor zelfs de oorspronkelijke vorm soms etymologisch onherkenbaar wordt. Zo bestaat er bijvoorbeeld het fenomeen van de volksetymologie, waarbij de taalgebruiker een naam die hij niet meer begrijpt, toch weer zinvol probeert te maken door hem aan te passen aan een betekenisdragende vorm uit de woordenschat (Devos 1995: 238, 241).

De rol van toponiemen in de historische wetenschappen, ligt in de betekenis van de soortnaam die in de plaatsnaam versteend is (Devos 1995: 223). Oorspronkelijk refereerde die soortnaam in het dagelijkse taalgebruik precies aan de soort landschappelijke component die door het toponiem werd benoemd. De mens heeft echter meerdere malen in het landschap ingegrepen, waardoor zo'n component van werkelijkheidscategorie kon veranderen. Het toponiem zelf bleef daarbij wel behouden, zodat de soortnaam als (deel van de) eigenaam gebruikt werd om een element te benoemen behorend tot een klasse die hij zelf niet beschrijft. In dat geval kan er dankzij dat toponiem wel meer over de oorspronkelijke toestand van die landschappelijke component achterhaald worden (Mattheeuws-Devos, 1997: 64-65). Zo kan uit de betekenis van een toponiem bijvoorbeeld blijken dat op de inmiddels onbewoonde plaats die hij benoemt, vroeger een nederzetting stond (Devos 1995: 251). Verder kunnen we ook menselijk ingrijpen afleiden uit toponiemen en meer bepaald informatie over de ingebruikneming van grond en de uitbreiding van de agrarische oppervlakte: cultuurnamen met bijvoorbeeld het bestanddeel *bos* of *mere* geven aan dat er oorspronkelijk op die plek een bos of moeras lag dat respectievelijk gerooid of drooggelegd werd en waaruit vervolgens cultuurland werd gewonnen. Ten slotte is behalve de oorspronkelijke toestand ook heel wat andere informatie in toponiemen opgeslagen: namen van akker- of graslandpercelen kunnen bijvoorbeeld onthullen welke gewassen erop geteeld werden, hoe ze omheind werden, door wie ze werden gebruikt... (Devos 1995: 252-253)

3) Opzet van de studie: materiaal en methode

Om de toponiemen van een bepaalde gemeente te kunnen verklaren, is er natuurlijk in de eerste plaats een lijst met plaatsnamen nodig. Ik had geluk, omdat er voor Wondelgem al een kant en klaar glossarium voorhanden was. Met de toponymie van deze gemeente kan ik immers binnen het kader van het project van de Meetjeslandse Toponiemen werken, dat uitgevoerd wordt door de Stichting Achiel De Vos. Samen met Luc Stockman heeft Achiel De Vos in de loop van jarenlang archiefonderzoek systematisch en diplomatisch alle oude Meetjeslandse plaatsnamen opgetekend die ongeveer tot 1600 geattesteerd zijn, waaronder ook die van Wondelgem. In 1980 hadden zij er zo bijna 20 000 bijeengesprokkeld en wilden ze die voor een breder publiek toegankelijk maken, juist wegens de cultuurhistorische en taalkundige waarde van zo'n verzameling, waar ik het al eerder over had. Zo is het initiatief er gekomen om alle toponiemen te publiceren per (deel)gemeente (Devos 1992: 3).

Naast dat glossarium kreeg ik een transcriptie van de legger van Sint-Baafs in handen, die informatie geeft over de grootte van de verschillende stukken grond in Wondelgem in het jaar 1576 en over de tienden die erop betaald werden. In die legger kon ik enerzijds toponiemen terugvinden die al in het glossarium aanwezig waren, anderzijds toponiemen die er nog niet in opgetekend waren. Door die plaatsnamen in hun context uit de legger over te nemen, kon ik het oorspronkelijke glossarium uitbreiden.

Met dat materiaal ging ik vorig jaar en ook dit jaar aan de slag. In mijn onderzoek moest ik dan nog drie stappen zetten. De eerste stap was de categorisering van de toponiemen, de tweede de verklaring, de derde de lokalisering.

Voor de eerste stap was het de bedoeling te bepalen tot welke werkelijkheidscategorie een referent behoorde op het moment dat zijn naam geregistreerd werd. Voor de Wondelgemse toponiemen konden we acht werkelijkheidscategorieën onderscheiden: wijken/gehuchten, landschappelijke complexen, straten/toegangen/kruispunten, terreinnamen, hoeven/woningen/gebouwen, heuvels/hogten, stromend/stilstaand water en omheining/kruisen/molens/grenstekens. Daarnaast hebben we een aparte rubriek voorzien voor de toponiemen die we niet konden classificeren.

Voor de verdeling van de verschillende toponiemen hebben we geprobeerd ons zo min mogelijk door de naam zelf te laten leiden. Zoals al vermeld bevat een plaatsnaam vaak een soortnaam die in de gewone woordenschat een bepaald terreintype benoemde en op het moment van de naamgeving gebruikt werd om de aard van de benoemde landschappelijk werkelijkheid aan te duiden. Die werkelijkheid kon echter al veranderd zijn op het moment dat het toponiem voor het eerst wordt geattesteerd. Daarom moeten we eerst proberen om de status van de genoemde referent uit andere informatie te halen, meer bepaald uit de zakelijke omschrijving van het benoemde in het glossarium of uit kaartmateriaal. Alleen waar die gegevens ons in de steek lieten, baseerden we ons op de betekenis van het toponiem zelf.

We gingen dus eerst na hoe de benoemde referent in het bronnenexcerpt wordt omschreven. Dat gebeurt vaak aan de hand van de termen *gehucht*, *akker*, *stuk*, *meers...*, m.a.w. aan de hand van soortnamen die een bepaalde werkelijkheid benoemen en die we vaak zien terugkeren in toponiemen zelf. Veel van die soortnamen worden hieronder verklaard binnen de werkelijkheidscategorie waar ze thuishoren (onder de titel ‘Kernbestanddelen in...’). Als een bepaald toponiem met zo’n soortnaam wordt beschreven, wordt het dan ook in dezelfde werkelijkheidscategorie ingedeeld: **Bek 4** wordt bijvoorbeeld beschreven als *een stick landts ghenempt den beck groot ontrent vC R ... oost de buenstrate* (1606) en benoemde dus een “stuk”. *Stuk* refereerde aan een terreinnaam (zie 6.1 Kernbestanddelen in terreinnamen, p. 54) en bijgevolg is **Bek 4** ook in die rubriek opgenomen.

Toponiemen worden natuurlijk niet altijd zo omschreven en er zijn ook andere manieren waarop bronnen ons informatie geven over de aard van de benoemde referent. Zo kunnen we landschappelijke complexen onder andere herkennen als in het toponymisch bestand hun naam wordt voorafgegaan door de formule *daer ment heet*. Ook wanneer een toponiem volgt op een voorzetsel als *up*, *boven...* benoemt die een landelijke buurt: het is immers typisch voor deze grotere entiteiten dat ze in de archiefstukken dienden als referentiepunten bij de lokalisering van grondbezit (Vandeveire-Devos 2008: 22) en voorzetsels als *up*, *boven...* geven de ligging aan ten opzicht van zulke beschouwingpunten.

Ook kaarten konden helpen om de werkelijkheidscategorie van een bepaalde referent te bepalen. Zo is de kaart van Viglius (1576) gekleurd en geven de lichtbruine stukken akkerland weer, terwijl de groen-gele grasland aanduiden. Bovendien zijn op alle

kaarten de belangrijkste waterlopen en straten aangeduid, waardoor we ook weinig moeite hadden om die te identificeren.

Bij toponiemen waar noch het bronnenexcerpt noch het kaartmateriaal ons uitsluitsel kon geven over de landschappelijke component die het benoemde, hebben ons laten leiden door de betekenis van de soortnamen die in de eigenaam versteend zijn of van bepaalde naamsbestanddelen, zoals bijvoorbeeld *-gem* (zie p.9 **Wondelgem**). Daardoor is onze indeling wellicht niet helemaal waterdicht, maar we moesten roeien met de riemen die we hadden.

Voor de tweede stap, het verklaren van de toponiemen, waren allerhande bronnen voorhanden. Belangrijk waren woordenboeken zoals het *Middelnederlandsch Woordenboek*, het *Vroegmiddelnederlands woordenboek* en het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, waarin de soortnamen die in de toponiemen opgeslagen zijn, konden worden opgezocht. Daarnaast waren dialectwoordenboeken, artikelen over naamkunde en de reeds bestaande monografieën een grote hulp. Ten slotte heeft geschiedkundige informatie over Wondelgem eveneens bijgedragen tot de interpretatie van een aantal plaatsnamen.

De derde stap was het lokaliseren van zoveel mogelijk toponiemen. De lokalisatie kan immers helpen bij de interpretatie en levert daarnaast ook informatie voor de historische wetenschappen (Devos 1995: 246). Ik heb daarvoor vooral gebruik gemaakt van de Popp-kaart (19^e eeuw) en van de kaart van Viglius, die bij de legger van Sint-Baafs uit 1576 hoort. Ook een hedendaagse kaart van Wondelgem, die ik raadpleegde op www.gent.be/eCache/THE/1/563.html, kon ons aanwijzingen geven met betrekking tot de lokalisatie van een aantal referenten die ondertussen al verdwenen zijn. Zo herinnert de hedendaagse straatnaam *Stenen Kruis* aan het historische **Stenen Kruis**, dat logischerwijs lag waar die straat zich nu bevindt. Behalve kaarten onthullen ook de historische bronnen zelf vaak het een en ander over de lokalisatie van een toponiem. Zo kunnen we bv door het citaat *daerment heet achter de kercke binnen vrijen* (1603) het complex **Achter de Kerk** binnen het Vrije van Gent situeren.

In bijlage heb ik de kaart van Viglius toegevoegd. Ik heb voor die kaart gekozen, omdat daarop ook de oude nederzetting van Wondelgem nog aangeduid staat, die in de 19de eeuw toen de Popp-kaart werd gemaakt, al door de stad Gent geannexeerd was en dus niet meer op die kaart staat. De plaatsen die ik aan de hand van het kaartmateriaal vrij precies heb kunnen lokaliseren, zijn gewoon op de kaart zelf gezet. Toponiemen waarvan ik de ligging ongeveer wist, zijn in een lijst opgenomen, gevolgd door coördinaten die het gebied aanduiden waarin ze kunnen worden gesitueerd (zie Bijlage 1).

Hieronder zal eerst wat dieper ingegaan worden op de naam en de evolutie van Wondelgem en zullen vervolgens de toponiemen binnen de genoemde categorieën worden behandeld. Ook de toponiemen die ik vorig jaar in mijn bachelorscriptie verklaarde zijn, weliswaar enigszins gewijzigd en naar nieuwe inzichten aangepast, hier opgenomen, zodat deze scriptie een volledige monografie van Wondelgem aanbiedt.

VERKLARING

1 Wondelgem

Wondelgem, een Germaanse nederzettingsnaam die teruggaat tot in de Merovingische tijd (6^e-7^e eeuw), werd voor het eerst vermeld in een oorkonde van 5 mei 966, waarin Lotharius, koning van Frankrijk, de bezittingen van de Sint-Baafsabdij bevestigde. Wondelgem, dat deel uitmaakte van die bezittingen, verscheen in de oorkonde als de villa *Gundinglehem* (Vanaverbeke 1968: 3), dat niets anders betekent dan ‘woning van de lieden van Gundilo’. (TW).

Wondelgem is een *ingaheem*-naam: *Gundilinga haim* (TW). Zulke namen zijn opgebouwd uit het grondwoord *heem* (< Germaans *haim*), dat ‘woonplaats’ betekent, met als voorbepaling een Germaanse persoonsnaam verbonden met het collectiefsuffix *-ing* in de genitief meervoud (Gysseling 1978: 12-13). Achter dergelijke namen gaat altijd een collectieve nederzetting schuil (Devos 2000: 70)

De oude nederzetting Wondelgem, *villa Gundinglehem*, lag niet op dezelfde plek waar Wondelgem nu ligt, maar ten zuiden daarvan, ongeveer ter hoogte van het huidige *Van Beverenplein* (Verhulst 1958: 236). Zij werd van de tegenwoordige gemeente gescheiden door de **Rietgracht**, een waterloop die Gent volledig omgaf en zo een gebied afbakende, dat het **Vrije** of **Vrijdomme van Gent** werd genoemd. Daarbinnen verwierf het Gentse stadsmagistraat een beperkte juridische en administratieve bevoegdheid. Het grondgebied van het oude Wondelgem lag binnen dat **Vrije** van Gent en zou in de 18de eeuw definitief bij de stad worden aangehecht (Vanaverbeke 1968: 7-9).

Villa Gundinglehem, dus het oude Wondelgem, maakte deel uit van de domeingroep of ‘fiscus’ **Marka**, waartoe onder andere ook *Ekkergem* en *Evergem* behoorden. Die fiscus werd in de 7^e eeuw door een Merovingische koning (waarschijnlijk Dagobert) aan de Sint-Baafsabdij geschonken (Vanaverbeke 1968: 3-4). Het centrum ervan of de *capitanea villa*, heette ook **Marka**: een fiscus, met alle afhankelijkheden erin begrepen, werd immers gewoonlijk genoemd naar het *caput fisci* of de *capitanea villa* van waaruit hij bestuurd werd (Verhulst 1958: 233). Qua ligging kwam *villa Marka* overeen met het huidige Wondelgem (Vanaverbeke 1968: 4). De naam *Marka* is een vorm van de prehistorische nederzettingsnaam *Marinkon*, die op zijn beurt is afgeleid van het adjectief *mer-*, dat ‘vuil, zwart’ betekent (Gysseling 1980: 181). Zie ook **Morek/Marek/Meerek**, p.29.

In de 10^e eeuw was die villa echter verdwenen (Verhulst 1958: 236) en in de oorkonde van 966 wordt *curtis Fronestalla* als *caput fisci* genoemd. Deze *curtis* (‘vroonhof’) was waarschijnlijk het centrum van de verdwenen villa en de reden waarom die als *caput* van de fiscus vermeld werd, was dat zij het belangrijkste deel van de gebieden van villa **Marka** omvatte die nog in het bezit waren van de Sint-Baafsabdij (Verhulst 1958: 235). Door de invallen van de Noormannen in de 2^e helft

van de 9^e eeuw, en de daarmee gepaard gaande vlucht van de abt van de abdij, had de medewerker van de graaf immers de kans gekregen om zich gronden van villa **Marka** toe te eigenen. Onder die ontnomen landen bevonden zich bijvoorbeeld de wijken **Houtje** en **Speibroek/Spesbroek** en juist omdat zoveel gebied afgenomen was, kon in de oorkonde van 966 (die de bezittingen van de Sint-Baafsabdij bevestigde) villa **Marka** moeilijk nog als bestuurlijk centrum genoemd worden. Later werden de usurpaties van de graaf en zijn medewerker met een belening geregulariseerd (Vanaverbeke 1968: 18), maar ondertussen hadden zij wel de klassieke domaniale structuur aangetast, die de fiscus heeft gekend. Voor gedetailleerde informatie over de verdere desintegratie van dit domein, verwijzen wij door naar Verhulst (1958: 249-284).

Het nieuwe exploitatiecentrum van de fiscus **Marka** was in de 10de eeuw dus *curtis Fronestalla* of het vronnhof **Vroonstalle**. Het bestanddeel *Vroonstalle*, dat samengesteld is uit *frauna* ‘heerlijk’ (Gysseling 1980: 190) en *stalla* ‘erf’ en in zijn geheel ‘erf van de heer van het domein’ betekent (Verhulst 1958: 235), verschijnt in het toponymische bestand van Wondelgem zowel als enkelvoudig toponiem als in de samenstellingen **Vroonstalledries** en **Goed te Vroonstalle**. In de secundaire literatuur vinden we ook *Vroonstallekouter* terug (bv. Verhulst 1995: 177). De naam **Vroonstalle** verwijst wellicht naar het grote geheel, waarvan **Vroonstalledries** en *Vroonstallekouter* deel uitmaakten, en waarbij **Goed te Vroonstalle** het eigenlijke vronnhof was. Aan dat vronnhof was de dichtstbijzijnde nederzetting, namelijk het oude Wondelgem, ondergeschikt gemaakt en dat op meer directe wijze dan de andere elementen van de fiscus Marka, zoals *Ekkergem* of *Evergem*. Zo waren de inwoners van Wondelgem verplicht om landbouwherendiensten te verlenen op de hofkouter van de *curtis*, de *Vroonstallekouter* (Verhulst 1966: 114-115). Verder fungeerde Wondelgem als rechterlijk centrum van de fiscus en dat wegens de standplaats van de schout aldaar, die belast was met de lagere jurisdictie op het land (Verhulst 1958: 269).

Op een bepaald ogenblik zou, net als villa **Marka**, ook **Vroonstalle** aan belang inboeten en nam Wondelgem zelfs de rol als domaniaal-bestuurlijk centrum van het voormalige exploitatiecentrum over (Verhulst 1958: 269). De teloorgang van **Vroonstalle** als *caput fisci* vond meer bepaald plaats tussen de 10de en 13de eeuw, toen het veel van zijn domaniaal grondbezit verloor. Zo kwam op een bepaald ogenblik het grootste gedeelte van Wondelgem in het bezit van **Wessegem** (Vanaverbeke 1968: 19). **Wessegem**, waarvan de naam dezelfde opbouw kent als *Wondelgem* en verklaard kan worden als ‘woning van de lieden van Wasjo’ (TW), was een heerlijkheid die zich o.a. over Wondelgem, Mariakerke, Knesselare, Eine en Ursel uitstreekte en waarvan de heerlijke woonplaats zich te Ursel bevond (De Potter-Broeckaert 1864-1870: Wondelgem, 30).

In het jaar 1200 werd de parochie Wondelgem opgericht. Die omvatte ook het gebied van de vroegere villa **Marka** en bijgevolg van de huidige gemeente Wondelgem (Verhulst 1958: 269). De parochiekerk, die in de oude nederzetting Wondelgem was gebouwd (dus binnen de **Rietgracht**), werd door de godsdiensttroebelen van de

tweede helft van de 16de eeuw vernield en zou in 1683 worden heropgericht op **Vroonstalledries**. Naar die plek werd in dezelfde periode ook de dorpskern verplaatst en daar ligt ze nu nog steeds (Verhulst 1966: 114). In de 18de eeuw ten slotte werd, zoals al vermeld, het grondgebied van de oude nederzetting binnen het **Vrije** van Gent, definitief aan Wondelgem ontnomen en werden ook de gemeentegrenzen vastgelegd. Die grenzen stemmen niet helemaal overeen met die van het huidige Wondelgem, aangezien ook in de 19de en de 20^e eeuw Gent zich systematisch grond zou toe-eigenen voor de uitbreiding van de Voorhaven en zo de oppervlakte van Wondelgem uiteindelijk zou dalen tot de huidige, namelijk 581 ha 82 a (Vanaverbeke 1968: 9-10).

2 Wijken en gehuchten

Belau: de oudste attestaties *Roelf de Belau* (1223) en *Petr. de Balau* (1280), waar de plaatsnaam als aardrijkskundige bij- of familienaam voorkomt, doen vermoeden dat dit toponiem een uitgestrekte en bewoonde entiteit benoemde. Bovendien vermeldden De Potter en Broeckaert (1864-1870: Wondelgem, 3) in de 19de eeuw het *Blauw* als een gehucht/wijk van Wondelgem. Dat we het 19de-eeuwse *Blauw* mogen identificeren met het historische *belau* wordt bewezen door de ligging van de huidige *Blauwstraat*, die (ongeveer) hetzelfde tracé volgt als de **Belastraat** en daar dus de opvolger van is. Op het eerste zicht lijkt *blauw* een volksetymologische aanpassing van *belau*: zoals al vermeld in de inleiding is volksetymologie een fenomeen waarbij de taalgebruiker een naam die hij niet meer begrijpt, weer zinvol probeert te maken door hem aan te passen aan een betekenisdragende vorm uit de woordenschat (Devos 1995: 238, 241). Op een bepaald moment werd *belau* klaarblijkelijk niet meer begrepen en bijgevolg omgevormd tot *blauw*, dat wel nog tot het alledaagse lexicon behoorde. *Belau* moeten we volgens Gysseling (1980: 181) terugbrengen op *behl* ‘wit’. Een plaats kon ‘wit’ worden genoemd naar aanleiding van de bodemgesteldheid of de begroeiing: zo werden minder humeuze bodems van een lichte kleur bijvoorbeeld *wit* genoemd, alsook kale bodems waar het zand zichtbaar bleef en terreinen die begroeid waren met witte populieren of berken (Maas 1990: 59-60). Een andere reden om een landschappelijk component met de kleur ‘wit’ aan te duiden, was het bestaan van een ‘zwarte’ referent. Inderdaad was er in Wondelgem een complex waarvan de naam ‘zwart’ betekent, namelijk **Morek/Marek/Meerek**. Die plaatsnaam is het enige toponymische relict van de villa **Marka** (Gysseling 1980: 181). Die villa gaat verder terug in de tijd (*Marka*, 864) dan de wijk **Belau**, zodat we vermoeden dat het toponiem met de betekenis ‘zwart’ er eerst was en dat de naam *Belau* als tegenhanger van dat toponiem gekozen werd, m.a.w. dat er geen bepaalde eigenschap van de wijk zelf aan de basis van de naamgeving lag.

Voor de lokalisatie van het gehucht kunnen we ons laten leiden door de ligging van de **Belastraat**. Waarschijnlijk lag **Belau** meer bepaald ten oosten van deze straat. Een verdere aanwijzing betreffende de ligging, menen we te kunnen vinden in een latere attestatie van van het toponiem: *up Wondelghem cautere ghenaeempt tbelau* (1601). Hieruit leiden we af dat de naam ook gebruikt werd voor een kavel gelegen op **Wondelgemkouter** en dat die wellicht zo werd genoemd omdat hij grensde aan het gehucht **Belau**. Als deze hypothese klopt, kunnen we het gehucht situeren tussen de **Belastraat** en **Wondelgemkouter**.

Bugem: dit toponiem is niet zo gemakkelijk te verklaren. Het kan eventueel geïnterpreteerd worden als een vorm van *Beugem*, die afkomstig is van *bodinga-heim* en ‘het *heem* van de clan van Boda’ betekent (Lindemans 1943: 1). Voor uitleg over de opbouw van *-ingaheem*-namen, zie **Wondelgem**, p.9.

Heegsmere/Diksmere: het is niet met zekerheid te zeggen tot welke werkelijkheids categorie de hier benoemde referent behoort. Verschillende citaten

doen vermoeden dat het om een grotere entiteit gaat, andere spreken van een omheind perceel. Het bestaan van een hofstede met de naam **Goed te Heegsmere/Diksmere** pleit ervoor dat **Heegsmere/Diksmere** een gehucht benoemde; op de kaart van Viglius kunnen we dan weer een akkerperceel lokaliseren met de naam **Dixmeere**. Dat alles leidt tot de conclusie dat het toponiem beide realia aanduidde: er was dus een groter landschappelijk geheel met de naam **Heegsmere**; deze naam is vervolgens zowel overgegaan op een hofstede als op een akkerperceel gelegen in dat geheel.

Het hoofdbestanddeel *mere* verwijst naar de oorspronkelijke toestand van de referent, namelijk een waterplas (Gysseling 1978: 23), die dan op een bepaald moment werd drooggelegd. Hoewel de vorm *heegsmere* als eerste geattesteerd is, lijkt ons dat niet de etymologisch oorspronkelijke, want aan het eerste deel kunnen we geen zinnige interpretatie koppelen. Het is immers niet omdat een bepaalde variant van een toponiem het vroegst in een bronnenbestand opduikt, dat die variant noodzakelijk ook de oudste is. Als we uitgaan van het ook al vroeg geattesteerde *exmeere* (1326) valt er wel een plausibele verklaring te geven. Het bestanddeel *Ex/eks* komt immers uit het Germaanse **agnis-*, een genitief bij **agnu-* ‘ekster’ (VMNW, TW i.v. *Eksaarde*) en herinnert dus aan de aanwezigheid van deze vogels.

Al op een vroeg tijdstip moet het toponiem *exmeere* etymologisch ondoorzichtig geworden zijn, wat de weg opende voor allerlei verbasteringen in de uitspraak. De onzekerheid van de klerken bij het noteren van de naam blijkt wel uit de talloze variante vormen en schrijfwijzen in de bronnen. *Heegsmere* is wellicht uit de pen gevloeid van een ambtenaar die naar beste vermogen probeerde weer te geven wat hij hoorde als *eksmere* of *eeksmere*. *Eeksmere* berust ongetwijfeld op een volksetymologische aanpassing van *exmere* aan de naam van de “*eek*” of eikenboom. De vorm *dixmeere* is dan weer ontstaan door metanalyse, waaronder we een herinterpretatie verstaan van de woord- of syllabegrens in gelede woorden of in woordverbindingen waarvan de taalgebruiker de oorspronkelijke morfologische structuur niet meer doorziet. In het geval van *dixmeere* is de onetymologische beginklank *d* afkomstig van het lidwoord *de*, dat samen met de naam *exmeere* zo’n onverbreekbare eenheid vormde, dat beide bestanddelen aan elkaar zijn vastgegroeid (Devos 1995: 240-241). Ten slotte bewijst de vorm *sdicxmeere* (1570, SAG-330/87, 290v), met de vooropgeplaatste *s* als reductieproduct van het verbogen lidwoord *des* (WNT), dat het eerste bestanddeel zelfs als een persoonsnaam werd geïnterpreteerd.

Houtje: een wijk ten oosten van **Kuipen** en ten zuiden van de **Kale(ne)**, die oorspronkelijk deel uitmaakte van de villa **Marka**, het vroegere centrum van de fiscus **Marka** en dus eigendom was van de Sint-Baafsabdij (zie **Wondelgem**, p.9). Bij de invallen van de Noormannen in de 9de eeuw zou zij echter, samen met de wijk **Speibroek/Spesbroek** in beslag genomen worden door de medewerker van de graaf. Deze usurpatie werd later door de abdij met een belening geregulariseerd. De medewerker van de graaf stond de gronden en heerlijke rechten die hij er bezat echter al vlug in leen af. Zo kwam **Houtje** in handen van de heren van Gavere, die op hun beurt de gronden ervan in leen uitgaven aan de heren van Houtkine (Vanaverbeke 1968: 18-19). Die familie bewoonde vanaf de 13de eeuw tot de 18de eeuw het kasteel dat in die wijk lag. Daarna werd het eigendom van enkele andere families, maar

uiteindelijk wachtte het hetzelfde lot als verscheidene andere kastelen in Wondelgem: zij moesten namelijk plaatsmaken voor de aanbouw van nieuwe woningen (Vanaverbeke 1968: 63 en 66).

Het is niet echt duidelijk of de wijk al in de 9^e eeuw *Houtje* heette. De oudste attestatie waarover wij beschikken, dateert pas uit 1223, uit de 13^e eeuw dus, de eeuw waarin de familie Houtkine het gebied in leen kreeg. De kans bestaat dus dat de wijk haar naam aan haar eigenaar ontleende. Aan de andere kant kunnen we in het bestanddeel *hout* het gewone woord voor ‘bos’ zien (Gysseling 1980: 187) en samen met Verhulst (1958: 263) stellen dat het toponiem op de oorspronkelijke bebossing van het gebied wijst.

Kolegem: ligt op de grens van Wondelgem en Mariakerke (Gysseling 1980: 184). Het toponiem is een *ingaheim*-naam en komt uit het Germaanse *Kulinga haim*, dat ‘woning van de lieden van Kulo’ betekent (TW). Uit de naam zelf blijkt dus dat er een collectieve nederzetting achter schuil gaat (Devos 2000: 70), die dan naar het hoofd ervan, ene Kulo, genoemd is. De structuur van dat type van namen is terug te vinden bij het lemma **Wondelgem**, p.9.

Kuipen: bevond zich in het noorden van Wondelgem, ten oosten van het complex **Durme(n)** en ten westen van **Houtje**. De keuze van de naam kan iets met het reliëf te maken hebben: de wijk zou dan in een komvormige diepte liggen, die de naamgevers vergeleken met een kuip (Mattheeuws-Devos 1997: 129). Of misschien wees het toponiem op het kuipersambacht, waarbij kuipen en tonnen vervaardigd werden en is het gehucht genoemd naar de eventueel daar aanwezige kuiperij (WVD II, Afl.4, 1).

Meulestede: blijkens de kaart van Viglius was **Meulestede** een wijk in het zuidoosten van Wondelgem. Het bestanddeel *stede* heeft meestal betrekking op een bescheiden boerderij, maar etymologisch betekent het woord gewoon ‘plaats, plek’. Het werd dan ook van oudsher gebruikt om een plaats waar iemand woont aan te duiden (Mattheeuws-Devos 1997: 56) en het is ook in die toepassing dat het hier moet worden begrepen. Het oude Latijnse leenwoord *meulen* is de klankwettige representant, met (primaire) umlaut, van Laatlatijn *molina*; de AN-vorm *molen* is hypercorrect, net zoals AN *koning* een hypercorrectie is van het klankwettige *keuning* (uit Germaans *kuninga*) (EWN). Vanouds wordt *meulen* / *molen* voor allerlei molens gebruikt, zoals wind- water- en handmolens (MNW). In **Meulestede** verwijst het woord volgens Gysseling (1954b: 62) naar de aanwezigheid van windmolens op die plek.

Overbroek: uit de attestatie *bachten casteele toverbrouck* (1474) kunnen we concluderen dat op de benoemde plek een kasteel gebouwd was en dat het toponiem dus een (voormalig) bewoonde entiteit aanduidde. Volgens De Potter en Broeckaert (1864-70: Wondelgem, 30) lag **Overbroek** op de wijk van Ekkergem, die zelf op de grens tussen Wondelgem en Gent kan worden gesitueerd. Verder weten we dat het

vanuit een bepaald beschouwingspunt *over*, d.i. ‘aan de andere kant’ van een broek gelegen was (Mattheeuws-Devos 1997: 20).

Speibroek/ Spesbroek: een *contreye* (1576) in het oosten van Wondelgem, naast de wijk **Houtje**. De vorm *specht brouc* in de op een na oudste attestatie (1259) kan doen vermoeden dat de verklaring van de naam gezocht moet worden in de aanwezigheid van spechten op die plaats (Gysseling 1980: 185). Daarnaast kunnen we ook in de vorm *spei* een mogelijke interpretatie vinden: *spei* betekent immers ‘modderig’ (Gysseling 1983: 42) en kan bijgevolg verwijzen naar de bodemgesteldheid van gebied. Een van beide vormen is een verbastering van de andere. De laatste mogelijkheid sluit in elk geval aan bij het kernbestanddeel *broek* dat herinnert aan de oorspronkelijke toestand van de wijk, namelijk een moeras. Voor meer uitleg over het *broek*, zie 6.1 Kernbestanddelen in terreinnamen, p.51.

Net als **Houtje** maakte **Speibroek** in de 9^e eeuw deel uit van de villa **Marka** en werd hij tijdens de invallen van de noormannen, toen de abt op de vlucht was, ingenomen door de medewerker van de graaf. Later gaf die de gronden en rechten die hij er bezat in leen uit aan de heren van Evergem, die op hun beurt de gronden aan de heren Onredene uitleenden (Vanaverbeke 1968: 18-19).

Vroonstalledries: dit toponiem benoemde een gehucht in het centrum van Wondelgem en wordt nog steeds gebruikt om naar deze plaats te verwijzen. Het bestanddeel *dries* moeten we hier wellicht begrijpen als ‘dorps- of gehuchtplein’ (zie 6.1 Kernbestanddelen in terreinnamen, p.51). Zowel op de kaart van Viglius als op de Popp-kaart zien we immers rond deze centraal gelegen ‘dries’ een groot aantal woningen gegroepeerd.

De voorbepaling *vroonstalle* betekent ‘erf van de heer van het domein’ (Verhulst 1958 : 235) en verwijst naar het exploitatiecentrum van de fiscus **Marka** (zie **Wondelgem**, p.9) Door de tijden heen heeft de naam ook andere prefixen gekend, namelijk kerk-, vrouwenstalle-, vronestalle- en stallen- (Van de Veire 1969: 59). De meeste daarvan zijn duidelijk variaties op het oorspronkelijke *vroonstalle*, behalve het bestanddeel *kerk* dat verwijst naar de nieuwe bidplaats die in 1683 op de dries gebouwd werd nadat de oude in de godsdiensttroebelen was vernield (Vanaverbeke 1968: 40). De dries is tegenwoordig als natuurmonument gerangschikt en geldt als toeristische bezienswaardigheid (Van de Veire 1969: 59).

Westergem/Westrem: deze twee naamsvarianten doen vermoeden dat de wijk in kwestie ten westen van een bepaald beschouwingspunt lag. De kaart van Viglius leert ons dat dit punt de *Vroonstallekouter* moet zijn geweest.

Op grond van de oudste attestatie lijkt *Westrem* de oudste vorm. Die gaat etymologisch terug op het verbogen adjectief *wester* (uit Germaans *westara*), zelf afgeleid uit *west*, en het grondwoord *heem* ‘woonplaats’ (VMNW). Klankwettig levert die samenstelling inderdaad de uitspraakvorm *westrem* op. De vorm *westergem* kan niet regelmatig uit *westrem* worden afgeleid en moet dus een jongere aanpassing

zijn, misschien naar analogie van andere Wondelgemse *-gem*-namen, zoals *Wondelgem* zelf, *Kolegem* en *Ekkergem*... (VMNW).

Uit het glossarium blijkt dat beide namen lange tijd naast elkaar bestonden, zeker tot in 1539. Daarna komt enkel nog *Westergem* voor.

3 Landschappelijke complexen

3.0 Inleiding

Onder deze rubriek zijn de toponiemen opgenomen die naar grotere entiteiten binnen het Wondelgemse landschap verwijzen. Het verschil met wijken/gehuchten is dat er binnen deze landelijke buurten geen spoor van bewoning teruggevonden is (Mattheeuws-Devos 1997: 26). Zulke complexen kunnen gekenmerkt zijn door het gelijke uitzicht of de gelijkaardige begroeiing van hun percelen, maar ook kunnen ze verschillende agrarische terreintypes omvatten. (Vandeveire-Devos 2008: 22). Een voorbeeld daarvan is het complex **Gavers** dat we in de bronnen omschreven vinden als *winnende lant ende meersch ghenaeemt de ghavers* (1616): het omvat dus zowel bouw- als weiland.

3.1 Benoemingsmotieven voor landschappelijke complexen

3.1.1 Naar de eigenaar, de pachter of de gebruiker

Gemene Meers(en): *gemeen* duidt het ‘gemeenschappelijke’ aan, iets wat ‘aan alle leden van een zekere kring behoort’ (WNT). Deze *Gemene Meers(en)* lagen in het oude Wondelgem en vielen hoogstwaarschijnlijk samen met **Wondelgemmeers** (zie p.22): daar wijst het adjectief *gemeen* al op en bovendien heeft een bron uit 1603 het over de *ghemeen Wondelghem meersch*. Het betrof dus een complex meersen dat eigendom was van de inwoners van het oude Wondelgem.

Hendriks Voorde, **Hoerix Voorde**: hoewel beide toponiemen verschillende familienamen bevatten, respectievelijk *Hend(e)riks* en *Ho(o)rick(x)* (Debrabandere 2003: 591 en 625 i.v. *Horick, van*), doen de gelijkaardige vorm en de gelijke ligging (**Meulestede**) vermoeden dat zij dezelfde referent benoemen. Wellicht is de persoonsnaam in de vroegst geattesteerde variant, nl. 1403 *hoerixvoerde*, de oorspronkelijke, en werd die later vervangen door het fonetisch verwante en wellicht vaker voorkomende *Hendrik(s)*. De naam *Horik(s)*, nog bewaard in de moderne familienaam (*Van*) *Horick* en tal van varianten, is een aardrijkskundige bij- of familienaam, ontleend aan een plaatsnaam *horik*, die ‘hoek’ betekende (Debrabandere 2003 i.v. *Horick*). Naast de eigenaar geeft het toponiem ook informatie over de ligging van de benoemde referent, meer bepaald aan een *voorde* of ‘doorwaadbare plaats in een beek’ (TW). Wellicht betreft het hier een voorde in de vroegere **Schipgracht**.

's Commers/Commere: aan de basis van dit toponiem ligt een aangelande die luisterde naar de naam *Commer(e)*, *Commers*, uit het Middelnederlandse *commer* ‘kommer, zorg, behoefte, schuld’ of een beroepsnaam voor een kommaker (Debrabandere 2003: 265). Mogelijk maakte **Comersheede** deel uit van dit complex en kunnen we dankzij de attestaties bij dat toponiem ‘**s Commers** ten noorden van de **Buntstraat** lokaliseren. Deze veronderstelling kan worden bevestigd door de

lokalisatie van het toponiem **Commensche** waarin de *n* mogelijk een verschrijving is voor de *r* en de naam in zijn geheel dus misschien een verbastering is van **Commere**: in dat geval verwijst **Commensche** naar dezelfde referent als **Commere** en uit de omschrijving van **Commensche** in het bronnenexcerpt kunnen we afleiden dat die referent zich inderdaad aan de **Buntstraat** bevond.

Terrins Voorde: dit toponiem benoemt twee kenmerken van het complex in kwestie: ten eerste de ligging aan een *voorde* of ‘doorwaadbare plaats in een beek’ (TW), ten tweede de eigenaar/gebruiker, een zekere *Terrin*. Die familienaam is afgeleid van de Germaanse voornaam *Diederik*, met verscherping van *d* naar *t* (Debrabandere 2003: 1200).

3.1.2 Naar de ligging

Veel referenten uit deze categorie zijn genoemd naar hun ligging ten opzichte van een ander oriëntiepunt, vaak zelf een grotere entiteit. Hun namen bestaan in dat geval dikwijls uit een grondwoord dat het beschouwingspunt noemt, voorafgegaan door een voorzetsel als *boven* of *bachten*, een samentrekking van *be-achten* met als betekenis ‘achter’ (Vandeveire-Devos 2008: 58): **Bachten de Stede** (we weten niet om welke ‘stede’ het hier gaat), **Bachten ’t Kasteel** (wellicht meer bepaald **Wondelgemkasteel**), **Bachten Kolegem**, **Bachten (de) Oude Akker** (zie **Oude Akker**), **Bachten (de) Wijngaard** (zie **Wijngaard(e)**), **Boven Beke**, **Boven den Hulle** (zie **Hul(le)/ Hulle(n)**) en **Boven Vennen** (zie **Venne(t)**).

Achter de Kerk: oorspronkelijk stond de parochiekerk van Wondelgem, die uit de 12de eeuw stamt, binnen het Vrije van Gent. In de 17e eeuw werd ze vervangen door een nieuwe kerk, waarvan de bouwwerken in 1683 op **Vroonstalledries** van start gingen. De enige attestatie van het toponiem bewijst dat het hier om de oude kerk gaat: die bron dateert immers uit 1603, dus voordat de nieuwe kerk werd gebouwd, en geeft bovendien aan dat het complex binnen het Vrije van Gent gesitueerd moet worden.

De oude kerk was oorspronkelijk een kapel, opgericht tussen de jaren 1105 en 1156 op de hoek van de huidige *Anjelierstraat-Maisstraat*, waar nu een watertoren staat. Op 10 maart 1200 werd deze kapel door Stephanus, bisschop van Doornik, verheven tot parochiekerk, met als patrones Sint-Catharina. Toen echter de godsdiensttroebelen uitbraken in de tweede helft van de 16de eeuw, stelden de Geuzen van Gent de kerk in openbare veiling om afgebroken te worden. Niet alleen het gebouw moest eraan geloven, maar ook de grafzerken. Na de overgave van Gent in 1584 werd de schade zoveel mogelijk hersteld. Toch vond de bisschop van Gent, Albertus de Hornes, het beter een volledig nieuwe kerk te bouwen, op een nieuwe plaats, meer bepaald **Vroonstalledries**. De bisschop koos niet zomaar voor deze locatie. Het Vrije van Gent werd hem immers door het Gentse stadsmagistraat betwist, terwijl **Vroonstalledries** zonder enige twijfel tot zijn rechtsgebied behoorde. De bouwwerken van de nieuwe en huidige kerk begonnen in 1683 en in 1686-1687 was de bidplaats al afgewerkt (Vanaverbeke 1968: 4 en 39-40).

Appelere Akker/Appelakker: deze akker, gelegen tussen de **Belastraat** en de **Westergemstraat**, was wellicht een vrij uitgestrekt complex, zoals we kunnen afleiden uit de citaten *Int gheweste ghenempt den appelacker* (1627) en *appelter cauter* (1610). Het laatste citaat toont dat de referent in kwestie zowel *akker* als *kouter* werd genoemd, waaruit we kunnen afleiden dat we *akker* hier nog in zijn oorspronkelijke betekenis mogen beschouwen namelijk als ‘gezamenlijk bouwland van een dorp of boerderij’ (zie 6.1 Kernbestanddelen in terreinnamen, p.49). De naam van het complex kent verschillende vormen, waarvan de oudste *apeltron akker* (1483) is. Het is dan ook vanuit deze attestatie dat we vertrekken voor de verklaring van het toponiem. *Apeltron* is afkomstig van het Germaans *apuldrum*, een datief meervoud bij *apuldra-* ‘appelboom’ (TW) met als betekenis ‘bij de appelbomen’ (Gysseling 1978: 20). Later werden de vormen *Appelere Akker* en *Appelakker* door elkaar gebruikt, waarbij de lettergreep *tere* gemakshalve werd weggelaten of –waarschijnlijk nog gewoon niet meer werd begrepen. Voor dat laatste pleit bovendien het feit dat het bestanddeel in bepaalde citaten werd geherinterpreteerd als het plaatsbepalend voorzetsel *te*, zoals bijvoorbeeld bij *appel ten ackere* (1569).

Bachten Hendrik Damman: dit complex lag *bachten* ‘achter’ (VMNW) eigendom(men) van een zekere *Hendrik Damman*. De vorm *Damman* komt uit *d’Amman, de Amman*. De *amman* was in de feodale tijd een ambtenaar die de rechtsmacht in een bepaald gebied uitoefende (Debrabandere 2003: 59 i.v. *Amman*). Hij was meer bepaald belast met de bewaring van de gevangenis en met inbeslagnemingen en eigendomstoewijzigingen bij rechtsmacht (Gysseling 1954b: 35). We weten niet of we *Damman* in dit toponiem mogen opvatten als een familienaam of dat hiermee nog steeds de functie van de man in kwestie wordt aangeduid.

Durme(n): een meersencomplex tussen de **Kale(ne)** en de **Lieve**, dat herinnert aan de periode dat de **Kale(ne)** nog *Durme* werd genoemd (**Kale(ne)**, p.100) en dus zijn naam aan zijn ligging bij deze waterloop te danken heeft.

Waarschijnlijk was **Durme(n)** oorspronkelijk een collectief gebruikt meersgebied, dat in de volle of late middeleeuwen opgedeeld werd in verschillende kavels, die dan geprivatiseerd werden, zoals toponiemen als **Seghers Durme**, **Populierdurme**, **Kleine Durme**... doen vermoeden.

Kleemput(ten): uit de attestaties kunnen we afleiden dat het hier een groter complex betreft, gelegen in de **Boterstraat**. Dat bewijst ook de aanwezigheid van de toponiemen **Achterste**, **Grote**, **Kleinste** en **Voorste Kleemput**, de namen van de kavels die uit dat complex gewonnen werden.

Kleemput(ten) heeft zijn naam te danken aan de nabijheid van een leemput. *Kleem* is namelijk een oude naam voor ‘klei’ en voor ‘leem’, een ‘kleiachtige grondsoort met een zandgehalte groter dan 20%’ (WVD I, Afl.1, 39, 44). Een *kleemput* was dan een put waaruit leem of klei werd opgedolven. Men gebruikte die grondsoort bijvoorbeeld

om lemen huizen te bouwen, de grond te verbeteren, vloeren te verharderen of stenen te bakken (Vandeveire-Devos 2008: 79).

(ter) Linde(n): een complex genoemd naar de ligging aan een of meerdere lindebomen. Een aantal gegevens pleiten ervoor dat het hier meer bepaald om de *Dikke Linde* gaat, de befaamdste boom in Wondelgem. Deze alleenstaande kolos was gedurende eeuwen één van de belangrijkste oriëntatiepunten in het Wondelgemse landschap. Eind de jaren zestig moest de boom echter wijken voor de verkavelingswoede (van Acker 1997: 10).

Dat het hier besproken complex naar deze beroemde boom werd genoemd, valt af te leiden uit zowel de ligging als de datering ervan in de bronnen. De *Dikke Linde* bevond zich op het kruispunt van enkele veldwegen. Eén veldweg liep via het **Belau** naar de **Boterstraat**, een andere verbond het **Belau** met de **Westergemstraat** en een derde vormde de rechtstreekse verbinding met **Kolegem** (van Acker 1997: 10). Vandaag herinnert de *Dikkelindestraat* in het zuidoosten van Wondelgem nog aan de aanwezigheid van deze boom en toont zij ook de locatie ervan. Ten westen van die straat ligt dan de huidige *Molenwalstraat* die wellicht genoemd is naar de hoogte **Molenwal** en het is bij deze hoogte waar in het enige overgeleverde citaat het complex **(ter) Linde(n)** gelokaliseerd wordt. Die attestatie dateert bovendien van 1575 en dat de *Dikke Linde* in de 16e eeuw – en misschien ook al vroeger – het benoemingsmotief kan hebben geleverd voor landerijen in zijn omgeving, kunnen we afleiden uit de gigantische omvang die de boom had bereikt toen hij kort voor 1970 werd geveld. Die omvang geeft immers aan dat deze lindeboom toen zeker al meer dan vier eeuwen oud was (van Acker 1997: 10). Uiteraard had de boom in de 16de eeuw nog niet de gekende omvang, waardoor het adjectief *dik* nog niet van toepassing was.

Mesvoorde: *voorde*, uit het Germaanse *furdu-*, refereert aan een doorwaadbare plaats in een waterloop (TW). **Mesvoorde**, gelegen te **Meulestede**, is meer bepaald genoemd naar een voorde in de vroegere **Schipgracht**.

Die voorde werd gekarakteriseerd door het bestanddeel *mes* dat vanouds en tot op heden de gewone benaming is voor *mest* (WVD I, Afl. Bemesting: 316 e.v.) en waaruit we kunnen afleiden dat de bodem bijzonder drassig moet zijn geweest, m.a.w. vuil en drekkig als mest (Devos 1992: 48).

Smisken: wellicht een subcomplex binnen het **Goed te Smeskens**.

Speibroekdries/ Spesbroekdries: deze “dries” was gelegen te **Speibroek/Spesbroek** en heeft daar dan ook zijn naam aan te danken. Volgens een notitie van Achiël De Vos en Luc Stockman in het handgeschreven Meetjeslandse toponymische archief werd hij ook **Klein Drieselken** genoemd. Hoewel op de kaart van Viglius deze dries de grootste is in Wondelgem, moet op het moment van de naamgeving **Speibroekdries** dus vrij klein geweest zijn vanuit de perceptie van de Wondelgemnaars. De diminutievorm *drieselken* werd om reden van welluidendheid

met twee suffixen gevormd: tussen het grondwoord *driesch* en het diminutiefsuffix –*kin* (>-*ke*) schoof men het suffix –*el*, dat nog bekend is uit oorspronkelijke verkleinwoorden als *druppel*, *wegel* en *bundel* (Vandeviere-Devos 2008: 17).

(ten) Stijle: *stijl* refereerde onder andere aan een houten constructie van palen en dwarslatten, waarlangs voetgangers over de omheining konden klauteren, maar het kon ook een gewone paal zijn die bijvoorbeeld de grens van een perceel aanduidde (Luyssaert 2001: 29).

Waaldamme: *dam* kent verschillende toepassingen (zie 4.0 Kernbestanddelen in straatnamen, p.32), maar verwijst in dit geval wellicht naar een dijk of opgeworpen wal langs een waterloop of rond een stilstaand water als bescherming tegen overstroming (Vandeviere-Devos 2008: 27). Het eerste deel van het toponiem kan daar immers mee in verband gebracht worden, aangezien *waal* refereert aan een kolk achter een dijk geslagen bij dijkdoorbraak (Gysseling 1980: 185). Later is het woord door klinkverkorting samengevallen met *wal* ‘omwalling, walgracht’ (Andries 1993: 21). Het hier genoemde landschappelijk complex zal dus wellicht aan een waterloop gelegen hebben waar een kolk of een doorbraak van water was.

Walsdonk/Was(sen)donk: dit complex is gelegen op een *donk* of zandige hoogte in een moerassige omgeving (zie 7.0 Kernbestanddelen in hoogtenamen, p.97). Het toponiem is onder verschillende gedaanten geattesteerd maar we menen te mogen aannemen dat de vorm *Walsdonk* de etymologisch oorspronkelijke is. Die is namelijk al in 1383 opgetekend en het blijft de enige vorm tot meer dan twee eeuwen later, nl. in 1603, voor het eerst de *l*-loze variant *Wassendonk* opduikt. Enkele jaren daarna is er in een bron sprake van “*beede de Wasdoncken*”, die in 1625 specifieker worden aangeduid als resp. de **Grote** en de **Kleine Wasdonk**. De grote tijds kloof tussen de verschijning van vormen mét en vormen zonder *l* in de voorbepaling rechtvaardigt o.i. het vermoeden dat *was* een jongere verbastering is van *wals*, waarbij de *-l-* is weggefallen. De vraag die nu rijst, is die naar de betekenis van het bestanddeel *wals*. Aangezien de *-s* in *wals* een genitiefsuffix lijkt te zijn en we zo’n suffix bij een voorbepalende eigennaam verwachten, vermoeden we dat ons toponiem gevormd werd met een persoonsnaam en dat de “donk” dus naar een aangelande werd genoemd. Het element *wals* treffen we ook aan in de nederzettingsnaam *Walsbergen*, die door Gysseling wordt verklaard uit *Walhas berga* ‘berg van Walho’ (TW). Het is echter weinig waarschijnlijk dat ons toponiem herinnert aan de aanwezigheid van een zekere *Walho* op de “donk” in kwestie. Andere eigennamen waarmee **Walsdonk** kan zijn gevormd, vinden we terug in de plaatsnaam *Walsoorden* (1437 *Wallisorde*, 1459 *Walinsorde*), meer bepaald de naam *Waling* (Prisma) en in Debrabandere (2003: 1290, 1295) bij de lemma’s (*de*) *Waal* en (*de*) *Wal*.

Winkel: de historische bronnen zijn niet duidelijk over de locatie van dit complex, maar uit de ligging van de huidige *Winkelstraat* kunnen we afleiden dat we het in de omgeving van **Vroonstalledries** en *Vroonstallekouter* moeten situeren. Meer bepaald

was het dan gelegen in een *winkel* ‘hoek’ (Gysseling 1981: 78) van een van deze twee grotere buurten.

Wondelgemmeers: een uitgestrekt gebied meersen, gelegen in het oosten van het oude Wondelgem. Aangezien de meersen de naam kregen van het oude Wondelgem, lijkt het logisch dat het gebied eigendom was van de inwoners van die nederzetting, net zoals de ‘Wondelgemkouter’ een dorpskouter was, die de boeren voor zichzelf bebouwden (Verhulst 1966: 114).

Het uitgestrekte gebied moet in de loop der tijden, net als het complex **Durme(n)** opgedeeld zijn in grotere en kleinere delen. Dat bewijzen de vele toponiemen die stukken van Wondelgemmeers benoemen, zoals bijvoorbeeld **Bek 3, Elshage, Hoge Meers...**

3.1.3 Naar de grootte

Bunders: ofwel verwijst de meervoudsvorm naar de aanwezigheid van meerdere percelen binnen het complex, misschien elk ter grootte van ongeveer één *bunder* of 1 ha 33 a 67 ca (WVD I, Afl.1, 92); ofwel verwijst die naar de totale oppervlakte van het terrein, namelijk een aantal *bunders*. De eerste toepassing is het waarschijnlijkst, aangezien in het toponymisch materiaal van Wondelgem ook een **Groot Bunder** is geattesteerd, dat dan een relatief groot perceel kan zijn geweest binnen **Bunders**. Is dat het geval, dan kunnen we het complex dankzij de attestaties bij **Groot Bunder** in de omgeving van **Gavers** situeren.

Groot Houtje: een relatief groot complex gelegen in de wijk **Houtje**.

3.1.4 Naar de vorm

Brede Broek: een complex begrensd door de **Buntstraat**, de **Boterstraat** en het **Vrouwenstraatje**. De historische attestaties beschrijven de referent als *een stick landts* (1610), maar zowel op de Popp-kaart als op de kaart van Viglius duidt **Brede Broek** een uitgestrekte entiteit aan. De kleur op de kaart van Viglius toont bovendien dat het een groepje van zowel akker- als graslandpercelen was. Ten slotte zijn er eveneens toponiemen geattesteerd die een aantal afzonderlijke percelen binnen het complex benoemen: **Achterste** en **Voorste Breebroek** benoemen meersen, **Grote** en **Kleine Bredebroek** wellicht akkerland.

Voor meer uitleg over het bestanddeel *broek*, zie 6.1 Kernbestanddelen in terreinnamen, p.51. Het adjectief *brede* (of *bree* met syncope van *d*) kent in de toponymie twee toepassingen. Ten eerste betekent het ‘van aanzienlijke breedte, wijd’ en dan staat het in tegenstelling tot *lang*. De tweede betekenis is ‘groot, uitgestrekt’ (Vandeveire-Devos 2008: 87). We vermoeden dat hier de eerste mogelijkheid de juiste is, aangezien vanuit het centrum, **Vroonstalledries**, het complex er inderdaad breed zal hebben uitgezien.

In de loop van de tijd moet er op die plaats ook bewoning gekomen zijn, aangezien in de 19de eeuw dit toponiem door De Potter en Broeckaert (1864-1870: Wondelgem: 3) als een wijk/gehucht naam wordt omschreven.

Lang Veld: *veld* duidt een wijde, woeste vlakte aan die de dorpen met hun akkers van elkaar scheidde (zie 6.1 Kernbestanddelen in terreinnamen, p.55). Hier verwijst het bestanddeel naar de oorspronkelijk toestand van het langgerekte complex, dat blijkens de kaart van Viglius al zeker in 1576 in cultuurland was omgezet. In de loop van de tijd zullen er ook gebouwen op dit terrein verschenen zijn, aangezien De Potter en Broeckaert (1864-1870: Wondelgem: 3) **Lang Veld** als een wijk/gehucht omschrijven.

3.1.5 Naar de vroegere toestand of de wijze van ontginning

Bedelf: een landelijke buurt gelegen bij de kerk in het oude Wondelgem *an beede zijden vander lieve* (ca.1505). Die ligging geeft aan dat **Bedelf** wellicht (voornamelijk) grasland bevatte. Ook de naam zelf wijst op een hoge vochtigheidsgraad van het terrein. *Bedelf* duidt immers land aan dat *bedolven* was, waarop m.a.w. evenwijdige afwateringsgreppels waren gegraven om de waterhuishouding van het land te verbeteren (Vandeveire-Devos 2008: 89).

Het glossarium bevat ook het toponiem **Oosterbedelf**. Daarvan weten we de ligging niet, maar misschien was het wel een oostelijk gelegen deel van **Bedelf**.

Biest/Biezen: een agrarisch complex gelegen in de omgeving van **Vroonstalledries** en genoemd naar de ligging op een voormalig viesbos. Een *bies* is een plant die op vochtige gronden of in water groeit (WNT). Het collectiefsuffix *-t* draagt hier nog zijn oorspronkelijke betekenis ‘veelheid van’ (wat bevestigd wordt door *Biezen* met de meervoudsvorm op *-en*) en wordt meer bepaald gebruikt om de plantnaam *bies* tot een plaatsnaam om te vormen (Vandeveire en Devos 2008: 79 en 89).

Het Wondelgemse glossarium bevat nog vier andere toponiemen met *bies*. De vraag is of de referenten waar deze toponiemen naar verwijzen een onderdeel zijn van het hier besproken landschappelijke complex. Bij **Biesbilk** is dat onwaarschijnlijk, aangezien uit de attestaties blijkt dat we deze akker in **Houtje** moeten lokaliseren. Voor de andere drie toponiemen bestaat die mogelijkheid wel en in dat geval hebben ze hun naam aan de ligging in **Biest/Biezen** te danken.

Braakbosselkens: dit toponiem is het eindproduct van verschillende naamgevingsprocédés, die terug te voeren zijn op de zakelijke verandering van de benoemde referent (Devos 1995: 233). Oorspronkelijk moet er een bos geweest zijn in Wondelgem, dat *braakbos* heette of, omdat het tamelijk klein was, *braakbosselken*, een diminutiefvorm met dubbel achtervoegsel *-el* en *-ken* (Van de Woestijne 1994: 103). Die naam had het te danken aan zijn ligging nabij een ‘braakveld’ of op een voormalig land dat men blijkens het bestanddeel *braak* geregeld braak liet liggen, waarop men m.a.w. gras en onkruid liet opschieten dat daarna diende als

groenbemesting (Vandeveire-Devos 2008: 89). Later werd dat bos gerooid en in een complex cultuurland omgezet, dat uit verschillende kavels/percelen bestond, vandaar de meervoudsvorm. Behalve op het oorspronkelijke bos, kan de door de diminutiefsuffixen uitgedrukte notie ‘kleinheid’ ook betrekking hebben op de geringe omvang van de cultuurlandpercelen die er werden aangelegd.

Buntje: het is niet zeker tot welke werkelijkheidscategorie de hier genoemde referent behoort. Het enige overgeleverde citaat geeft de indruk dat het om een (klein) landschappelijk complex gaat. *Bunt* is een afleiding van het Germaanse *bon* ‘riet’ met het collectiefsuffix *-t*, waarmee plantnamen tot plaatsnamen werden omgevormd. Het toponiem wijst dus op een (oorspronkelijk) moerassige plek waar veel riet kon groeien (Vandeveire-Devos 2008: 89).

Gavers: een complex dat, zo blijkt uit de historische bronnen, bestaat uit *winnende lant ende meersch* (1616). (Enkele van) de percelen die het bevat, zijn ook in het Wondelgemse glossarium terug te vinden. Dat zijn meer bepaald de akkers **Gaverbilk** en **Bovengaver** en de graslanden **Gaver 1**, **Gaver 2**, **Gaverken** en **Grote Gaver**. In de 19de eeuw duidt **Gavers** een wijk/gehucht aan (De Potter-Broeckaert 1864-70: Wondelgem: 3).

Gaver is volgens Gysseling een pregermaans woord voor ‘moeras’ (TW). Het refereert steeds aan vochtig, drassig en laaggelegen land en sluit met die betekenis dicht aan bij *broek* (Luyssaert 2001: 46). Het is dan ook geen toeval dat het complex **Gavers** vlak naast **Brede Broek** lag: dat aangrenzende land zal van dezelfde soort geweest zijn. Toch moet er een verschil geweest zijn tussen de referenten die door *broek* en *gaver* worden benoemd. Waarom zouden er anders twee termen hebben bestaan? Devos (1997: 73) suggereert dat de broeken al heel vroeg, misschien zelfs al vanaf de Germaanse landname enig economisch nut hadden, voornamelijk als hooiland, in tegenstelling tot de gavers die zo moerassig en ontoegankelijk waren dat er niets mee aan te vangen viel. In het geval van Wondelgem kunnen we ons de situatie als volgt voorstellen: oorspronkelijk en dus nog voor de eerste attestaties van **Gavers** en **Brede Broek**, waren deze twee complexen nog echte ‘gavers’, dus moerassen. Op een bepaald ogenblik heeft men het terrein van **Brede Broek** gedraineerd en zo een economisch nut als broekland gegeven. Naar analogie van andere broeklanden, noemde men dat complex vervolgens *broek*. De bodem van de **Gavers** zal op het tijdstip van de naamgeving echter nog onbruikbaar en ontoegankelijk zijn geweest, wat de naam dan ook verklaart. Toch zal men in de loop van de geschiedenis ook dat terrein verbeterd hebben, zodat er op de duur geen wezenlijk verschil meer bestond tussen de complexen *Brede Broek* en *Gavers*. Op Viglius’ kaart zien we inderdaad dat beide in zowel gras- als akkerland bevatten.

Hurst: dit naamselement komt voor in meerdere Wondelgemse toponiemen. Vier daarvan kunnen we min of meer lokaliseren, namelijk de meers **Hurst 2** aan de oude kerk, waar ook de straat **Hurstweg 1** loopt, de akker **Hurstweg 2** en **Hurst** zelf op Wondelgemkouter. Die vier naamdragers lagen in elk geval dicht bij elkaar (wellicht

maakte **Hurstweg 2** zelfs deel uit van **Hurst**) en misschien gold dat ook voor de overige *hursten* in ons glossarium, maar dat is niet met zekerheid te zeggen.

Hurst, van het Germaanse *hursti-*, betekent ‘een beboste opduiking in moerassig terrein’ (Gysseling 1954a: 102). De vorm vertoont de typisch westelijke spontane palatalisatie van Westgermaanse korte [u], in de centrale en oostelijke dialecten zegt men *horst* (vergelijk westelijk *bus*, *dunder* en *zunne* voor ‘bos’, ‘donder’ en ‘zon’). Percelen met dit bestanddeel in hun naam zullen dus op een gerooide horst gelegen hebben (Vandeveire-Devos 2008: 90).

Mere: de bronnen geven allerlei informatie over dit toponiem. Zo wordt ten eerste vermeld dat het in de buurt van **Meulestede** lag. Ten tweede vermeldt een attestatie uit 1405 *bruuns meere*, wat erop wijst dat ooit een zekere *Bruun* eigenaar was van de landschappelijke component in kwestie. Ten derde zijn er citaten die *Mere* als een stuk meers beschrijven en ten vierde is er een uit 1574 die het toponiem als een gewest beschrijft. Die laatste twee gegevens en de betekenis van *mere* indachtig benoemt het toponiem een graslandcomplex, gelegen op een drooggelegde waterplas (Gysseling 1978: 23).

Varendonk: tot dit landschappelijk complex lijken de percelen **Hoge Varendonk**, **Nedervarendonk** en **Varen(t)donkskens** te behoren. Dankzij de attestaties van het laatste toponiem kunnen we deze terreinen in **Houtje** lokaliseren. De mogelijkheid bestaat dat **Varendonk** zelf een subcomplex van **Varent** was (zie p.96).

Op deze *donk* of ‘vooruitspringende hoogte in een drassig gebied’ (zie 7.0 Kernbestanddelen in hoogtenamen, p.97) was blijkens het collectiefsuffix *-t* bij *varent* oorspronkelijk een grote hoeveelheid varens aanwezig (Vandeveire-Devos 2008: 95).

Veld: dit toponiem duidt *tgheweste* (1610/1611) aan, gelegen achter **Bennins Brugge**. Blijkens deze naam was de buurt oorspronkelijk een open, woeste vlakte, die op een bepaald tijdstip in cultuur werd gebracht (zie 6.1 Kernbestanddelen in terreinnamen, p.55).

3.1.6 Naar de omheining en de begroeiing erop, errond of erbij

Kromme Tuin: wellicht een kleiner complex dat deel uitmaakte van **Wondelgemmeers** en van **Geest(en)**. *Tuin* verwijst enerzijds naar de omheining (van vlechtwerk) van een stuk grond, anderzijds naar het omheinde terrein zelf (Gysseling 1981: 78). Het adjectief ‘krom’ wijst op de onregelmatige vorm van (de omheining van) het geheel (Devos 1992: 35).

Lest: een subcomplex in de omgeving van **Wondelgemkouter**. *Lest* is gevormd uit *les*, d.i. een uitspraakvariant van het woord *lis* waaraan, het collectiefsuffix *-t* werd toegevoegd. De *lis* is een in het wild, aan waterkanten en in moerassen veel

voorkomende plant (WNT). Op het stuk land in kwestie moeten dus veel lissen gegroeid hebben.

Lestriet/-rijt: een groter landschappelijk geheel dat grasland bevatte en zich in **Wondelgemmeers** bevond. Het eerste deel van de naam is hetzelfde als in het hiervoor besproken toponiem. Misschien bestaat er een verband tussen beide toponiemen, die immers bij elkaar in de buurt lagen: ze zouden bijvoorbeeld naast elkaar gelegen kunnen hebben of het een zou een onderdeel van het ander geweest kunnen zijn.

Wat het grondwoord van dit toponiem betreft, kunnen we niet met zekerheid zeggen wat daar de juiste etymologische vorm van is, de plantnaam *riet* of de waternaam *rijt*. Dat probleem doet zich eveneens voor bij een toponiem met hetzelfde bestanddeel, namelijk **Ser Boudins Riet/Rijt**, omdat ook daarin het bewuste element in de bronnen zowel *riet* als *rijt* luidt. Het lijkt twijfelachtig dat *riet*, de plantnaam dus, oorspronkelijk is en **Lestriet/-rijt** en **Ser Boudins Riet/Rijt** bijgevolg naar de aanwezigheid van riet verwijzen. *Riet* wordt immers in het Oost-Vlaams nooit als *rijt* uitgesproken. De klinker in dit woord komt van een Middelnederlandse tweeklank *ieə*, die tot op vandaag bewaard bleef in het West-Vlaams en in het Oost-Vlaams monoftongeerde en verkortte. Daarom moet misschien eerder gedacht worden aan het Middelnederlandse woord *rijt* ‘stroom, beek, greppel, afwateringsloop’ (WNT). Voordat in Wondelgem de Brabantse diftongering van de Middelnederlandse lange *ie* werd overgenomen, sprak men dat woord daar uit met een *ie*-klank. Misschien is het in die uitspraak verward geraakt met het woord *riet* voor het oevergewas, en moeten we de overgang *rijt* > *riet* in de bronnen zien als de weerspiegeling van een dergelijke volksetymologische aanpassing. Wat hier ook de juiste toedracht mag zijn, het zou kunnen dat zowel **Lestriet/-Rijt** als **Ser Boudins Riet/Rijt** hun grondwoord ontleenden aan de naburige waterloop **Riet-/Rijtgracht** of aan het nabijgelegen **Rietje**, de verbinding tussen de **Lieve** en de **Schipgracht** (zie p.102). Voor **Lestriet** wordt deze hypothese gesteund door de ligging: we weten niet zeker dat dit toponiem vlak aan een van deze waterlopen lag, maar het lag er in elk geval in de buurt van, namelijk in **Wondelgemmeers**. Wat **Ser Boudins Riet/Rijt** betreft, hebben we echter geen aanwijzingen over de ligging.

3.1.7 Naar het gewas dat erop geteeld werd

Vlasmere: een complex gelegen ten westen van de **Rietgracht** bij het **Doornstraat(je)**. *Mere*, uit *mari*, was het gewone woord voor ‘waterplas’ (Gysseling 1978: 23). Vermoedelijk lag er vroeger een waterplas op die plek, die dan op een bepaald moment werd drooggelegd en vervolgens als motieffleverancier diende bij de naamgeving van het nieuw gewonnen complex. De vrijgekomen grond werd bovendien zodanig verbeterd dat er vlas op kon worden geteeld (Luyssaert 2001: 38).

3.1.8 Naar een reliëfkenmerk

Bodem: *bodem* duidde het ‘laagste gedeelte van een hellend akkercomplex’ aan (Van Durme 1988: 75). Uit het citaat *Jnden bodem vander galghen* (1505, SAG-330/43, 61r) kunnen we misschien afleiden dat *galghen* verwees naar het hellende akkercomplex, waarvan **Bodem** dan het laagste gedeelte benoemde (zie ook **Galge**, p.106).

Hoge Hoek: het grondwoord *hoek* kent zowel in de gewone woordenschat als in de toponymie een heel ruim gebruik. Tot op vandaag is het een courant woord voor ‘wijk, gehucht, buurt’, maar ook onbewoonde plaatsen kunnen *hoek* genoemd worden. Daarnaast betekent het ‘de plaats waar twee wegen elkaar kruisen en dus een hoek vormen’. Naast deze drie toepassingen uit de dagelijkse taal wordt in de toponymie *hoek* ook gebruikt voor ‘uithoek, plaats ver van de dorpskern’ (Mattheeuws-Devos 1997: 17). Aangezien we verder niets weten over dit hogergelegen complex, zijn alle betekenissen van het grondwoord mogelijk.

Hoge Ku(i)pen: wellicht was dit complex een onderdeel van het gehucht **Kuipen** en heeft het daarvan het grondwoord in zijn naam geërfd. Het adjectief *hoge* wijst dan op de relatief hoge ligging t.o.v. het overige land in **Kuipen** (Mattheeuws-Devos 1997: 108).

Hul(le), Hulle(n): wellicht benoemden beide toponiemen dezelfde referent, meer bepaald een subcomplex van **Wondelgemkouter**. De meervoudsvorm **Hullen** geeft aan dat het om meerdere percelen ging, het bestanddeel *hul* ‘heuvel (zie 7.0 Kernbestanddelen in hoogtenamen, p.98) wijst erop dat die op een hoogte gelegen waren.

Nedervenne: een niet-gelocaliseerde laaggelegen landerij op een voormalige *ven* of ‘moerassige stuk grond (WNT) Zie ook **Venne(t)/Venhout**, p.28.

Nederlieve: dit toponiem benoemde een laaggelegen complex aan de **Lieve**.

Poshole/Popshole: dit complex lag in een *hol* of ‘inwaarts gebogen oppervlakte’ (VMNW). Het grondwoord vertoont de datiefverbuiging, overgeleverd uit lokaliserende uitdrukkingen als *ten hole* (Devos 1995: 225). Het eerste bestanddeel *pops* of *pos* met syncope van de *p*, verwijst wellicht naar de familienaam *Pops*, een bakervorm van de Germaanse voornaam Robrecht (Debrabandere 2003: 988 i.v. *Pop(pe)*).

3.1.9 Naar de bodemgesteldheid

Geest(en): volgens een attestatie uit 1610 gaat het hier om een complex van meersen en bos. Inderdaad treffen we in het glossarium nog andere *geest*-toponiemen aan, die onderdelen van dit complex zouden kunnen benoemen.

Geest, afkomstig van *gaistu-*, betekent ‘hogere zandstrook in of langs zee- of rivierkleigebied of moeras’ (Gysseling 1954a: 100). Het staat in tegenstelling tot veen- en poldergrond (WNT). Het toponiem verwijst dus naar de bodemgesteldheid van het complex in kwestie, dat inderdaad aan de oever van een rivier, nl. de **Lieve lag**.

Ruw Zand: een complex gelegen bij **Hullen**, dat op zijn beurt aan **Wondelgemkouter lag**. *Ruw* betekent ‘ruig, dicht begroeid (met vegetatie)’ (VMNW) en heeft vaak betrekking op onvruchtbaar land (Vandeveire-Devos 2008: 102). Ook het grondwoord *zand* karakteriseerde de bodem van de benoemde landschappelijke component, die dus zandig was (Andries 1993: 59).

Schore: deze naam komt van het Germaanse *skaurno-* en kent twee betekenissen: ten eerste duidt het aangeslibd land aan dat rijp is om ingedijkt te worden, ten tweede is het in het binnenland een woord voor moerassen (TW). Wellicht is hier de tweede betekenis van toepassing.

Venne(t)/Venhout: een grotere entiteit gelegen binnen de **Rietgracht**, meer bepaald in het zuiden van het oude Wondelgem. *Ven(ne)* betekent ‘moerassig stuk grond, veenland’ (WNT). In de historische bronnen verschijnt het toponiem meestal met het collectiefsuffix *-t* dat oorspronkelijk ‘veelheid van’ betekende. In de middeleeuwen was het suffix echter zeer productief bij de vorming van toponiemen, waardoor het zich gaandeweg als een pure markeerder van plaatsgebondenheid ging gedragen en zijn oorspronkelijke betekenis dus verloor (Vandeveire-Devos 2008: 79). Ook hier moeten we *-t* slechts als plaatsmarkeerder beschouwen. *Vennet* betekende dus ‘plaats waar de bodem venig is’. De vorm *venhout* is jonger en is wellicht, net als het Urselse *Venhout* (Vandeveire-Devos 2008: 92) ontstaan door een volksetymologische herinterpretatie, waarbij het element *et* geïdentificeerd werd met het woord *hout*, dat in het dialect immers als *aet* wordt uitgesproken. Toch tonen de attestaties aan dat de oorspronkelijke vorm de volksetymologische heeft weten te overleven: in de jongste attestaties verschijnt immers alleen nog maar *venne(t)*.

Zand: de naam verwijst naar de zandige bodem waarop dit niet-gelocaliseerde complex lag (Andries 1993: 59).

3.1.10 Naar het juridische statuut

Groot Gemeente, Klein Gemeente: een groter en kleiner complex, wellicht in elkaars buurt gelegen. **Groot Gemeente** was een *gheweste* (1620) in **Wondelgemmeers**. Die ligging wordt aangegeven door de citaten die bij het lemma **Rijspier** opgenomen zijn: daar staat immers dat **Rijspier** zich zowel in **Wondelgemmeers** bevond als in **Groot Gemeente**. **Groot Gemeente** zal dus een groter deel van het graslandencomplex **Wondelgemmeers** geweest zijn. Verder kunnen we uit het grondwoord *gemeente*, dat in de eerste plaats verwijst naar gemeenschappelijk bezit, afleiden dat zowel **Groot Gemeente** als **Klein Gemeente** meer bepaald weiden waren die de bewoners van een dorp samen bezitten (WNT).

3.1.11 Andere benoemingsmotieven

Altenay: Gysseling (1954b: 37) verklaart dit toponiem als een spotnaam: deze plaats zou *al te na* ‘al te dichtbij’ genoemd zijn wegens de afgelegen ligging ervan. Jo Daan (1955: 78) onderzocht echter ook een *altena*-toponiem en waarschuwt ertegen louter scherts en ironie in deze naam te zien: de benoeming van een plaats als ‘zeer dicht’ hoeft niet noodzakelijk ironisch te zijn maar kan ook letterlijk bedoeld zijn. Daarmee gaat ze terug naar de toepassing van Winkler, die het toponiem volgens R.L. Van Passen (1962: 88-89) een benaming noemt die gegeven werd aan plaatsen die al te na bij iets anders stonden en die in het bijzonder werd gebruikt voor herbergen, die even buiten de poorten van een stad stonden en dus al te na daar bij gelegen waren. We kunnen ons dan ook afvragen of er op de hier benoemde plek misschien een herberg aanwezig was waarvan de naam vervolgens op de buurt is overgegaan.

Welke van beide toepassingen hier de juiste is, weten we niet, aangezien het niet duidelijk is vanuit welk beschouwingspunt **Altenay** te dichtbij of te ver verwijderd lag. Gysseling (1954b: 89) lokaliseert de buurt aan de rand van Wondelgem, dus inderdaad op een grote afstand van het centrum **Vroonstalledries**, maar tegelijk ook heel dicht bij de grens van het dorp.

Morek/Marek/Meerek: deze buurt bevond zich ten oosten van **Vroonstalledries** en behoorde tot het vroomhof **Vroonstalle**. De naam van het complex is het enige toponymische relict dat van de verdwenen villa **Marka** bewaard is (zie **Wondelgem**, p.9; Verhulst 1958: 235). **Marka** zelf is, zoals al vermeld, een vorm van de prehistorische nederzittingsnaam *Marinkon*, die op zijn beurt afgeleid is van *mer-*, dat ‘vuil, zwart’ betekent (Gysseling 1980: 181). Net zoals de kleurnaam “wit” (zie **Belau**, p.12) kon ook *zwart* verwijzen naar de bodemgesteldheid of de begroeiing van de benoemde landschappelijke component. Zo duidde *zwart*, i.t.t. *wit*, onder andere sterk humeuze gronden aan en was het in dat geval min of meer synoniem met ‘vruchtbaar’. Ook een donker uitzicht door begroeiing (zwarte heide, bomen, struiken) gaf aanleiding tot het gebruik van *zwart* (Maas 1990: 59-60). We kunnen echter niet bepalen welk kenmerk ervoor gezorgd heeft dat de villa **Marka** “zwart” werd genoemd.

3.1.12 Benoemingsmotief onzeker

Doorn: een *doorn* is een struik of heester waarvan de takken met dorens of stekels bezet zijn (WNT). Het landschappelijke complex in kwestie was ofwel bij een doornbos gelegen ofwel uit zo'n bos gewonnen (Vandeveire-Devos 2008: 94).

Elst: Het collectiefsuffix *-t* betekende oorspronkelijk 'veelheid van' (Vandeveire-Devos 2008: 79) en moet hier ook nog zo begrepen worden. *Elst* duidt dus een veelheid of bos van elzen aan. Het niet-gelocaliseerde complex waar het hier om gaat ontleende zijn naam aan een nabijgelegen *elst* of was oorspronkelijk zelf zo'n bos, waarvan de naam na rooiing bewaard bleef.

(ten) Elze: misschien duidde dit toponiem hetzelfde complex aan als **Elst**. In elk geval lag ook **(ten) Elze** aan een elzenbos of op een plaats waar zo'n bos gerooid was.

Heinakker: een groot akkercomplex waarvan de percelengroep **Uitvang** deel uitmaakte. Het bestanddeel *hein* betekent 'afscheiding van landerijen, heining' (MNW) en zou dus naar de omheining van het complex kunnen verwijzen. We weten echter niet zeker of het woord vroeger in Vlaanderen gebruikt werd, aangezien er geen Vlaamse bewijsplaatsen voor bestaan. Het WVD (I, Afl.1, 139-141) vermeldt wel in het naburige Waasland het afgeleide substantief *heining* en in het WZD (i.v. *ein*) vinden we het woord *ein* voor 'heining, schutting'. *Hein* is echter ook een afkorting van *Hendrik* (Debrabandere 2003: 584-585), zodat ook de mogelijkheid bestaat dat het complex naar zijn eigenaar is genoemd. Ten slotte kunnen we ook nog denken aan een samentrekking van oorspronkelijk *heinakker*, dus 'akker aan of op (voormalige) heide' (vergelijk met *Heienbilk* in Sint-Laureins, Taeldeman 1990: band 3, 14) maar aangezien in geen enkele van de tien attestaties het bepalende bestanddeel de gedaante *heien* heeft, achten we deze mogelijkheid weinig waarschijnlijk.

(ter) Lucht: *lucht* is de dialectische tegenhanger van twee Nederlandse woorden, namelijk *lucht* en *licht*. Beide kennen verschillende toepassingen (Devos 1992: 25), maar welke hier de juiste is, konden we niet achterhalen. Daarom geven we de verschillende verklaringsmogelijkheden op een rijtje.

Ten eerste zou *ter lucht* zoveel kunnen betekenen als 'in de lucht', dus 'in de hoogte'. In dat geval lag het complex in kwestie op een waarneembare hoogte. Ten tweede kan *lucht* worden beschouwd als een vorm voor *licht*, dat 'helder, klaar' betekent en toepasbaar was op een open plek in een bos of een met kreupelhout begroeid heideveld (Devos 1992: 25). De ligging bij de **Buntstraat**, waarlangs percelen lagen die op de kaart van Viglius lichtgroen zijn ingekleurd en dus wellicht onontgonnen gebied voorstellen, vormt een argument ten gunste van deze verklaring. Ten derde konden *licht* en *lucht* in het Middelnederlands 'links' betekenen, dat bij topografische oriëntatie gelijkstond met 'ten noorden' of 'ten oosten', al naargelang men zich op de opgaande of op de middagzon richtte (Devos 1992: 25). Logisch zou zijn dat men bij

zulke oriënteringen uitging van het centrum van Wondelgem, **Vroonstalledries**. (**ter**) **Lucht** lag daar echter ten westen van.

Mispelarewinkel: het grondwoord *winkel* betekent ‘hoek’ (Gysseling 1981: 78) en verwijst naar de ligging van het complex in kwestie. *Mispelare* was het gewone woord voor ‘mispelboom’ (VMNW) en wordt tot op vandaag nog steeds in de Vlaamse dialecten gebruikt. Het betreft een kleine, gedoornde boom met langwerpige bladeren en witte tot roze bloemen (WVD III, Afl.3, 109). Het eerste bestanddeel kan echter ook herinneren aan een voormalige gebruiker of eigenaar die *Mispelaer(e)* heette (Debrabandere 2003: 858). Samengevat bevond het complex in kwestie zich ergens in of op een hoek en was het ofwel gelegen nabij een mispelboom, ofwel eigendom van een zekere *Mispelaer(e)*. Indien het perceel **Mispelbilksken** deel uitmaakte van het complex, kunnen we **Mispelarewinkel** ongeveer lokaliseren bij de grens tussen Wondelgem en Mariakerke.

Populier: dit complex is ofwel genoemd naar de ligging aan één of meerdere populieren, ofwel naar de vroegere aanwezigheid van een populierenbos, waarvan de naam na rooiing overgegaan is op het cultuurland dat eruit gewonnen werd.

Rijspier: een subcomplex van **Groot Gemeente**, gelegen nabij de **Lieve** en de **Rietgracht**. Het probleem bij de verklaring zit in de vraag uit welke grondwoorden de samenstelling is opgebouwd: *rijs+pier* of *rij+spier*.

In het eerste geval benoemde **Rijspier** wellicht grasland dat met rijshout omheind is. *Rijs* betekent immers ‘rijshout’ en diende als beschutting tegen het water (Loon 1977, 143). *Pier* zou eventueel een vorm van *perre* kunnen zijn, dat in de toponymie een ‘omsloten perceel’ aanduidt (Taeldeman 1989: 23). In dat geval is de klankverandering van *e* naar *ie* waarschijnlijk het gevolg van een verbastering, want klankwettig kan de *e* van *perre* niet tot *ie* worden in de Vlaamse dialecten. Het betreft hier echter een vrij jonge attestatie, dus het kan dat mensen niet meer wisten wat *perre* betekende en er dan *pier* van hebben gemaakt (M.Devos in mondelinge mededeling).

In het tweede geval gaat *rij* terug op het Middelnederlandse *rijt* ‘stroom, beek, greppel, afwateringsloop’ (WNT). Dat element zou net zoals in **Lestriet/-rijt** en in Ser **Boudins Riet/Rijt** eventueel naar de naburigheid van de **Rietgracht** of van de waterloop **Rietje** kunnen verwijzen. Wat het tweede bestanddeel van de samenstelling betreft, namelijk *spiere*, verwijst Gysseling (1983: 42) naar *speir*, een uitbreiding van *spei*, dat ‘modderig’ betekent. Hij legt daarbij echter niet uit hoe de klank *ei* van *speir* tot een *ie* kon evolueren.

We kennen bij dit toponiem dus geen zekerheid omtrent het benoemingsmotief: is het perceel naar zijn omheining genoemd of was het een modderige plek nabij een *rijt* of waterloop (meer bepaald de **Rietgracht** of het **Rietje**)?

Smalle Dam: *dam* komt uit het Germaanse *damma-* en betekent ‘afdamming, versperring in een waterloop’ (Gysseling 1983: 57). In noordelijk Vlaanderen werd de

term bij uitbreiding ook gebruikt voor een rechte verhoogde weg door moerassig gebied (Gysseling 1981: 75). Het complex is dus genoemd naar zijn ligging aan één van deze realia. In het laatste geval weten we niet of het adjectief smal op de straat slaat, dan wel op het land.

Vogelenzang: een subcomplex van **Wondelgemmeers**. De naam kan wijzen op de aanwezigheid van zangvogels (Lindemans 1935, 37), maar ook volkshumor kan een rol spelen in de naamgeving, in welk geval *Vogelzang* onvruchtbare, moerassige grond benoemt (Ulens, 1973: 221). Nog een ander benoemingsmotief kan een uithangbord of boerderij in de buurt zijn (Kempeneers 1983: 16), waarvan de naam dan overging op het vermoedelijke grasland.

4 Straten, toegangen en kruispunten

4.0 Kernbestanddelen in straatnamen

DAM

Dam, uit het Germaanse *damma*, betekent oorspronkelijk ‘waterkering door een waterloop’. Daaruit ontstonden de afgeleide betekenissen van *dam* als straatnaam, namelijk ‘verhoogde weg in een moerassig gebied’ en ‘opgehoogd pad door laaggelegen terrein’.

(Mattheeuws-Devos 1997: 41)

DREEF

Dreef is een afleiding van het werkwoord *drijven* en verwijst oorspronkelijk naar een weg waarover het vee naar de graasplaatsen werd gedreven. Al vroeg verruimde de betekenis naar vrij brede, onverharde landwegen die meestal aan beide zijden door bomen werden begrensd. Vaak leidden zij naar de ingang van een kasteel of belangrijke boerderij.

(Mattheeuws-Devos 1997: 41)

STRAAT

Door zijn oorspronkelijke, aan het Latijnse *strata* ontleende betekenis van ‘geplaveide weg’, ontstond het vermoeden dat de oudste *straten* refereerden aan verharde wegen uit de Romeinse tijd. Al in Middelnederlands werd het begrip ruimer gebruikt voor allerlei al dan niet verharde wegen, breed genoeg voor een gespan.

(Mattheeuws-Devos 1997: 41)

WEG – WEGEL

Onder de straatnamen was *weg*, uit het Germaanse *wega*, het ruimst toepasbaar. Het kon namelijk worden gebruikt voor allerlei soorten wegen: smal of breed, verhard of onverhard, door- of doodlopend. Minder belangrijke of eerder korte banen werden *wegje* of *weggetje* genoemd.

De vorm *wegel*, met het aan het Romaans ontleende diminutiefsuffix *-el* (dat we ook terugzien in *druppel*, *eikel*...), duidde onverharde voetwegen door de velden aan. Toen het diminutiefsuffix niet meer als verkleinend werd begrepen, voegde men aan *wegel* dikwijls nog het achtervoegsel *ken* toe (*wegelken*).

(Mattheeuws-Devos 1997: 41-42)

4.1 Benoemingsmotieven voor straten

4.1.1 Naar de eigenaar, een aangelande of een ander persoon

Impens Straatje: gelegen aan **Spesbroekdries** en genoemd naar een zekere *Impens*. Deze naam is een patroniem afgeleid uit *Impin*, een vleivorm van *Impe*, zelf een verkorting van de Germaanse voornaam *Imbrecht* (Debrabandere 2003: 643).

(‘s) Coemans Straatje: een straatje genoemd naar een zekere *Coeman(s)*, die langs dat straatje woonde of door wiens landerijen het liep. Zie **Coemans Hinghers Akker**, p.57.

Cooryns Straat: genoemd naar een zekere *Coryn(s)*, wiens naam een West-Vlaamse vorm is van de heiligennaam Quirinus (Debrabandere 2003: 227, i.v. Car(r)in).

Maeyens Straatje: in deze straatnaam herkennen we de familienaam *Maeyens*, een genitiefvorm van het metroniem *Maeye* uit de voornaam *Maria* (Debrabandere 2003: 801).

Molenaarstraat: deze niet-gelokaliseerde straat was wellicht genoemd naar een bewoner die molenaar was van beroep of *Molenaar* heette met zijn bij- of familienaam.

Vrouwenstraat(je): ook vandaag verbindt deze straat nog steeds de **Boterstraat** met de **Buntstraat**. Het eerste bestanddeel *vrouwen-* moeten we als een genitief enkelvoud opvatten met als betekenis ofwel ‘(toehorende aan een Altaar) van O.L Vrouw, ofwel ‘eigendom van een adellijke of geestelijke vrouw’, bv. een gravin of abdis van een klooster (Van de Woestijne 1994: 56).

4.1.2 Naar de ligging

Heel wat Wondelgemse straatnamen zijn samengesteld uit een grondwoord met de betekenis ‘straat, weg’ en voorbepalend bestanddeel dat de plaats noemt waar de weg vandaan komt, naartoe loopt, langs passeert of doorheen loopt. Vaak is die voorbepaling zelf een toponiem dat in het Wondelgemse bestand geattesteerd is: **Belastraat**, **Doornstraat(je)**, **Durmestraatje**, **Gaverstraat(je)**, **Hoge Hurstweg**, **Kalfsmerestraat/Kallemerestraat**, **Kolegemse Weg**, **Kouterstraatje** (wellicht meer bepaald naar of door **Wondelgemkouter**), **Kuipstraatje**, **Molengrachtstraat**, **Molenwalstraat**, **Morek-/Marek-/Meerekstraat(je)**, **Vernaaistraatje**, **Westergemstraat**, **Wijngaardstraat(je)**, **Zwaanaardstraatje** en **Zwanestraatje**. Van deze straten vinden we in het huidige Wondelgem nog de volgende terug: de **Belastraat** (nu bekend onder *Blauwstraat*), het **Durmestraatje** (vroeger loodrecht

op de **Buntstraat**, nu daar in het verlengde van), de **Gaverstraat**, de **Kolegemse Weg** (nu *Kolegemstraat*), de **Molenwalstraat** en de **Morekstraat**.

Eenmalig is een geval geattesteerd waarbij de straat de naam van het aanpalende gehucht heeft overgenomen zonder bijkomend grondwoord, namelijk **Houtje 2**.

Achterdreve: aangezien een dreef vaak naar een kasteel of een belangrijke boerderij leidde (zie 4.0 Kernbestanddelen in straatnamen, p.33), vermoeden we dat deze weg genoemd is naar zijn ligging ‘achter’ een dergelijk gebouw. Misschien mogen we dit toponiem associëren met de **Voordreve** die dan, naar de naam te oordelen, aan de voorkant van hetzelfde kasteel of dezelfde hoeve gelegen zal hebben. We kunnen echter niet bepalen om welk gebouw het precies gaat, aangezien we geen van beide wegen hebben kunnen lokaliseren.

Boonstraat, Buntstraat: deze twee toponiemen verwijzen naar dezelfde straat, die op de Popp-kaart wordt aangeduid als *Boone Straat*, op de kaart van Viglius als *De Buen Straete* en vandaag bekend is als *Buntstraat*. Qua uitspraak liggen deze drie vormen dicht bij elkaar, maar het probleem is welke vorm de oorspronkelijke is, m.a.w. welk woord achter de voorbepaling schuilgaat: *boon* of *bunt*. Als we ons laten leiden door de ouderdom van de attestaties zou dat *boon* zijn, aangezien *Boonstraat* het vroegst is geattesteerd: 1417, *de boenstrate*. Overtuigender is echter de identificatie van het eerste deel van het toponiem met het woord *bunt* omdat de straat in kwestie langs het (voormalige) complex **Bunt** liep en het geen twijfel lijdt dat zij naar haar ligging aan dat cultuurland is genoemd .

Boterstraatje: de diminutiefvorm wijst erop dat het hier wellicht om een klein zijstraatje van de lange **Boterstraat** gaat. Volgens een notitie van Achiel De Vos en Luc Stockman in het handgeschreven Meetjeslandse toponymische archief stond die zijstraat ook als **Buntstraatje** bekend. De enige verklaring die wij kunnen bedenken is dat het om een straat gaat die de grote **Boterstraat** en de **Buntstraat** met elkaar verbond, en vanuit het perspectief van de eerste straat **Boterstraatje** werd genoemd, vanuit de invalshoek van de tweede **Buntstraatje**. Zo’n straat zien we echter niet als zodanig op het kaartenmateriaal aangeduid. Wel liggen er blijkens de kaart van Viglius enkele ‘groene wegen’ (zie **Groen(e) Wegel(ken)**, p.38) door het complex **Lang Veld** heen. Misschien droeg een daarvan de hier besproken namen.

Broekstraatje: wellicht liep deze straat langs of naar een van de Wondelgems *broek*-complexen, zoals bijvoorbeeld **Brede Broek**, **Oostbroek** of **Overbroek**.

Evergemse Weg: deze straat, vandaag *Evergemsesteenweg* genoemd, leidde naar het naburige Evergem. Ze stond ook bekend onder de naam **Evergemse Heerweg** (1576). Het bestanddeel *heer* in de Vlaamse toponymie kan op twee etymologisch verschillende woorden teruggaan, nl. *heer* uit Germaans *harja* ‘leger, krijgsmacht’, en

heer in de betekenis ‘heerser, machtshebber’. Wegen die *Heerweg* of *Heerstra*at heten kunnen dus zo genoemd zijn omdat ze oorspronkelijk voor legerverplaatsingen werden gebruikt of omdat ze aan een (feodale) heer toebehoorden. Later verzwakten beide oorspronkelijke toepassingen van *heerweg/-straat* en ging men die benamingen gebruiken voor verbindingswegen van bovenlokaal belang, bv. tussen steden of belangrijke regionale centra (Vandeveire-Devos 2008: 40). Het is dat interlokaal belang dat ertoe zal geleid hebben de **Evergemse Weg** ook *Heerweg* te noemen, aangezien het voor een verbinding tussen Wondelgem en Evergem zorgde.

Gentweg: naar de naam te oordelen liep deze weg, die we niet precies konden lokaliseren, naar de stad Gent.

Haagstraatje: het Wondelgemse glossarium bevat enkele cultuurlandpercelen met het bestanddeel *haag* in hun naam, bijvoorbeeld **Elshage**, **Lange Hage**, **Stuk aan de Hage**. Misschien is het straatje in kwestie naar één of meerdere van die percelen genoemd. Het kan echter ook dat deze straat langs of naar een *haag* liep, waarbij we de beide betekenissen van *haag* in acht moeten nemen, namelijk ‘een omheining door levend houtgewas’ of ‘een omheind bosje’ (Gysseling 1981: 76).

Kerkweg: een *kerkweg* was een pad door de velden waarlangs kerkgangers naar de kerk werden geleid (WNT). Aangezien het toponiem al in 1374 is geattesteerd en de huidige kerk op **Vroonstalledries** pas in 1683 werd opgericht, gaat het hier meer bepaald om de oude kerk van Wondelgem, binnen de **Rietgracht** (zie **Achter de Kerk**, p.18).

Hurstreet 1: deze straat lag nabij de oude kerk van Wondelgem en is wellicht genoemd naar percelen met in hun naam het bestanddeel *hurst* (zie **Hurst**). Zelf leende zij op haar beurt haar naam uit aan de akker **Hurstreet** 2.

Kapellestraatje: dit toponiem is slechts eenmalig in 1606 geattesteerd, maar mogelijk gaat de naam veel verder terug in de tijd, meer bepaald tot voor 1200. Het is immers in dat jaar dat de kapel van het oude Wondelgem, waaraan het toponiem in kwestie misschien herinnert, tot parochiekerk verheven werd (Vanaverbeke 1968: 39). Vanaf dat ogenblik kan deze bidplaats geen aanleiding meer geven tot de naam **Kapellestraatje**, aangezien er dan geen sprake meer is van een kapel.

Een andere mogelijkheid is dat het hier om een andere soort kapel gaat, meer bepaald een klein wegkapelletje, waaronder een kruisbeeld of een afbeelding van een of andere heilige stond.

Leistraat: deze straat is waarschijnlijk genoemd naar de waterloop de Lieve, die ook *Nieuwe Leie* werd genoemd (Vanaverbeke 1968: 6). Op de kaart van Viglius zien we duidelijk dat de **Leistraat** naar de **Rietgracht** leidde, maar of die straat nu ook naar de **Lieve** of *Nieuwe Leie* doorliep, is moeilijk vast te stellen.

Lendstraat/ Leestraat?: dit toponiem is in verschillende vormen overgeleverd, maar de juiste etymologische vorm zal wel *lent-* of *lendstraat* zijn, waarbij we in het eerste bestanddeel *lende* of ‘linde’ (MNW) herkennen. Het toponymisch bestand van Wondelgem bevat meerdere *linde*-toponiemen, waarvan de referenten niet allemaal op dezelfde plaats lagen en dus ook niet naar dezelfde lindebomen genoemd zijn. Bij enkele toponiemen bestaat de kans dat de befaamde boom van Wondelgem, de *Dikke Linde*, aan de basis van hun naamgeving lag (zie **(ter) Linde(n)**, p.20). Voor deze straat is dat wellicht niet het geval, omdat die verder in de geschiedenis teruggaat dan de boom in kwestie gaat. De hier benoemde straat zal dus ofwel naar andere lindebomen genoemd zijn, ofwel haar naam te danken hebben aan haar ligging bij landschappelijke componenten die in hun naam wel het element *linde* hebben maar dat niet van de *Dikke Linde* geërfd hebben, zoals **Lindenbilk** of **Goed ter Linde**.

Meerstraatje: deze straat liep vanuit **Houtje** richting **Meulestede**. Die ligging bewijst dat de straat genoemd is naar zijn begin- of eindpunt, namelijk het graslandencomplex **Mere**, dat volgens de bronnen in de omgeving van **Meulestede** lag (*thenden meeren up de zijde ter muelenstede*, 1418).

Meulestedestraat, Meulestedeweg: beide straten vertrokken vanuit **Meulestede**, waar ze dan ook hun naam aan te danken hebben. De **Meulestedestraat** richtte zich noordwestelijk (in de richting van **Vroonstalledries**) en komt overeen met de huidige *Kapiteinstraat* (Schreibers 1994: 22). **Meulestedeweg** is blijkens een notitie van Achiel De Vos en Luc Stockman in het handgeschreven Meetjeslandse toponymische archief de voorloper van de huidige *Pantserschipstraat* en liep dus evenwijdig met de **Schipgracht**, naar het noordoosten van Wondelgem.

Molenstraat: vandaag vertrekt de *Molenstraat* vanuit de *Morekstraat* en wellicht was dat vroeger ook zo. Volgens Schreibers (1994: 34) stond op de hoek van de *Morek-* en de *Molenstraat* de houten korenwindmolen van Colpaert. Het zal dan ook naar deze molen geweest zijn dat de straat in kwestie werd genoemd.

Westweg: het excerpt uit 1502 situeert dit toponiem *ande veste*. Het is niet zeker wat met *veste* wordt bedoeld, maar we vermoeden dat het op de **Rietgracht** slaat, mede door het volgende citaat: *ande Rietgracht oft oudde veste van ghendt* (1605). Verder kunnen we uit de bronnen afleiden dat die *veste* zich meer bepaald boven de **Westweg** bevond, zodat we de straat m.a.w. binnen het Vrije van Gent en blijkens haar naam in het westen van de oude nederzetting Wondelgem kunnen lokaliseren.

Winkelstraat: deze straat liep wellicht langs het complex **Winkel** of kwam uit op de toegang van dat complex, het **Winkelgat**.

Wondelgemstraat: volgens de attestaties lag deze straat binnen de **Rietgracht** en dus binnen het oude Wondelgem, wat meteen de naam verklaart.

Zompelstraat: deze straat lag ten zuiden van het **Goed ter Sompele** (p.46) en is dus hoogstwaarschijnlijk naar die hofstede genoemd.

4.1.3 Naar de vorm

Brede Dreve: een *dreef* duidde sowieso een vrij brede landweg aan (zie Kernbestanddelen in straatnamen), wat hier nog eens extra benadrukt wordt door het adjectief *breed*.

Lange Dreve: deze *dreef* (zie 4.0 Kernbestanddelen in straatnamen, p.33), genoemd naar zijn lengte, lag in de omgeving van **Kiekenbos**, waardoor de kans bestaat dat ze de toegangsweg vormde tot het naburige goed **Everstein**.

Langedurmestraatje: het bestanddeel *durme* doet vermoeden dat deze straat naar of langs het complex **Durme(n)** liep. We vinden echter op de kaarten nergens een straat met die naam terug. Wel konden we het **Durmestraatje** lokaliseren op de kaart van Viglius (1576) en die vertrekt vanuit de **Buntstraat** naar het complex **Durme(n)**. Verder zien we op deze kaart tussen de **Lieve** en dat complex een heel smal, maar lang wegje lopen, dat bovendien loodrecht op de **Durmestraat** staat. Het lijkt ons plausibel dat het deze straat was die men **Langedurmestraatje** noemde. Samengevat verwijst het toponiem dus naar de vorm van de straat (lang) en naar de ligging langs het complex **Durme(n)**

Het **Langedurmestraatje** stond ook bekend onder de naam **Zandweg** (1610). Misschien wees deze alternatieve naam op de zandige bodem van de straat in kwestie.

Lange Straat: zoals de naam zegt, was deze straat, die naar **Speibroek/Spesbroek** leidde, een lange straat.

4.1.4 Naar de bedekking, de begroeiing of het uitzicht

Groen(e) Wegel(ken): dit kleine wegje liep volgens de attestaties achter de kerk van Wondelgem, dus binnen de **Rietgracht**. De verbinding *groene weg* duidt een onverharde, met gras begroeide weg aan waarop het vee mocht grazen (Vandeveire-Devos 2008: 39). Voor de opbouw van *wegelken*, zie hierboven, 4.0 Kernbestanddelen in straatnamen, p.33.

4.1.5 Naar een reliëfkenmerk

Damstraat: deze straat scheidt Wondelgem van Mariakerke. Wellicht mogen we uitgaan van de jongste betekenis van *dam* (zie 4.0 Kernbestanddelen in straatnamen, p.32) en was deze straat een rechte verhoogde weg door moerassig gebied (Gysseling 1981: 75).

Hoge Kerkweg: dit pad liep net als de **Kerkweg** naar de kerk in het oude Wondelgem, maar was blijkens zijn naam hoger gelegen.

Hoge Weg: het bestanddeel *hoog* zinspeelt op het reliëf van de referent en duidt meer bepaald aan dat die hogergelegen was of enigszins steil naar omhoog liep (Vandeveire-Devos 2008: 31).

Ne(d)erstraat: het bestanddeel *neder* betekent ofwel ‘laaggelegen’ ofwel ‘naar beneden’ (Devos 1992: 22). De tweede toepassing lijkt ons het aannemelijkst, aangezien de straat richting Sassevaart liep en waterlopen logischerwijs lager liggen dan hun omgeving.

4.1.6 Naar de functie

Koestraat: wellicht werd via deze straat het vee naar de graasweide gedreven (Luyssaert 1999: 21).

4.1.7 Benoemingsmotief onzeker

Bogaardstraatje: het Wondelgemse bestand bevat verschillende *bogaard*-toponiemen, waarvan bij enkele ook de vorm *boomgaard* is geattesteerd. In die gevallen kunnen we met vrij veel zekerheid zeggen dat we *bogaard* als de algemeen gebruikelijke vorm voor *boomgaard* moeten beschouwen (MNW). In de andere gevallen kan *Bogaert* ook de vaak voorkomende familienaam zijn (zie **Boomgaard**, p.92). Dat geldt ook voor **Bogaardstraatje**: aangezien slechts een vorm is overgeleverd, *bogaert* (1452), moeten we rekening houden met verschillende interpretatiemogelijkheden. Meer bepaald lag een van de drie volgende mogelijkheden aan de basis van dit toponiem: ofwel liep de straat langs een of meerdere boomgaarden (zoals **Nieuwe Boomgaard** of **Oude Boomgaard**), ofwel is zij genoemd naar een zekere *Bogaert*, ofwel heeft zij haar naam ontleend aan haar ligging aan (een van) de *boomgaard/bogaert*-cultuurlandpercelen.

Boterstraat: het bestanddeel *boter* verwees ofwel naar de functie van de straat, die in dat geval diende om boter aan te voeren of naar de markt te brengen, ofwel naar de ligging ervan aan percelen waarvan de bodemgesteldheid met boter kon worden vergeleken (bv. **Botermeers**, zie p.85)

Breestraat: ofwel was deze straat breed, zoals we zouden kunnen afleiden uit het adjectief *bree*, ofwel verwees dat bestanddeel naar de ligging van de straat aan cultuurlandpercelen met namen als **Brede** en **Bre(e)ken**

Gele Dreve: volgens L.H. Maas (1992: 25) kan het adjectief *geel*, dat in weinig straatnamen voorkomt, ofwel naar de bodem ofwel naar de begroeiing van een straat

verwijzen. Zo is *Geel* de kleur van bepaalde soorten klei, leem, zavel, zand, veen en mergel, alsook van een groot aantal planten (Maas 1992: 20, 25). Naast deze mogelijkheden kan ten slotte de familienaam (*de*) *Geel* of (*van*) *Ge(e)l(e)* (Debrabandere 2003: 495) aan de basis van dit toponiem liggen.

Ser Brandins Straatje: deze straat lag in de omgeving van **Gaverstraat(je)** en leidde wellicht naar **Ser Brandins Goed**. Ofwel heeft ze haar naam van dat ‘goed’ gekregen ofwel van de eigenaar zelf, ene *van (den) Brande(n)* (Debrabandere 2003: 178).

4.2 Toegangen

De volgende toponiemen duiden wellicht toegangen tot complexen aan. Het gebeurde echter dikwijls dat de naam van een toegang overging op het aanpalende perceel (Vandeveire-Devos 2008: 42), waardoor de kans bestaat dat de geattesteerde toponiemen niet de toegang zelf, maar wel het perceel dat ernaast lag, benoemden.

Winkelgat: *gat* betekent ‘opening’ (Gysseling 1951: 224) en was meer bepaald de benaming voor een toegang tot een akker, een weide, een boerderij, enz. (Vandeveire-Devos 2008: 27). Volgens Gysseling (1979: 97) was **Winkelgat** de hoofdtoegang tot de Vroonstallekouter die daar hoekig was, maar ons lijkt het waarschijnlijker dat het hier om een toegang tot het complex **Winkel** gaat.

Zottinnengat: uit een attestatie blijkt dat dit *gat* aan het complex **Appelere Akker/ Appelakker** grensde en dus logischerwijs de toegang tot dat complex vormde. Het eerste deel verwijst naar een persoon en is waarschijnlijk afgeleid van de familienaam (*de*) *Zot*, oorspronkelijk een bijnaam voor een gek, een dwaas of voor de hofnar (Debrabandere 2003:1145 i.v. *Sot, de*). Meer bepaald herinnert het toponiem vermoedelijk aan een vrouwelijke telg van een familie (*de*) *Zot* of aan de echtgenote van een man die zo heette. De enigszins humoristische aanduiding *zottin* berust op een uitbreiding van de woordvormingsregel waarmee met het suffix *-in(ne)* vrouwelijke persoonsnamen worden afgeleid van mannelijke beroeps- of statusnamen, ter aanduiding van de echtgenote van een man met dat beroep of die status, bv. *bakkerin(ne)*, *boerin(ne)*, *postmeesterinne*, e.d. De vrouw van de koning van een schuttersgilde werd *koninginne* genoemd (zie **Koninginne**, p.110). Een ander suffix waarmee zulke vrouwelijke persoonsnamen werden gevormd, is *-igge*, zoals o.m. in het Wondelgemse toponiem **Gruterigge** (zie p.59)

4.3 Kruispunten

Drieweegschede: *drieweegschede* betekent letterlijk ‘scheiding van drie wegen’, en duidt dus een kruispunt aan of, zoals het WNT het omschrijft, ‘een plaats waar een weg zich in drieën splitst’. Dankzij **Drieweegschedebilk** kunnen we dat kruispunt in de omgeving van **Bennins Brugge** lokaliseren.

Kruisweg: deze straat zou eventueel kunnen genoemd zijn naar de ligging aan een of ander kruis, maar aangezien het om dezelfde referent gaat als degene die door **Vierweegse** werd benoemd, moeten we achter het toponiem wellicht gewoon de betekenis ‘kruispunt’ (WNT) zien.

Vierweegschede/Vierweegse: Net zoals *drieweegschede* was *vierweegschede* in de gewone woordenschat een gebruikelijke benaming voor een kruispunt, in dit geval van vier wegen. Het grondwoord *schede* (van de stam van het werkwoord *scheden*, Vlaamse vorm van *scheiden*) evolueerde door intervocalische wegval van *-d-* tot *schee*, waarna in de samenstelling dit element verdofte tot *-se* (Mattheeuws-Devos 1997: 38; M.Devos in schriftelijke mededeling). Het bedoelde kruispunt kan worden gelokaliseerd in de omgeving van **Morek** en **Vroonstalledries**. Vandaag benoemt de *Vierweegsestraat* een zijstraat van de *Morekstraat*.

5 Hoeven, woningen en gebouwen

5.0 Kernbestanddelen in hoevenamen

GOED en HOF

Beide begrippen wijzen op een landbouwbedrijf van aanzienlijke omvang. De Germaanse voorloper van *hof*, *hofa*, was de meest algemene boerderijbenaming. In het domaniale tijdperk (9de – 11/12de eeuw) zou de betekenis van *hof* zich echter beperken tot ‘centrale domeinhoeve’, waardoor aan het begrip ook de bijklank ‘groot, belangrijk’ werd verbonden. Die associatie heeft het domaniale stelsel tot op vandaag overleefd.

Goed is niet alleen een hoevebenaming, maar werd ook algemener voor ‘eigendom, grondbezit’ gebruikt. Hoewel het dus meestal een voormalig exploitatiecentrum aanduidde, was dat niet noodzakelijk altijd het geval.

(Mattheeuws-Devos 1997: 55)

STEDE en HOFSTEDE

Deze twee benamingen refereerden aan bescheidener terreinen dan *goed* en *hof*. *Stede* komt uit het Germaanse *stadi* en betekent eigenlijk gewoon ‘plaats, plek’. In het bijzonder werd het gebruikt voor een plaats waar iemand woont, meer bepaald dus voor allerhande boerderijen en gewone huizen met medegaande grond, in of buiten het dorp of gehucht.

Onder *hofstede* begreep men in de domaniale tijd een perceel waarop een woning stond voor een on- of halfvrije boer, die tot karweien op het “hof” of de centrale domeinhoeve verplicht was. Toen het domaniale systeem en de horigheid afbrokkelden, verruimde de betekenis en werd elk landbouwbedrijf dat geen “hof” was, *hofstede* genoemd. Zo werd het woord synoniem met *stede*.

Niet alle *stede*-toponiemen duiden echter (boeren)woonsten of percelen met een woning aan. Ook stukken cultuurland konden zo worden genoemd, waarbij ze hun naam weliswaar aan de oorspronkelijk aanwezigheid van een dergelijk gebouwtje te danken hadden. Vaak zijn deze toponiemen gecombineerd met een familienaam die aan de vroegere bewoner herinnerde. Voorbeelden daarvan in Wondelgem zijn **Lybaerts Stede** en **Neeseste(d)eken**. Dat er geen spoor meer van bewoning was, hoeft trouwens niet te verwonderen. Kleine boeren woonden immers in povere huisjes, die uit een houten geraamte bestonden, een lemen wand en een dak van stro, riet of zoden. Wanneer die werden verlaten, raakten ze gauw vervallen en na verloop van tijd verdwenen ze volledig. Bovendien was het geen uitzondering dat bij verhuis deze kleine lieden hun huis demonteerden en weer op een andere plek opbouwden.

(Mattheeuws-Devos 1997: 56-57)

5.1 Benoemingsmotieven voor hoeven

5.1.1 Naar de ligging

Goed te Heegsmere/Diksmere: dit goed is genoemd naar zijn ligging in het gehucht **Heegsmere/ Diksmere**. Het was meer bepaald gelegen op de hoek van de huidige *Botestraat-Lusthoflaan*. Het geheel bestond uit drie losse gebouwen, die omgeven waren door een gracht (Vanaverbeke 1968: 8).

Goed ten Houtkine: dit “goed”, gelegen in **Houtje**, was de voormalige woonplaats van de heren van Houtkine (De Potter-Broeckaert 1864-1870: Wondelgem, 29). In 1901 en 1911 werd het geheel nog uitgebreid, in 1934 werd het vervolgens verkocht aan de maatschappij ‘Le Lion d’Or’ en in 1953 werd het ten slotte volledig afgebroken. Een deel van het domein diende daarna als kerkhof, een ander deel zijn nu de zandbergen van het recreatieterrein langs de *Zeeschipstraat* (Schreibers 1994: 59).

Goed te Kolegem: naar de naam te oordelen, lag dit goed in **Kolegem**. Als we kijken op de kaart van Viglius zien we daar geen complex liggen zoals bijvoorbeeld het **Goed te Everstein** was (met grachten en bijgebouwen), maar wel een vijftal verspreide en relatief grote woningen. Naar welk(e) gebouw(en) het toponiem in kwestie precies verwees, weten we niet.

Goed ter Linden: dit *goed* is genoemd naar de ligging bij een of meerdere lindebomen. Gezien de locatie van het “goed” kan het zijn naam niet aan de beroemde *Dikke Linde* te danken hebben (zie **(ter) Linde(n)**, p.20): beide referenten lagen immers op twee verschillende uiteinden van Wondelgem. **Goed ter Linden** bevond zich meer bepaald ter hoogte van **Houtje** op een plaats waar nu de Ringvaart loopt en waar het dus m.a.w. in is verdwenen (Schreibers 1994: 53).

’t Goed ter Smessen, Goed te Smeskens: beide toponiemen verwijzen naar hetzelfde geheel van land en meers, gelegen aan de **Morekstraat**. Omdat we niet zeker zijn over de exacte ligging, weten we niet of dit *goed* ook gebouwen bevatte of alleen maar gronden (zie 5.0 Kernbestanddelen in hoevenamen, p.). We vermoeden het eerste, aangezien het geheel wellicht genoemd is naar een *smesse* of ‘werkplaats van een smid’ (MNW).

Het ‘goed’ behoorde toe aan de abten van Sint-Baafs en werd door hen in pacht gegeven. In 1576 was dat aan een zekere Zegher Neyt, zoals we uit de legger van Sint-Baafs kunnen afleiden. In het begin van de 18^e eeuw werd het in tweeën opgesplitst en hadden twee personen, Lieven de Backer en Lieven Grootaert, elk een deel in huur. (De Potter-Broeckaert 1864-1870: Wondelgem, 10-11).

Goed te Spesbroek: gelegen te **Speibroek/Spesbroek**, tussen twee dreven die naar **Everstein** leidden, zoals we kunnen aflezen op de kaart van Viglius. Op die kaart is eveneens te zien dat het hoofdgebouw omwijd was door een gracht en omgeven door een aantal bijgebouwen.

Goed te Vroonstalle: dit toponiem verwijst naar het exploitatiecentrum van de fiscus **Marka**, waaraan de oude nederzetting Wondelgem een tijdlang ondergeschikt was (zie **Wondelgem**, p.9). De centrale hoeve vinden we op de kaart van Viglius ten noorden van **Vroonstalledries**. Het betrof een groot gebouw omringd door een gracht, met daarvoor nog negen verspreide alleenstaande hoeven. Vanuit het hoofdgebouw vertrok er een dreef richting **Vroonstalledries** en één de andere kant op, naar de **Lieve**. Vanuit deze laatste dreef vertakte zich een ander weggetje richting **Vierweegse**.

Volgens Verhulst (1958: 254-255) werd deze hoeve door een meier beheerd, tot in de 13de eeuw, toen de rol van **Vroonstalle** als exploitatiecentrum uitgespeeld was en de functie van de meier in verval raakte. Op een later tijdstip kwam het goed in handen van de familie *van de Sompele* (zie **Goed ter Sompele**).

Goed te Westergem: dit *goed*, waarvan het gebouw op een *wal* of ‘kunstmatige verhoging’ (Vandeveire-Devos 2008: 48) aan de **Westergemstraat** stond (1534) hing van de Sint-Baafsabdij af. Oorspronkelijk werd het bewoond door de familie *van Westergem*, maar in 1394 was het al grotendeels in andere handen overgegaan (De Potter-Broeckaert 1864-1870: Wondelgem, 29)

Knokke: deze *behuusde hofstede* lag blijkens de historische bronnen in de nabijheid van **Vroonstalledries** (1603), blijkens zijn naam aan een “knokke”. Het woord *knok* kent twee toepassingen: ten eerste betekent het ‘kneukel, been, knook’, ten tweede ‘kruispunt, kromming’ (Vandeveire-Devos 2008: 79). Hier moet het in de tweede betekenis worden beschouwd. Misschien verwees *knokke* meer bepaald naar het kruispunt van de **Koestraat** en de **Boterstraat** en ging de naam over op de woning die daar op de kaart van Viglius (1576) te zien is.

Het glossarium van Wondelgem bevat ook het toponiem **Krokke**, dat wellicht een verschrijving is van het hier behandelde **Knokke**: in het oude schrift lijken de letters *n* en *r* immers goed op elkaar. Het is bovendien weinig waarschijnlijk dat er een woning zou genoemd zijn naar het onkruid dat in de Vlaamse dialecten *krokke* heet, d.i. de ‘wilde wikke, een plant die veel tussen koren groeit’ (MNW).

Mote: dit toponiem duidt een *schoon steenen huys* (1609, RAG-Ev 577, 32v) aan, gelegen op een *mote*. *Mote*, ontleend aan Frans *mote*, duidt een kunstmatige heuvel aan, waarop inderdaad een gebouw, meestal een kasteelhoeve, stond (Vandeveire-Devos 2008: 137).

Aan de Vierweegschee: deze hofstede werd genoemd naar zijn ligging aan het kruispunt **Vierweegschede/Vierweegse**.

Wondelgemkasteel: dit kasteel, dat zich aan de kerk van het oude Wondelgem bevond, kwam in de 14de eeuw in handen van Lodewijk van Male, graaf van Vlaanderen. Die liet het in 1370 herbouwen en gebruikte het voornamelijk voor de bewaring van zijn schatten. Tijdens de Gentse opstand tegen de graaf, in 1379, werd het kasteel in brand gestoken en grotendeels vernield. Toen later vrede werd gesloten tussen de stad en de graaf, was één van de voorwaarden van de graaf dat het kasteel op kosten van de stad Gent zou worden heropgebouwd (De Potter-Broeckaert 1864-1870: Wondelgem, 17-19).

Tijdens de oorlog van de Gentenaren tegen Maximiliaan van Oostenrijk (eind 15de eeuw) werd het kasteel, of wat ervan overbleef, volledig afgebroken. Een citaat uit 1553 maakt inderdaad gewag van *daer wijlent tcasteel ghestaen heeft* (1553, RAGRvVI 970, 309r). In de 16de eeuw was het alweer herbouwd en werd het bewoond door een zekere Dirk Jooris (De Potter-Broeckaert 1864-1870: Wondelgem, 19).

5.1.2 Naar de eigenaar, de pachter of de gebruiker

Naast de ligging was ook de eigenaar een belangrijke motiefleverancier voor het benoemen van woningen en het omringende land. In een aantal gevallen zien we dezelfde persoonsnaam ook bij toponiemen voor cultuurlandpercelen verschijnen. Deze partijen maakten dan ofwel deel uit van het land bij de woning, ofwel betrof het *uitland* ‘land buiten het centrale domein’ (WNT): **Bloems Goed**, **Hackaerts Goedeken**, **Jan Liefs Goed** (zie ook **Jan Liefs Bilk**), **Jans vanden Heede Stede**, ‘s **Kempe(n) Stede** (zie ook ‘s **Kempen Geest** en **Kempenbilk**) en **Ser Brandins Goed**

Goed te Everstein: dit toponiem benoemt wellicht het geheel van gebouwen en omringende grond bij *het huys ghenaeempt Eversteyn* (1600). Het element *stein* komt uit het Germaanse *staina-* en betekent ‘steen, kasteel’ (VMNW), het eerste bestanddeel is wellicht de familienaam *Ever* (Debrabandere 2003: 445) en verwijst dus naar de eerste eigenaars van het kasteel, de heren van Evere (Vanaverbeke 1968: 64).

Everstein, een leen dat afhing van de Sint-Baafsabdij, was het oudste kasteel van Wondelgem (Vanaverbeke 1968: 64) en lag blijkens de kaart van Viglius ten noordwesten van **Spesbroekdries**. Het slot was opgetrokken midden in de weiden en werd omgeven door een brede gracht, waarover een houten loopbrug lag. Voor en naast het kasteel stonden vijf bijgebouwen. Het volledige complex werd dan nog eens door een gracht begrensd. Van het kasteel liepen drie dreven weg: één naar het **Goed ten Houtkine**, één naar de Sassevaart en één naar **Spesbroekdries** (Vanaverbeke 1968: 64).

Het kasteel, dat gaandeweg in verval raakte, werd in de 18de eeuw herbouwd, maar zou in 1958 uiteindelijk toch worden afgebroken. Het enige dat ervan overbleef was de toegangspoort, maar ook die verdween in 1982 (Schreibers 1994: 54-55).

Goed ter Sompele: bij zijn zoektocht naar een hoevencomplex dat het centrum was van de fiscus **Marka** (in ons toponymisch materiaal het **Goed te Vroonstalle**), stootte Verhulst (1958: 250-255) op de familie *van de Sompele*. Hij stelde vast dat die familie vanaf de 14de eeuw tot het begin van de 16de eeuw de belangrijkste bezitter was van gronden te **Vroonstalle**. Bovendien vond hij dat een zekere Katerine van de Sompele omstreeks het midden van de 15de eeuw een “stede” te **Vroonstalle** bezat, samen met gronden die gelegen waren ten noorden van **Vroonstalledries**. Uit dit alles concludeerde Verhulst dat het **Goed ter Sompele** vereenzelvigd mag worden met het centrale hoevencomplex waar hij naar op zoek was en dat wij uit het toponymisch bestand van Wondelgem ook kennen onder de naam **Goed te Vroonstalle**. Een bijkomend argument daarvoor is de ligging van de **Zompelstraat**, meer bepaald ten zuiden van het betreffende complex (Verhulst 1958: 253).

Samengevat werd het **Goed te Vroonstalle** dus vanaf de 13de eeuw **Goed ter Sompele** genoemd, naar aanleiding van de komst van nieuwe bewoners, de familie *van de Sompele*.

Katelen Hofstede, Kateline van Oost Stede: het is plausibel dat beide toponiemen dezelfde referent aanduiden, namelijk een relatief bescheiden boerderij: daaraan refereren immers zowel het grondwoord *hofstede* als *stede* (zie 5.0 Kernbestanddelen in hoevenamen, p42). Als het inderdaad om dezelfde referent gaat, dan heeft die zijn naam te danken aan zijn bewoonster. In het eerste toponiem verschijnt alleen haar voornaam in de zwakke genitiefverbuiging op *-(e)n* (Devos-Vandekerckhove 2006: 59), in het tweede toponiem zien we ook haar achternaam, namelijk *van Oost* (Debrabandere 2003: 921).

Sint-Janshuisgoed: dit *goed* lijkt het bezit te zijn geweest van het Brugse Sint-Janshospitaal, dat inderdaad veel goederen bezat in het Meetjesland (Van de Woestijne 1994: 60).

5.1.3 Ander benoemingsmotief

Hutte: een *hut* is een kleine woning met een eenvoudige of gebrekkige inrichting, soms een tijdelijke en verplaatsbare verblijfplaats (WNT). Hoewel we het niet kunnen afleiden uit de historische context, bestaat de kans dat **Hutte** naar een cultuurlandperceel verwees, dat gelegen was of herinnert aan een dergelijke huisje.

Pesterie: *pesterie* is ontleend aan middeleeuws Latijn *pestarius*, mogelijk via een – weliswaar niet geattesteerde – Oudfranse vorm *pestier* en betekent ‘bakkerij’ (MNW). Ons toponiem zou dus kunnen verwijzen naar een gebouw waar het bakkersambacht werd beoefend. Bij onze zoektocht naar wat we ons bij zo’n 14de-eeuwse bakkerij moeten voorstellen, stootten we op de praktijk van het ‘inschieten’ van brood: daarbij schijnen de ingezetenen van een bepaalde gemeenschap het zelf vervaardigde brooddeeg naar een bakker te brengen, die het vervolgens voor hen bakte (Lindemans 1945: 66). Het Wondelgemse bronnenexcerpt uit 1374 bevat geen informatie over de

werkelijkheid achter het toponiem maar dat is wel het geval in het volgende citaat uit het archief van de Stichting Achiel De Vos betreffende de herberg *De Zwane* in Assenede: *een hofstede ligghende inde selve prochie jeghen over de vierscare ende plach eene herberghe tsine, gheheeten de swaene met eener poirte ende een pesterie daerup staende, ghedect met tichelen danof dander huusinghen diere meede stonden in de lastleden orloghe verberrent waren* (1460, geraadpleegd door M.Devos). Uit die beschrijving kunnen we opmaken dat met *pesterie* een gebouw is bedoeld, behorend bij de herberg *De Zwaan*. De uitbater van deze herberg zal dus tevens bakker zijn geweest. Het lijkt weinig twijfel dat ook de Wondelgemse *Pesterie* een bakkerij was.

Ziekeliëden: dit toponiem verwijst naar een afgelegen plaats waar melaatsen en pestlijders afgezonderd werden van de bewoningskernen (Lindemans 1933: 31).

5.1.4 Benoemingsmotief onzeker

Hoog Hof: aangezien *hof* in het domaniale tijdvak met de gedachte ‘groot, belangrijk’ verbonden raakte (zie Kernbestanddelen in hoevenamen), kunnen we *hoog* misschien ook met deze betekenis associëren (MNW). Of was het hof in kwestie op een hoogte gelegen en verwees het adjectief naar die verhevenheid?

Goed te Ruwenhove: in dit toponiem herkennen we twee van de al besproken kernbestanddelen, namelijk *goed* en *hof*. Wellicht verwees het laatste element naar het centrale gebouw en het eerste naar het geheel van gebouwen en de grond eromheen. Het bestanddeel *Ruwen-* kan verwijzen naar de eerste eigenaar van het geheel, namelijk een zekere (*de*) *Ruwe* (Debrabandere 2003: 1066), maar volgens Schreibers (1994: 67) dateert het complex pas uit de 16de eeuw en was de eigenaar toen Pieter van Tessele. In dat geval is het onwaarschijnlijk dat de familienaam (*de*) *Ruwe* in het toponiem vervat zit en moeten we wellicht in het bestanddeel *ruwen* het adjectief *ruw* ‘ruig, dicht begroeid (met vegetatie)’ zien (VMNW). Daaruit kunnen we concluderen dat rondom het hof ruig struikgewas groeide of dat het gebouw opgetrokken was op een plaats die vroeger door zulke begroeiing gekenmerkt was.

Het kasteel van **Goed te Ruwenhove**, gelegen aan de **Boterstraat** en de huidige *Cieterslaan* (Schreibers 1994: 67), werd door een brede gracht omringd. Voor het kasteel stonden er bijgebouwen. Dat geheel werd opnieuw door een gracht afgebakend, waarnaast een dreef lag die naar de **Boterstraat** leidde (Vanaverbeke 1968: 64). De laatste bewoners van het domein, de familie de Ghellinck, zorgden ervoor dat het gebouw vandaag beter bekend staat als het kasteel van de Ghellinck de Walle (Schreibers 1994: 67). In 1964 ten slotte werd het omliggende domein verkaveld en het kasteel als gemeentehuis ingericht (Vanaverbeke 1968: 65).

Schud den Boer: deze herbergnaam gaat terug op een imperatieve zin met één van de werkwoorden *schutten* of *schudden*. Onder *schutten* verstond men het vangen van loslopend vee en het bijeendrijven in een stal of een omheinde plaats, in afwachting dat de eigenaar het kwam afhalen na het betalen van een boete (VNMW, MNW,

Vandevre-Devos 2008: 126 i.v. schuthof). Misschien werd de herberg ironisch zo genoemd omdat boeren er als vee bijeentroepen. Waarschijnlijker lijkt echter dat het om het werkwoord *schudden* gaat, zoals in *Schuddebeurs*, volgens het WNT vroeger een courante herbergnaam, afgeleid uit de zin “*schud de beurs*”. Daarin betekent het werkwoord ‘door schudden leegmaken’. In zo’n herberg werd als het ware de beurs van de klanten leeggeschud. Analoog hiermee kunnen we ons bij het Wondelgemse toponiem een herberg voorstellen waar de boeren als het ware leeggeschud werden, dus van hun centen ontdaan.

6 Terreinnamen

6.0 Inleiding

Tot de terreinnamen rekenen we de toponiemen die enerzijds verwijzen naar cultuurland, d.w.z. (percelen) akker- en grasland, boomgaarden en aangeplante bossen en anderzijds naar onontgonnen grond. Een groot deel van deze toponiemen zijn gevormd met een grondwoord dat op het moment van de naamgeving tot de gewone woordenschat behoorde en meer bepaald gebruikt werd om een terreintype of een component van het cultuurland te benoemen, b.v. *land, meers, heide, bos*.... Zo'n woord geeft de aard aan van de benoemde landschappelijke werkelijkheid op het moment dat het toponiem ontstond. Die werkelijkheid is echter, zoals al vermeld, niet noodzakelijk nog dezelfde op het ogenblik dat het toponiem in een bron wordt geregistreerd. Het landschap kan immers door allerlei natuurlijke omstandigheden en menselijke ingrepen van uitzicht veranderen terwijl de microtoponiemen die op dat landschap betrekking hebben, ongewijzigd blijven.

Tal van factoren konden er in de loop van de geschiedenis voor zorgen dat de aard en het uitzicht van het landschap en zijn onderdelen gewijzigd werd. De belangrijkste daarvan is het onophoudelijke ingrijpen van de mensen op het landschap: zij rooiden bos en heide, legden moerassen en vijvers droog en maakten van akkerland weiland en omgekeerd. Soms echter gebeurde het ook dat vroeger gewonnen cultuurland weer moest worden prijsgegeven aan de natuur. De Tachtigjarige Oorlog was zo'n periode waarin heel wat akker- en weiland verloren ging, meer bepaald door de ravages die op het platteland werden aangericht en door de emigratiestroom in de richting van de noordelijke Nederlanden, wat een ware ontvolking betekende voor de Meetjeslandse dorpen. In de eerste plaats is onze landschapsgeschiedenis echter gekenmerkt door een uitbreiding van het cultuurlandareaal. Een scharniermoment in de landaanwinst is de laatmiddeleeuwse ontginningsgolf van de late 11de tot het midden van de 14de eeuw. Een ware bevolkingsexplosie alsook de ontwikkeling van de steden vroegen om meer bebouwbare oppervlakte en om een diversificatie van de teelten. Er kwamen dan ook nieuwe werktuigen en bebouwingstechnieken in gebruik, die op hun beurt gevolgen hadden voor de kavelstructuur. Het is in die periode dat het Meetjesland zijn typische landschapspatroon kreeg van overwegend besloten percelen met hier en daar een open landerij.

De actuele status van een referent op een bepaald moment in de geschiedenis moet in principe uit andere informatie dan de etymologische betekenis van zijn naamsbestanddelen worden vastgesteld, meer bepaald uit de zakelijke omschrijving van het benoemde in het bronnenexcerpt of uit kaartmateriaal. Zoals al gezegd in de inleiding hebben we ons voor de indeling van de toponiemen in zakelijke categorieën zoveel mogelijk op dat soort gegevens gebaseerd. Alleen waar de bronnen helemaal niets onthulden over aard en uitzicht van de referent, hebben we toch het grondwoord als indicatie genomen.

In wat volgt behandelen we eerst de belangrijkste soortnamen waarmee Wondelgemse toponiemen zijn gevormd en aan de hand daarvan wordt ook de landschapsgeschiedenis verder geschetst. Natuurlijk zijn niet alle Wondelgemse terreinnamen met zo'n soortnaam gevormd en die waar dat wel het geval is, bevatten meestal ook nog een ander woordbestanddeel. Deze elementen verwijzen dan naar een of ander opvallend kenmerk van de referent in kwestie, dat als identificerend werd ervaren. Welke soort eigenschappen dat kunnen zijn, wordt duidelijk in het onderdeel 6.2 Benoemingsmotieven voor onderdelen van het terrein.

(Mattheeuws-Devos 1997: 64-66)

6.1 Kernbestanddelen in terreinnamen

AKKER

Het woord *akker*, uit het Germaanse *akra*, is tussen de vijfde en de zevende eeuw door de Germanen naar onze streken gebracht en heeft zich in de Vlaamse dialecten verspreid als de oudste benaming voor bouwland. Oorspronkelijk werd het gebruikt om het gezamenlijke bouwland van een dorp of boerderij aan te duiden, dat meer bepaald bestond uit uitgestrekte complexen die niet verkaveld waren door omheiningen van houtgewas. Deze betekenis is bewaard in enkelvoudige *akker*-toponiemen als **Akker** en **Akkerken**, alsook in namen waarbij het grondwoord *akker* gecombineerd is met een nederzettingsnaam: **Meulestedeakker**. Later zou het begrip echter refereren aan een andere soort landschappelijke component.

Deze betekenisevoluitie hangt samen met agrarische expansie die plaatsvond tussen de 11de en de 14de eeuw. Door de bevolkinsexplosie was er nood aan een uitbreiding van het cultuurland en met die landaanwinst gingen ook landbouwtechnische vernieuwingen gepaard. Voorbeelden daarvan zijn de introductie van nieuwe gewassen, nieuwe bebouwingsmethodes en nieuwe bedrijfsstelsels. Van wie het initiatief uitging voor deze ontwikkelingen verschilde van streek tot streek, maar bij ons in het Meetjesland was die ontginning het werk van kleinere, particuliere ondernemers. Dat deze activiteiten een grote invloed hadden op de structuur van het landschap en de parcellering, spreekt voor zich, maar het zou ook weerslag hebben op de woordenschat om over het cultuurland te spreken en bijgevolg ook op de cultuurlandtoponymie.

Het was ook in die tijd dat het koutersysteem in zwang kwam, waarbij op een homogeen blok van aanzienlijke grootte het drieslagstelsel werd toegepast en het werk gemeenschappelijk werd geregeld. Veel van die kouters kregen een plaats op het territorium van de vroegere akkers, zodat de oorspronkelijke *akker*-naam dan ook werd ingeruild voor een *kouter*-naam. In het Meetjesland heeft de kouterstructuur echter maar op bescheiden schaal ingang gevonden. Bijgevolg is het woord *akker* niet door *kouter* verdrongen, wat we ook weerspiegeld zien in het toponymische bestand van Wondelgem: we vinden daar slechts een belangrijk *kouter*-toponiem, namelijk **Wondelgemkouter**. Ander uitgestrekt en (oorspronkelijk) gemeenschappelijk

bouwland behield zijn *akker*-naam, zoals bijvoorbeeld **Appeltere Akker**, die echter wel eenmaal in de vorm van *appelter cautere* (1610) geattesteerd is.

Wat tijdens en na de grote ontginningen buiten de kouterstructuur aan bouwland is gewonnen, kreeg meestal namen op *-akker*, *-bilk* en *-stuk*. Vooral bij de laatste twee bestanddelen gaat het daarbij om afzonderlijke percelen, maar ook *akker*-toponiemen duiden vaak gewone partijen aan (bv. **Eindenakker** en **Doets Akker**). Toch kunnen zij ook nog naar grotere complexen verwijzen (bv. **Heinakker**), zoals ze oorspronkelijk deden. Het verschil zit hierin dat waar deze uitgestrekte entiteiten vroeger gemeenschappelijk bewerkt werden, zij nu bestonden uit bijeenliggende, vaak apart omheinde, individueel bewerkte kavels.

(Vandeveire-Devos 2008: 55- 57, Mattheeuws-Devos 1997: 66-67).

BILK

Bilk is een oude afleiding uit het Germaanse werkwoord *bilūkan*, de voorloper van het Nederlandse *beluiken* ‘omsluiten, omheinen’. Hetzelfde grondwoord komt terug in woorden als het zelfstandige naamwoord *luik*, het adjectief *oogluikend* en het Gentse *beluik* (een doodlopend smal straatje met aan beide kanten werkmanswoningen van één kamer diep en op het einde een aantal wc’s voor de hele straat).

Een *bilk* was een perceel dat (meestal met levend houtgewas) afgebakend was. Het woord werd gebruikt voor omheinde perceeltjes bouw- of grasland in de nabijheid van een woning die geheel geëxploiteerd waren als bijvoorbeeld moestuin of huisweide. Vanaf de grote ontginningen neemt het aantal *bilk*-toponiemen aanzienlijk toe, wat de verveelvuldiging van individueel bebouwde, omheinde privé-kavels illustreert, alsook het gesloten karakter van het cultuurlandschap. Deze “bilken” waren dan ofwel nieuw gerooide gronden, ofwel herindelingen van de oude akkers.

Op de “bilken” werden allerlei vruchten gekweekt die tot dan niet bekend waren. Deze nieuwe gewassen waren niet onderworpen aan de driejaarlijkse wisselbouw (zoals dat bij broodgraan het geval was), maar werden jaren na elkaar op dezelfde “bilk” geteeld, die bijgevolg naar dat gewas werd genoemd. In het Wondelgemse glossarium hebben we daar echter weinig voorbeelden van, behalve **Haverbilk** en eventueel **Evenbilksken**.

Naast bouwland konden *bilk*-namen ook weiland benoemen. Dat waren dan ofwel grasweiden voor paarden en jong- of kleinvee in de buurt van een woning, ofwel particuliere, verder afgelegen hooi- en weilanden in vochtige gebieden, die weinig voor de akkerbouw geschikt waren. In het Wondelgemse bestand vinden we maar een toponiem dat misschien naar een dergelijke referent verwees, namelijk **Kalverbilk**.

(Vandeveire-Devos 2008: 57-58, Mattheeuws-Devos 1997: 68-69)

BOS

De oudste betekenis van *bos*, een afleiding van het Germaanse *busku*, is ‘stuikgewas, kreupelhout’, zoals het Engelse *bush* vandaag nog steeds aanduidt. Onder invloed van het Franse *bois* werd het woord vanaf de late middeleeuwen gebruikt voor (meestal aangeplant) hoogstammig bos. Zo kwam het in de plaats van het oude *hout*, dat tot dan de gewone term was voor ‘bos’ (Gysseling 1978: 18).

(Vandeveire-Devos 2008: 58-59, Mattheeuws-Devos 1997: 69)

BROEK

Oorspronkelijk was *broek*, uit het Germaanse *brôka* ‘moeras’, een natuurlandnaam. ‘Broeken’ refereerden aan drassige laaglanden langs beken, rivieren en in zompige komgebieden. Tot de grote ontginningen vormden zij een overgangsfase tussen cultuur- en natuurland. Zij overstromden in de winter en waren in de zomer vanuit hun natuurlijke staat geschikt om te worden gemaaid. De nood aan cultuurland zette onze voorouders er echter toe aan de waterzieke bodems van de “broeken” te verbeteren door elementaire draineringstechnieken. Dat zorgde ervoor dat zij ook dienst konden doen als nagrasweide voor het vee in het najaar. Dikwijls plantte men er ook een bos aan, dat de drassige bodems kon ontwateren en bovendien zorgde voor een humuslaag, zodat het terrein eveneens voor de akkerbouw geschikt werd.

Aanvankelijk waren de “broeken” gemeenschapsgronden die gebruikt werden voor de collectieve hooiwinning en gemeenschappelijke beweiding. Met de veralgemening van de individuele landbouw werden zij echter opgedeeld in privé-percelen, die vervolgens door levend houtgewas werden afgebakend.

Hoewel de Wondelgemse *broek*-toponiemen, voor zover wij kunnen oordelen, al allemaal ontgonnen zijn op het moment van de attestatie, kunnen zij toch dateren uit de natuurlandfase. Wij denken dan aan **Brede Broek** of **Oostbroek** die uitgestrekte entiteiten benoemden. De verkaveling van deze omvangrijke terreinen zien we weerspiegeld in toponiemen als **Achterste Breebroek**, **Voorste Breebroek**, **Grote Breebroek** en **Kleine Breebroek**. Wellicht duidt ook **Broekelken** zo’n kleinere kavel aan. Tenslotte groeiden een aantal Wondelgemse “broeken” ook uit tot gehuchten. Voorbeelden daarvan zijn **Overbroek** en **Speibroek**.

(Mattheeuws-Devos 1997: 70-71)

DRIES

Dries is een zeer oud en ruim verspreid woord dat een ingewikkelde betekenisgeschiedenis kent, waarin het kon worden toegepast op uiteenlopende realia.

In de vroege middeleeuwen waren “driesen” uitgestrekte gemeenschapsgronden die zich buiten het vaste bouwlandareaal van de dorpsbewoners bevonden. Op die gronden werd volgens een apart systeem van wisselbouw ook aan agricultuur gedaan: nadat er een aantal jaren na elkaar gewassen op werden geteeld, was de bodem uitgeput, waarop men die weer op krachten liet komen door er gras te laten

opschieten. Vervolgens deed de dries een tijdlang dienst als gemeenschappelijke weide.

Al vlug, ten laatste in de 11de eeuw, zouden de *gemene* ‘gemeenschappelijk gebruikte’ driesen hun bouwlandfunctie verliezen en werden zij permanente graaslanden, begroeid met laagstammig bos en struikgewas. Daarop konden de dorpelingen hun beesten drijven en staken snijden voor de afrastering rond hun akkers. **Kolegemdries** en **Wondelgemdries** waren wellicht van die aard.

Toch zou het systeem van wisselbouw dat oorspronkelijk op deze driesen werd toegepast, niet teloorgaan. Privé-boeren zouden het nog courant toepassen op percelen van geringe kwaliteit om extra gewassen te verbouwen in tijden van gunstige conjunctuur. Aan deze praktijk herinnert het toponiem ‘**s Linden Dries**’.

Tenslotte kon *dries* ook verwijzen naar een dorps- of gehuchtplein. Deze waren qua uitzicht en functie miniatuurversies van de oude driesen: ook zij omvatten graasland, houtgewas en af en toe een stukje akkerland en konden worden gebruikt door de omwonenden. De meeste stammen uit de tijd van de agrarische explosie toen ook nieuwe woonkernen werden opgericht. Een voorbeeld van een dergelijke Wondelgemse dries was **Vroonstalledries**.

(Mattheeuws-Devos 1997: 71-72)

ETTING

Etting is afgeleid van het werkwoord *etten*, dat ‘beweiden, laten afgrazen’ betekent. Het duidt zowel het recht op beweiding aan als de weide zelf waarop men het vee dreef. In tegenstelling tot meersen waren “ettingen” enkel graasweide en werden zij niet gebruikt voor de hooiwinning.

De Oost-Vlaamse “ettingen” zijn van middeleeuwse oorsprong en schijnen meestal in het bezit te zijn geweest van grote boerderijen. In het toponymisch materiaal van Wondelgem verschijnt het woord slechts een keer als naam voor een grasland, namelijk **Ettinge**.

(Vandeveire-Devos 2008: 61)

KOUTER

Kouter is afkomstig uit het Latijnse *cultura* ‘bebouwde grond’, dat zelf een afleiding is van het werkwoord *colere* ‘het land bewerken’. Over dit bestanddeel bestonden er meningsverschillen omtrent de historische achtergrond ervan. Lange tijd domineerde de opvatting van de Brabantse naamkundige J. Lindemans, namelijk dat het begrip in de Romeinse tijd zou zijn overgenomen door de hier wonende Kelten, die het op hun beurt in de vijfde eeuw doorgaven aan de Germaanse kolonistoren. Deze theorie is echter achterhaald en we kunnen met zekerheid zeggen dat *kouter* zich pas eeuwen na de Germaanse landname over de zuidelijke Nederlanden verspreidde. Alleen de vraag wanneer blijft voorlopig onbeantwoord. De mogelijkheid bestaat dat de introductie

van woord en zaak niet overal en ook niet gelijktijdig gebeurde. Voor de omgeving van Gent associeert de historicus A. Verhulst de intrede van het *kouter*-begrip met de opkomst van een nieuw bouwlandcomplex ten tijde van de grote ontginningen van de 11de tot de 14de eeuw. Door de bevolkinsexplosie ontstond de nood aan nieuw bouwland en aan de herverkaveling van het vroegmiddeleeuwse akkerareaal. Waar mogelijk werden bestaande akkers uitgebreid en eventueel samengevoegd tot uitgestrekte open bouwlanden: de kouter. Op deze kouters, die vaak vele hectaren groot waren, paste men het drieslagstelsel toe, een verplichte driejaarlijkse vruchtafwisseling.

De kouterstructuur kende niet overal een even groot succes. In Zuid-Oost-Vlaanderen waren er twee factoren die gunstig waren voor de ingang van het stelsel: ten eerste de vruchtbare zandleemgrond die zeer geschikt was voor de aanleg van reusachtige blokken zoals de kouters waren; ten tweede de lange traditie van gemeenschappelijke bebouwing. In de Noord-Vlaamse zandstreek waren deze factoren echter afwezig: aan de ene kant waren grote terreinen met een gelijke bodemhoedanigheid en een goede natuurlijke afwatering (die de kouterstructuur vereiste) daar een zeldzaamheid en aan de andere kant viel de individualistische mentaliteit aldaar ook niet te verzoenen met het nieuwe stelsel. De omgeving van Gent, de streek Nevele-Deinze en de zuidrand van het Meetjesland vormden een overgangszone tussen het typisch open kouterlandschap van de Zuid-Oost-Vlaamse zandleemstreek en het gesloten landschap in Noord-Vlaanderen. Het landschapstype aldaar is dus eerder mengeling van relatief hoog gelegen, open blokken kouterland en kleinere omsloten percelen, die op lagere, vochtigere bodems lagen gegroepeerd (Mattheeuws-Devos 1997: 76).

Het aantal *kouter*-toponiemen in Wondelgem beperkt zich tot **Kouterken**, **Kouterken voor 't Hof** (dat misschien dezelfde referent als het vorige toponiem benoemde) en **Wondelgemkouter**. Uit de secundaire literatuur leiden we echter af dat er nog een andere kouter moet zijn geweest, met name *Vroonstallekouter*. Deze stamt uit de tijd dat de oude nederzetting Wondelgem afhankelijk was van **Marka-Vroonstalle**, waartoe **Vroonstallekouter** behoorde (zie **Wondelgem** p.9). De dorpelingen waren dan ook verplicht tot landbouwhierendiensten op deze hofkouter, die in zeer grote reuzenblokken was opgedeeld. Deze boeren bebouwden echter ook land voor zichzelf en dat lag gegroepeerd op **Wondelgemkouter**, die naar het zuiden bij **Vroonstallekouter** aansloot. In tegenstelling tot deze laatste, betrof het een typische dorpskouter die geheel onder de bewoners was opgedeeld in talrijke repelvormige percelen (Verhulst 1995: 177).

(Vandeveire-Devos 2008: 62-63)

LAND

Land, uit het Germaanse *landa* 'grond', heeft van alle terreinnamen de ruimste betekenis en kan zowel gebruikt worden om natuur- als cultuurland aan te duiden. Toch refereert het meestal aan ontgonnen grond en in het bijzonder aan akkerland.

(Mattheeuws-Devos 1997: 77)

MEERS

Meers is afkomstig van *marisk*, een afleiding van het woordje *mari*, dat zelf ook evolueerde tot *mere*, het gewone woord voor waterplas. (Gysseling 1978: 23). *Meers* duidde oorspronkelijk aangeslibde grond langs beken en rivieren aan, maar werd al vroeg gebruikt voor vochtig grasland op alluviale grond.

De meersen hadden vroeger een dubbele functie. Eerst werden ze gebruikt voor hooiwinning en nadat de oogst was binnengehaald, dienden ze als graasweide. Het ‘nagras’ dat men liet opschieten, mocht dan door het vee worden genuttigd. Aangezien blijvende graasweiden een zeldzaamheid waren, was dat dan ook een belangrijke vorm van beweiding.

In de vroege middeleeuwen waren er vooral grote meerscomplexen die aan de boerengemeenschap toebehoorden, zoals het Wondelgemse **Durme(n)** en **Wondelgemmeers**. Later, vooral tijdens de grote ontginningen, werden die echter in kleinere stukken opgedeeld en geprivatiseerd. Daaraan herinneren onder andere toponiemen als **Grote Durme**, **Kleine Durme** en **Kloosterdurme**, die kleinere kavels benoemen van het **Durme(n)**-complex.

(Vandeveire-Devos 2008: 63), (Mattheeuws-Devos 1997: 77-78).

STUK

Stuk betekende aanvankelijk ‘deel van een geheel’ en werd dan ook gebruikt als hoeveelheidsaanduidend woord ter benoeming van onderdelen van een terrein. Tijdens de laatmiddeleeuwse ontginningsgolf evolueerde het tot een perceelsbenaming met de welomschreven betekenis ‘partij bouwland, bestemd om een gewas op te telen’. In die zin wordt het nog in het huidige dialect gebruikt, als alternatief voor het Nederlandse *akker* of *veld*.

De oorsprong van deze betekenis vinden we in de kuststreek, waar men omtrent het jaar 1000 de term toepaste op nieuw ontgonnen akkers op ontzoute schorrengrond. Vanuit de polders, toen een toonaangevend landbouwgebied in volle expansie, verspreidde het begrip zich over de West-Vlaamse zandstreek en het Meetjesland. Als benaming voor een afzonderlijk bouwlandperceel had het zijn succes te danken aan het individuele karakter van de laatmiddeleeuwse ontginningen in noordelijk Vlaanderen, waardoor het overgrote deel van het akkerland in privé-kavels werd verdeeld.

(Vandeveire-Devos 2008: 65)

WEIDE

De zeldzaamheid van blijvende graasweiden is al aangehaald, dus daarom hoeft het niet te verwonderen dat *weide* en de gewestelijke vorm *weede*, die juist zulke blijvende graasweiden aanduiden, vrij jong zijn in de Vlaamse toponymie. Net als de

meersen waren ze eerst gemeenschapsgrond die aan de boerengemeenschap toebehoorde en werden ze pas in de late middeleeuwen geprivatiseerd.

Het enige Wondelgemse graslandtoponiem dat dit bestanddeel bevat, **Middelwee**, weliswaar in de typisch Vlaamse gedaante *wee*, getuigt inderdaad van die privatisering, aangezien het een kavel is van het grote graslandencomplex **Wondelgemmeers**.

(Mattheeuws-Devos 1997: 77), (Van de Woestijne 1994: 100), (Vandeveire-Devos 2008: 61)

VELD

Veld, uit het Germaanse *feldu*, betekent ‘woeste land, heide’ en was in de middeleeuwen een verspreide benaming voor onontgonnen gebied. Op deze terreinen, die de cultuurzones rondom dorpen en gehuchten van elkaar scheidde, wisselden kreupelhout en heidevegetatie af met zure, moerassige plekken, poelen en vijvers.

De nood aan meer bouwland in de late middeleeuwen heeft ertoe geroepen hele stukken ‘veld’ onder de ploeg te leggen. In het Meetjesland zorgden de zandige bodems er echter voor dat het tot de 18de eeuw zou duren dat de laatste “veld”-complexen in cultuurland waren omgezet.

In ons materiaal is het dan ook niet altijd even duidelijk of *veld*-toponiemen onontgonnen, dan wel ontgonnen land benoemen. Veel van deze toponiemen zijn dan ook in rubriek 10 Werkelijkheidscategorie onzeker opgenomen.

(Mattheeuws-Devos 1997: 79)

6.2 Benoemingsmotieven voor onderdelen van het terrein

6.2.1 Benoemingsmotieven voor akkerland en grasland

6.2.1.1 Naar de eigenaar, de pachter of de gebruiker

AKKERLAND

Zoals blijkt uit het toponymisch materiaal van Wondelgem, had de individuele exploitatie als gevolg dat veel akkerpercelen naar hun eigenaar of gebruiker werden genoemd. Vaak volstond alleen de familienaam om ook de kavel aan te duiden (bv. **Snoek** en **Wijk**). De meeste toponiemen met een persoonsnaam zijn echter samenstellingen met soortnamen die toen gebruikelijk waren om te refereren aan bouwlandpercelen, namelijk *akker*, *bilk*, *land* en *stuk*. Voorbeelden daarvan zijn **Alegheers Akker**, **Bloembilk**, **Bloembilksken**, **Doets Akker**, **Duusakker**, **Celisakker**, **Claeys Bilk(en)**, **Cocx Bilk**, **Lieven(s) Stuk**, **Lieven van Bijsteele Stuk**, **Maeyens Stuk**, **Raes’ Akker**, **Roegers Akker**, **Ruus’ Bilk**, **Scheers Bilk**, **Symoen van Dyckens Land** en **Vriesland**.

Bastuk: misschien kunnen we dit toponiem interpreteren als *Basstik* of *Bas' Stik*, waarbij *Bas* een persoonsnaam is, meer bepaald een patronymische korte vorm en vlevorm van de heiligennaam *Sebastianus* (Debrabandere 2003: 91)

Begijnenstuk: deze partij behoorde hoogstwaarschijnlijk toe aan een begijnhof. Toch mogen we ook niet uitsluiten dat het stuk zijn naam aan een zekere *Beghijn* te danken heeft (Debrabandere 2003: 104), een achternaam die juist in groot Gent het courantst is (www.familienaam.be, 18.05.'09)

Het Wondelgemse bestand bevat nog twee andere toponiemen met *Begijn-* als eerste deel: **Begijnenbucht** en **Begijnenhage**. We veronderstellen dat de referenten van deze toponiemen dicht bij elkaar lagen en dankzij **Begijnenhage** kunnen we die plaats binnen de **Rietgracht** lokaliseren.

Bertenakker: *Berten* is een augmentatiefvorm van *Bert*. Een augmentatief is een vergrotende vorm, in tegenstelling tot de verkleiningsvormen van het type *Bertje* (Leys 1976: 147).

Erps Land: een omheind stuk, eigendom van een zekere *Erp(e)*. Personen met deze familienaam zijn genoemd naar de gelijkkluidende plaatsnaam in Oost-Vlaanderen (Debrabandere 2003: 440). *Erpe*, de naam voor onder andere een bijriviertje van de Dender, komt uit *Ar-apiu* 'aan de Ar-ape' (Gysseling 1952: 72); *Ar-ape* bestaat dan weer uit de delen *ara* en *apa*, die beide 'water' betekenen. (Devos 2007-08: 2).

Heiliggeestlandeken: de eigenaar van deze kleine kavel was de Heilige Geesttafel, kortweg ook *Heilige Geest*, een aan een kerk verbonden instelling voor armenzorg (VMNW). Ook in Wondelgem was zo'n instelling aanwezig: er waren immers ondanks hard werken heel wat minderbedeelden te Wondelgem. Zij konden terecht bij de *Heilige Geest*, die onder verschillende vormen voor steun zorgde: geldelijke aalmoezen, uitdelingen van rogge, brood, kleding... (Vanaverbeke 1968: 35-36).

(s) Coemans Hinghers Akker: het is enigszins vreemd dat de twee bestanddelen *Coemans* en *Hinghers* namen zijn die door Debrabandere (2003: 359, 609) beide als familienaam behandeld zijn. *Coeman(s)* is een vorm van *Koopman(s)*, een beroepsnaam van de koopman. De *-p-* is daarbij verdwenen door assimilatie van *pm* tot *m* (Debrabandere 2003: 698). *Hingher* of *Hingel* gaat terug op de verspreide huisnaam *De Engel* voor een hoekhuis (uit het Latijnse *angulus* 'hoek') (Debrabandere 2003: 436).

In het glossarium bevinden zich nog andere *Coemans-* toponiemen, onder andere **Coemans Heet**. Van dat toponiem is er nog een andere en jongere variant geattesteerd, namelijk *tsconyncx heet* (1602) of **'s Konings Heet**. Hierbij gaat het om een heel andere naam dan *Coemans*: *(de) Koning* was immers een bijnaam voor het hoofd van een gild (Debrabandere 2003: 697). Die familienaam vinden we op zijn beurt ook terug in toponiemen als **'s Konings Meersen** en **Koninginne**. Opvallend daarbij is dat alle attestaties van de vorm *coeman* ouder zijn dan die van de vorm *koning*. Dat

gegeven kan ervoor pleiten dat de jongere vorm een verbastering is van de oudere en dat alle referenten met een van deze twee vormen in hun naam oorspronkelijk genoemd zijn naar dezelfde eigenaar.

Molenare: land genoemd naar een molenaar of naar een eigenaar of gebruiker die *Molenaar* heette (Debrabandere 2003: 863). Op een bepaald ogenblik, voor 1539, versmolt deze akker met het perceel **Smisse** tot één geheel.

Sernayken, Vernaaiken: we vermoeden dat *Sernayken* een andere vorm is van *Vernaaiken*, waarin we de aardrijkskundig bij- of familienaam *Vernay* herkennen, ontleend aan de verspreide Franse plaatsnaam (*le*) *Vernay*, die ‘plaats waar elzen groeien’ betekent (Debrabandere 2003: 1260). In dat geval verwijzen beide toponiemen wellicht naar dezelfde referent, die we dankzij de attestaties van **Sernayken** bij de **Boterstraat** kunnen lokaliseren. De diminutiefvorm wijst dan weer op de omvang van de partij.

In een aantal gevallen refereert het grondwoord niet eenduidig aan bouwland, maar draagt het door zijn specifieke betekenis nog een ander benoemingsmotief. Zo verwijzen grondwoorden als *veld* en *meers* naar de oorspronkelijke toestand, *hul* naar het reliëf, *put* naar de ligging van het perceel.

Beyens veld: dit “veld” was zeker al in 1610 ontgonnen en in landbouwgrond omgezet. *Beyen(s)* is een vorm van *Boudin*, zelf een vleivorm van *Boudewijn* (Debrabandere 2003: 165). Deze naam is sterk vertegenwoordigd in het Wondelgemse glossarium, meer bepaald in de toponiemen **Ser Boudins Bilk**, **Ser Boudins Riet** en **Ser Boudins Veld**.

Herenbouds Meers: een bouwlandperceel dat oorspronkelijk meers was en genoemd is naar de eigenaar, een zekere *Herenboud*.

Camackers Hul: deze akker, gelegen op een *hul* of ‘heuvel’ (Gysseling 1978: 16) in **Houtje**, is wellicht genoemd naar een zekere *Camacker*.

Neckers Put: dit stuk, gelegen aan een put, was wellicht in handen van een zekere (*de*) *Nekker*. De familienaam is afgeleid van *nekker*, d.i. de naam voor een watergeest, een kabouter of een duivel (Debrabandere 2003: 893). Het toponiem kan in principe ook met de naam van dit mythische wezen zijn gevormd en dan zou *Nekkersput* verwijzen naar een put waar volgens het volkse bijgeloof watergeesten huisden (Debrabandere 2003: 892). Toch lijkt de familienaam waarschijnlijker, aangezien we in het toponymisch bestand eveneens **Neckers Bilk** aantreffen.

GRASLAND

Hetzelfde geldt hier als bij de akkertoponiemen. Ten eerste kon de persoonsnaam alleen voldoende zijn om ook naar de kavel te verwijzen, zoals bij 's **Karpers**. Ten tweede kon die worden gecombineerd met een soortnaam waarmee men naar weiland verwees (*bilk, meers*), bijvoorbeeld **Alins Meers, Eeckaerts Meersch, Haenkens Meers, (H)eeckaerts Bilk, Iweins Meers, 's Konings Meersen** (zie ('s) **Coemans Hinghers Akker**, p57), **Ser Boudins Bilk** (zie **Ser Boudins Riet/Rijt**, p.61). Ten derde kon het grondwoord (zoals *gemet, hul, veld...*) zelf nog voor een bijkomend benoemingsmotief zorgen.

Eigen: *eigen* benoemt hetgeen wat van onszelf is, wat onszelf toebehoort (MNW). Het desbetreffende grasland zal dus eigendom geweest zijn van de gebruiker en stond daardoor tegenover de gronden die gepacht werden.

Ekkergemmeers(en): gelegen in het zuidoosten van Wondelgem. Het betrof meersen die in het bezit waren van een wereldlijke of geestelijke eigenaar uit Ekkergem, bijvoorbeeld de kerk van Ekkergem. Ekkergem behoorde net zoals het oude Wondelgem en **Vroonstalle** tot de domeingroep **Marka** (Vanaverbeke 1968: 3-4). Het is een Germaans woord en komt van *Aggiharinga haim* dat 'woning van de lieden van Aggihari' betekent (TW). Voor de opbouw van zulke namen, zie **Wondelgem**, p.9.

Gasthuismeers: dit perceel was eigendom van het gasthuis van Wondelgem. Dat was een huis bij het dorp, waar tot in de 17de eeuw zieke en oude mensen verpleegd werden (Lindemans-Borgers 1949: 28, 65)

Gemet van Hamme: een perceel dat deel uitmaakte van **Wondelgemmeers**. Een gemet is een oppervlaktemaat ter grootte van 300 vierkante roeden of 44 are 55,99 centiare (WVD I, Afl.1, 92). *Hamme* is een eigennaam, die ofwel een plaatsnaam is ofwel een daarvan afgeleide persoonsnaam. Het toponiem *Hamme* komt volgens Gysseling (TW) van Germaans *hamma* en betekent 'landtong vooruitspringend in inundatiegebied'. In Vlaanderen zijn er verschillende plaatsen met die naam, b.v. de gemeente *Hamme* bij Dendermonde en het gehucht *Hamme* op het grondgebied van Zomergem. In Wondelgem echter was er zoals blijkt uit het glossarium geen enkele plaats die *Ham(me)* heette. Daarom vermoeden we dat de naam in ons toponiem verwijst naar een persoon afkomstig uit één van de plaatsen met de naam *Hamme*.

Gruterigge: een deel van **Wondelgemmeers** dat hetzelfde perceel aanduidde als **Iweins Meers**. In het woord *gruterigge* kan de beroepsnaam *gruter* herkend worden. Een *gruter* was belast met de levering, de menging en de verkoop van gruit (MNW), het mengsel van kruiden dat aan het bier de gewenste smaak geeft (VMNW). Het achtervoegsel *-igge* wijst er echter op dat het om de vrouwelijke variant van de beroepsnaam gaat (MNW). Dat suffix werd enerzijds gebruikt om vrouwelijke beroeps- en bezigheidsnamen te vormen (Devos-Vandekerckhove 2006: 74), anderzijds om de vrouw van een ambachtsman aan te duiden die dan weliswaar een

rol speelde in de bezigheden van haar man (M.Devos in mondelinge mededeling). Hier is waarschijnlijk de laatste betekenis van toepassing en dus was de meers in kwestie naar de vrouw van een of andere *gruter* genoemd. In 1486 was het perceel in het bezit van Boudin de Gruutere. Hierbij is niet duidelijk of *Gruuter* dan al een erfelijke familienaam was of nog naar het beroep van de man verwees.

Heiligegeesthulle(n): dit toponiem bevat twee benoemingsmotieven. Blijkens het bestanddeel *hul* (zie 7.0 Kernbestanddelen in hoogtenamen, p.98) is het stuk meers enerzijds naar zijn reliëf genoemd. Anderzijds blijkt uit de naam ook wie de eigenaar is, namelijk de *Heilige Geest* (zie **Heiligegeestlandeken**, p.57).

Campens Veld: dit stuk meers is ten eerste genoemd naar de vroegere toestand: *veld* duidt immers oorspronkelijk een open, woeste vlakte aan, die later door ontginningen cultuurland geworden is (zie 6.1 Kernbestanddelen in terreinnamen, p.55; Gysseling 1978: 21). Hier is het meer bepaald omgevormd tot grasland. Het tweede benoemingsmotief is naar de eigenaar: de vorm *Campens* is een genitiefvorm van *Campe* (*Campes*) met epenthese van de *-n*.

's **Kempen Geest**: grasland dat deel uitmaakt van het complex **Geest(en)** en eigendom was van een zekere *Kempen* (Debrabandere 2003: 676).

Kieken(en), Kiekenmeers(en): beide toponiemen benoemen wellicht grotere entiteiten grasland in het NO van Wondelgem, ten zuiden van de **Kale(ne)**. Misschien verwijzen ze wel naar dezelfde referent. In ieder geval is de naam afkomstig van de eigenaar, die *Kieken* als bij- of familienaam had. Die naam is al vroeg geattesteerd in Wondelgem: een bron uit 1345 vermeldt namelijk een zekere *Wouter kiekin*.

Kloosterdurme: een stuk grasland in het complex **Durme(n)**, dat in het bezit was van een kloostergemeenschap.

Munkhul: was de naam voor een graasweide die eigendom was van de monniken. Het woord is immers een samenstelling van *munk* en *hul*, waarbij *munk* een vorm van *monnik* is (WNT). Daarnaast verwijst het toponiem door het bestanddeel *hul* ook naar het reliëf van de referent in kwestie (zie 7.0 Kernbestanddelen in hoogtenamen, p.98).

Pachtgoed: een meers waar de Lieve door stroomde. *Pachtgoed* betekent 'vast goed dat in pacht of erfpacht is uitgegeven' (WNT). Het staat in contrast met stukken die eigendom waren van de gebruiker en die dan ook met de naam *eigen* konden worden aangeduid.

Seghers Durme: een kavel in het complex **Durme(n)**, genoemd naar zijn eigenaar, een zekere Zegher. *Zegher* is een patroniem uit de Germaanse voornaam *sigi-hari* 'zegeleger' (Debrabandere 2003: 1116).

Ser Boudins Riet/Rijt: een perceel dat genoemd is naar een zekere *Boudin*, een vleivorm van *Boudewijn* (Debrabandere 2003: 165). *Ser* is een samentrekking van *des heren* en betekent dus ‘van heer’ (MNW).

Voor de etymologische gedaante en de betekenis van het grondwoord verwijzen we naar **Lestriet/-Rijt** (p.26).

Spierings bilk: omheind grasland dat eigendom was van een zekere *Spiering*, wiens naam een bijnaam is naar de spiering, een kleine vis, en zo in Gent nog gebruikt wordt voor een klein, mager persoontje (Debrabandere 2003: 1151).

AKKER- OF GRASLAND

Van de volgende toponiemen weten we niet of ze akker- of grasland benoemen. De meeste zijn combinaties van een persoonsnaam als bepalend bestanddeel en het grondwoord *bilk*, dat naast akker- ook grasland kan benoemen (zie 6.1 Kernbestanddelen in terreinnamen, p.51): **Bassevelds Bilk**, **Erps Bilk** (zie **Erps Land**, P.57), **Jan Liefs Bilk**, **Michiels Bilk**, **'s Molenaren Bilk** (zie **Molenare**, p.58), **Neckers Bilk** (zie **Neckers Put**, p.58), **Roegiers Bilk**, **Senghebilkken** en **Verheilenbilk**. Verder komen we ook hier op zichzelf staande familienamen tegen (bv. **Bakker**) en combinaties met bestanddelen die verdere informatie geven over de benoemde referent.

Begijnenbucht: deze partij was, net als **Begijnenstuk**, eigendom van het begijnhof of van een zekere *Beghijn*.

Bij het bestanddeel *bucht* (een gepalataliseerde vorm van *bocht*) kunnen we denken aan een afleiding uit het Germaanse *bux-ti*, een verbaalnomen bij *buigen* (Van Wijk-Van Haeringen 1979: 75). In dat geval verwijst het element wellicht naar de gebogen vorm van het perceel. Daarnaast kan *bucht* ook afkomstig zijn uit het IE *bheugh-*, zelf een uitbreiding van de IE wortel *bheu-* ‘behouden>omheinen, omsluiten’ en dus naar een omheinde ruimte verwijzen. (Van Durme 1988: 104-105). Misschien herinnert het toponiem dan wel aan de tijd waarin het landbouwbedrijf gemeenschappelijk was en men weidemest haalde bij de dorpskudde, die ‘s nachts in een “bocht” werd gescht. Die vaste bochten lagen gewoonlijk nabij de dorpskouter (Lindemans 1952: I, 26) en inderdaad kunnen we **Begijnenbucht** dichtbij de oorspronkelijk gemeenschappelijke **Wondelgemkouter** lokaliseren.

Boelbilksken: in dit toponiem kunnen we de persoonsnaam (*de*) *Boel* herkennen, naar het Middelnederlandse *boel(e)* ‘verwante, volle of halve broer’ of ‘geliefde,minnaar’ of uit het Mnl. *bodel* ‘beul’ (Debrabandere 2003: 142-143). Een andere mogelijkheid is dat het om een verschrijving van *boekbilksken* gaat, waarbij het eerste bestanddeel *boek* afkomstig is van *boko-* en ‘beuk’ betekent (Gysseling 1978: 18). In dat geval is het perceel genoemd naar de ligging aan beuken of, wat nog waarschijnlijker is door het grondwoord *bilk*, naar de omheining met deze bomen.

Bueninc: een terrein naast **Kwaad Veldeken** en dus in de omgeving van de **Buntstraat**. Het gaat hier wellicht om een vorm van de familienaam *Beuninck*, een patronymische afleiding van de Germaanse voornaam *Buno* (Debrabandere 2003: 201).

's Heers Bilk: een omheind perceel aan de **Boterstraat** en **Belastraat**. De vorm *'s Heers* vertoont een dubbele genitief aanduiding, waarbij de voorgeplaatste *'s* een reductieproduct is van het verbogen lidwoord *des* (VMNW). De partij was dus eigendom van een man, die *Heer* werd genoemd. We weten niet zeker of het hier om de familienaam gaat (Debrabandere 2003: 582), of dat hier verwezen wordt naar de abt van de Sint-Baafsabdij, die de titel van 'heer van Wondelgem' aannam (De Potter-Broecaert 1864-1870: Wondelgem, 13).

Keuveldbilk/Kieveldbilk: uit de bronnen blijkt dat dit toponiem een groot en een klein perceel benoemt. We kunnen de naam opsplitsen in drie delen: *keu/kie*, *veld* en *bilk*. Het laatste bestanddeel geeft aan dat de percelen omheind waren (zie 6.1 Kernbestanddelen in terreinnamen, p.51), *veld* duidt aan dat zij uit woeste grond gewonnen waren (zie 6.1 Kernbestanddelen in terreinnamen, p.55) en *keu/kie* is wellicht een vorm van de familienaam die afgeleid is uit *Duquet*, een diminutief van het Franse *duc* 'hertog' (Debrabandere 2003: 416-417).

Kiekenbilk: de kans bestaat dat dit omheinde perceel onderdeel was van **Kieken(en)** of **Kiekenmeers(en)** en dus naar die ligging genoemd was. Zoniet dan was het benoemingsmotief de eigenaar/gebruiker van het perceel, die luisterde naar de bij- of familienaam *Kieken* (Debrabandere 2003: 683).

Kloosterbilk: volgens een notitie van Achiël De Vos en Luc Stockman in het handgeschreven Meetjeslandse toponymische archief, behoorde deze partij het Sint-Claraklooster te Gentbrugge toe.

Knippendam: deze partij, gelegen bij een afdamming in of langs een waterloop of bij een verhoogde straat door moerassig gebied (zie 4.0 Kernbestanddelen in straatnamen, p.32) is wellicht naar een zekere *Knip(p)* genoemd (Debrabandere 2003: 692). De persoonsnaam in het eerste deel vertoont de zwakke genitiefverbuiging (Devos-Vandekerckhove 2006: 59).

Lange Bostie: wellicht is *Bostie* een vorm van de familienaam *Bossy* (Debrabandere 2003: 161), die in de naam van dit langgerekte perceel vervat is.

Larsijn/Latsijn: twee varianten van dezelfde familienaam *Larsin*, uit het Oudfranse *arsin* 'brand, hoop kolen' (Debrabandere 2003: 733). De *s* en *t* werden blijkens de attestaties probleemloos verwisseld, gecombineerd en zelfs weggelaten.

Seynken/Seintje: deze naam verschijnt in de historische bronnen als *tseinkijne* (1445, RAG-SB/R 46, 102r), de verkleinvorm van de familienaam (*de*) *Sein* (Debrabandere 2003: 1117) met het diminutiefsuffix *-ke* (Devos-Vandekerckhove 2006: 62).

Seys' Bilk/ Sersbilk: dit perceel lijkt naar de eigenaar genoemd te zijn, maar het is niet zeker welke van beide vormen de authentieke is. *Seys* is immers een familienaam (Debrabandere 2003: 1125), terwijl *ser* 'van [de] heer' betekent (MNW) en dus kan verwijzen naar de abt van de Sint-Baafsabdij (zie 's **Heers Bilk**, p.62). In dat laatste geval hebben we met een dubbele genitiefvorm te maken.

Suelman: dit toponiem lijkt een vorm van de familienaam *Suliman/ Sul(e)man* te zijn, dat Arabisch is voor *Salomo* (Debrabandere 2003: 1183).

Wienskens: dit toponiem is samengesteld uit de familienaam *Wiens/ Wijns* (Debrabandere 2003: 1322, 1344) en het diminutiefsuffix *-ken*, gevolgd door een genitief-*s*. Naar de naam te oordelen betrof het meerdere kleine percelen.

Zickelvoets Gemet: wellicht gaf een zekere *Zickelvoet* zijn naam aan dit perceel, dat zoals de naam zegt een *gemet* groot was (zie 6.2.1.3 Naar de grootte, p.71).

6.2.1.2 Naar de ligging

AKKERLAND

Verschillende kavels zijn genoemd naar hun ligging in of ten opzichte van een bepaald complex. In dat geval gaat de naam van desbetreffend complex ofwel in zijn geheel over op de kavel (bv. **Stede te Westergem**), eventueel voorzien van een diminutiefsuffix (**Bunderken**, **Varen(t)donksken(s)**), ofwel wordt hij daar een bestanddeel van. Binnen die laatste categorie vallen dan nog verschillende types te onderscheiden: (1) complexnaam als voorbepaling + grondwoord voor het terreintype (bijvoorbeeld namen als **Meulestedeakker**, **Morek-/Marekbilk**, **Morekstuk**, **Speibroekakker/Spesbroekakker**, **Gaverbilk**), (2) complexnaam als grondwoord + voorbepaling (type **Grote Kleemput**, **Bovengaver**). Al deze bijkomende bestanddelen (in de vorm van een voorbepaling, grondwoord of woorddelen) geven ook verdere informatie over het perceel in kwestie. Zo geeft het element *boven* in **Bovengaver** aan dat de benoemde kavel bovenaan in het complex **Gavers** lag; in **Boven Winkel** kunnen we er wellicht uit afleiden dat het stuk zich ten noorden van **Winkel** bevond. De adjectieven *groot* en *klein* duiden respectievelijk relatief grote en relatief kleine partijen binnen het benoemde complex aan: **Grote Kleemput**, **Grote Wasdonk**, **Kleine Kleemput**, **Kleine Wasdonk**. **Stede te Westergem** wijst dan weer op een voormalige 'stede' aan of op de akker in kwestie en **Varen(t)donksken(s)** duidt meerdere kleine percelen te **Varentdonk** aan.

Natuurlijk kunnen niet alleen complexen, maar ook andere landschappelijke verschijnselen als oriëntatiepunt dienen. We denken daarbij aan wijken, bomen, straten, gebouwen en allerlei andere opvallende verschijningen in het landschap.

Een aparte groep binnen de Meetjeslandse toponymie vormen de *put*-toponiemen : bijna altijd betreft het percelen die aan of nabij een put liggen en ook daarnaar genoemd zijn (Vandeviere-Devos 2008: 74). In Wondelgem is dat het geval voor het complex **Kleemput(ten)** en de akkers **Neckers Put** (zie p.58) en **Zavelput** (zie p.68). Bij **Burreput(je)** is het echter niet zeker of het de naam voor akkerland was, waardoor we dat toponiem bij watervamen hebben opgenomen.

Beke: een perceel op **Wondelgemkouter**, genoemd naar zijn ligging aan een beek.

Dam: een stuk land gelegen bij een “dam” (zie 4.0 Kernbestanddelen in straatnamen, p.32).

Galgenstuk: in Wondelgem stonden twee galgen, namelijk die van Gent en die van het graafschap Evergem (De Potter-Broeckaert 1864-1870: Wondelgem, 16). De galg van Evergem bevond zich oorspronkelijk op de hoek van de huidige Liefkensstraat en de Evergemsesteenweg. In de 17e of de 18e eeuw werd deze galg verplaatst naar de overkant van de weg, waar Vanaverbeke het *Galgeveld* lokaliseert (Vanaverbeke 1968: 9).

In het glossarium vinden we inderdaad één galg terug (simpelweg **Galge** genoemd) die we in de buurt van de **Rietgracht** en van **Wondelgemmeers** kunnen lokaliseren. We vermoeden dat het hier om de galg van Gent gaat, aangezien die van Evergem zich aan de andere kant van Wondelgem, in het noorden, bevond.

Het **Galgenstuk** echter lag volgens de citaten in de **Boterstraat**, die vandaag ongeveer in het midden van Wondelgem ligt en dus niet in de buurt van een van de twee galgen.

Heinakkerken, Heinebilk: de kans bestaat dat **Heinebilk**, net als **Heinakkeren** binnen het complex **Heinakker** (zie p.30) lag. Het diminutiefsuffix *-ken* duidt de relatieve grootte van **Heinakkerken** ten opzichte van de overige percelen aan. Het bestanddeel *bilk* vertelt ons dat het andere perceel omheind was. Indien we *hein* moeten interpreteren als ‘heining’ (MNW), worden we bij **Heinebilk** geconfronteerd met een tautologie, aangezien beide bestanddelen dan hetzelfde betekenen.

Hoekstuk: een perceel gelegen op een hoek van “de kouter”, we veronderstellen meer bepaald **Wondelgemkouter**.

Hurstmweg 2: een stuk op Wondelgemkouter, logischerwijs genoemd naar de **Hurstmweg 1**, die er in dat geval langs liep.

Ijpe: *ijp* is een nevenvorm van *iep*: de *ie* werd wel vaker als *ij* gespeld (Luysaert 1999: 39; zie ook **Wijlstuk**, p.67) . Deze partij is dus genoemd naar zijn ligging bij zo'n boom.

Kamerken: een stuk land in de buurt van **Vroonstalledries**. *Kamerken* is het verkleinwoord van *kamer*, dat een woning aanduidt, bestaande uit slechts een vertrek (VMNW). Blijkbaar lag er naast of oorspronkelijk op het perceel in kwestie een huis van die aard. Of het verkleinwoord nu slaat op de omvang van de 'kamer' zelf dan wel op die van het perceel, is niet duidelijk.

Kasteelakkerken: dit kleine perceeltje akkerland lijkt op het eerste zicht genoemd te zijn naar zijn ligging bij een kasteel, wellicht dat van Wondelgem (zie **Wondelgemkasteel**). Het kan echter ook zijn naam ontleend hebben aan het complex **Bachten 't Kasteel**, waarvan het dan deel uitmaakte.

Kouterken voor 't Hof: deze kouter was, zoals we uit het toponiem zelf en de kaart van Viglius kunnen afleiden, voor een *hof* gelegen, meer bepaald het **Goed te Heegsmere/Diksmere**.

Kromme Wa(a): de twee vormen van het toponiem zorgen voor twee verschillende interpretaties. Ofwel benoemt het een terrein dat nabij een *waal* 'kolk, poel' (WNT) lag, ofwel verwijst het naar de nabijheid van een *wal* 'kunstmatige verhoging' of 'ringgracht' (Gysseling 1966: 8-9). Waarschijnlijk is *waal* authentiek, en is *wal* hieruit ontstaan door klinkerverkorting (Andries 1993: 21). Een argument hiervoor is dat het element *wal* in toponiemen waar het met zekerheid op het woord *wal* teruggaat, zoals **Molenwal**, in het Wondelgemense bestand nooit met lange *aa* wordt geschreven (Andries 1993: 21). Zeker is dat het stuk, naar het adjectief te oordelen, een onregelmatige vorm vertoonde en dat het, zoals uit de attestaties blijkt, te **Meulestede** gelegen was, dus aan de oostgrens van Wondelgem en wellicht nabij de **Schipgracht**.

Kruiseeksen(s): dit toponiem is een duidelijk voorbeeld van een gefaseerde naamgeving (Devos 1995: 233), waarvan we de verschillende stadia als volgt kunnen weergeven: in Wondelgem stond er (in de nabijheid van de **Rietgracht**) een eikenboom, waaraan een kruisbeeld hing of waarbij een kruis was opgericht (zie ook **Kruisbilk 1**, **Kruisbilk 2**, p.91). Dat gaf aanleiding tot het bestanddeel *kruiseek*, dat vervolgens overging op het aanpalende cultuurland. Dat cultuurland was opgedeeld in meerdere kleine percelen, zoals we kunnen afleiden uit de diminutief- en meervoudssuffixen *ke(n)* en *s*, die aan *kruiseek* toegevoegd werden.

Lange Els: een perceel dat we dankzij het toponymisch bestand bij de **Vier Gemeten** in de **Belastraat** kunnen lokaliseren. Het toponiem is een aantal keren geattesteerd met collectiefsuffix *-t-*. Het is niet zeker of dit suffix hier nog in zijn oorspronkelijke

betekenis gebruikt werd of slechts als pure markeerder van plaatsgebondenheid diende (zie **Venne(t)/ Venhout**, p.28; Vandevreire-Devos 2008: 79). Dit langgerekte perceel is dus ofwel genoemd naar de ligging bij een elzenboom (waarbij het suffix – *t*- dus gewoon als plaatsmarkeerder geldt), ofwel lag er aan -of misschien oorspronkelijk op- het perceel een elzenbos.

Lange Hage: bij de naamgeving van dit stuk land speelden twee benoemingsmotieven een rol. Ten eerste de vorm van het perceel, die langgerekt was en ten tweede de ligging aan of vroegere aanwezigheid van een *haag* op deze plek (zie hieronder, **Stuk aan de Hage**)

Liefbilk: naar de naam te oordelen lag dit omheinde perceel aan de **Lieve**.

Lindenvijver: dit stuk is genoemd naar zijn ligging aan de **Lindenvijver**.

Middelakker: deze kavel lag in het midden van een groter complex.

Oostakker: dit perceel heeft zijn naam te danken aan zijn oostelijke ligging, maar omdat we de akker niet hebben kunnen lokaliseren, weten we niet ten oosten waarvan. Waarschijnlijk moeten we **Vroonstalledries**, het centrum van Wondelgem, als beschouwingpunt veronderstellen en lag de kavel ergens in het oosten van Wondelgem, wat mogelijk ook het geval was voor de andere niet-gelocaliseerde *oost*-toponiemen, **Oostbrake** en **Oostmeers**.

Oostbrake: door het bestanddeel *brake*, van het werkwoord *breken* ‘de grond losploegen’ (VMNW), doet het toponiem zelf vermoeden dat het hier om een stuk land gaat dat men geregeld braak liet liggen (zie ook **Hoge Brake**, p.84). Het element *oost* vertelt ons wat meer over de locatie van het perceel. Misschien was het gelegen in het oosten van een (niet geattesteerd) groter complex **Brake**, maar het zou ook kunnen dat het zich ergens in het oosten van Wondelgem bevond.

Schipgrachtakker: een akker gelegen aan de **Schipgracht**.

Smoutpot: dit perceel heeft zijn naam wellicht te danken aan zijn ligging bij **Smoutpotmolen**.

Stuk aan de Hage: een stuk akkerland gelegen aan een *haag*, d.i. ‘een heining bestaande uit levend hout’ of ‘een omheind bosje’ (Gysseling 1981: 76)

Tussen Grachten: uit het toponiem blijkt duidelijk dat het bouwland in kwestie ‘tussen grachten’ lag.

Vijfvoorstuk(ken): *een stick Lants* (1612) gelegen aan de **Buntstraat** en de **Koestraat**. Het bestanddeel *voorde* komt, zoals al gezegd, uit het Germaanse *furdu-* ‘doorwaadbare plaats in een beek’ (TW). We kunnen ons daarbij moeilijk voorstellen dat het telwoord *vijf* naar vijf van zulke doorwaadbare plaatsen verwijst. Dat het zou slaan op het aantal percelen dat het toponiem benoemt, lijkt ons, mede door de geattesteerde meervoudsvorm, veel aannemelijker. Elk van die vijf percelen werd dan met dezelfde naam aangeduid.

Vlassenare: een partij gelegen ten oosten van de **Rietgracht**. De naam en ligging gelijken op die van het complex **Vlasmere** (zie p.26), waardoor de mogelijkheid bestaat dat de akker in kwestie daar deel van uitmaakte. In dat geval is het bestanddeel *vlas* overgegaan van **Vlasmere** naar **Vlassenare**. We mogen echter niet uitsluiten dat het perceel genoemd kan zijn naar het gewas dat er op geteeld werd. Het suffix *-are* diende ter verpersoonlijking van de akker, zoals we onder andere ook zien bij **Zompelarebilk** en **Knabbelare** (Luyssaert 1999: 48).

Vondel: een stuk land, genoemd naar een nabijgelegen *vondel*. Dat was een smal, houten bruggetje over een sloot of gracht, al dan niet met leuning, uitsluitend voor voetgangers bestemd. Soms was het niet meer dan een losse plank (WNT).

Voorstuk: waarschijnlijk lag dit perceel vanuit het blikveld van de naamgevers voor iets anders, bv. voor een boerderij, ofwel aan de voorkant van een complex (Mattheeuws-Devos 1997: 48). Minder plausibel is dat *voor* hier ‘ploegvoor’ of ‘greppel’ betekent (WNT) en verwijst naar één of meer afwateringsvoren op of om de akker. In dat geval zouden we in westelijk Vlaanderen immers een vorm als *vore-*, *veure-* verwachten, zoals in het toponiem **Lange Veure**.

Voortakker: in dit toponiem herkennen we het bestanddeel *voorde* dat ‘doorwaadbare plaats in een beek’ betekent (TW) en dus naar de ligging van de akker verwijst. Door apocope van de *e* en een verscherping van de *d* ontstond de vorm *voortakker* (Mattheeuws-Devos 1997: 91).

Waalbilk(sken): een omheind *bijstick* (1610), gelegen aan een *waal* of ‘kolk, diepe poel’ (Gysseling 1953/54: 30) bij de **Kale(ne)**. Zie **Waaldamme**, p.21.

Westakker: aan de basis van dit toponiem ligt de westelijke ligging van het benoemde akkerperceel. Net als bij **Oostakker** kan **Vroonstalledries** als beschouwingpunt gegolden hebben en lag deze akker dus in het westen van Wondelgem.

Wijlstuk: Net zoals bij het Merendrese *Wijl*, is het eerste bestanddeel van dit toponiem een alternatieve schrijfwijze van *wiel*. Andere bewijzen dat de lange *ie* soms als *ij* werd gespeld vinden we in Maldegem bij het toponiem *Biest*, dat in oude

bronnen als *bijst* wordt gespeld (Luyssaert 1999: 39). Ook in het Wondelgemse glossarium verschijnt **Biezen** eenmalig als *bijsen* (1529)

Wiel betekent, net als *waal*, ‘waterplas overgebleven na een dijkbreuk of overstroming (WNT). De akker in kwestie lag wellicht aan zo’n waterplas.

Wijngaard(e): akkerland genoemd naar de ligging aan een wijngaard. Aangezien dit toponiem overgegaan is op zowel een landschappelijk complex (**Bachten (de) Wijngaard**) als een straat (**Wijngaardstraat(je)**), vermoeden we dat het een groter, uit meerdere percelen bestaand geheel aanduidt.

Winkelstuk: een partij ergens op of in een hoek gelegen (Gysseling 1981: 78) ofwel deel uitmakend van het complex **Winkel**.

Zandeken: dit kleine perceel kunnen we op dezelfde plek lokaliseren als **Ruw Zand**, waardoor we vermoeden dat het deel uitmaakte van dat complex en er dus ook zijn naam aan ontleende.

Zandput: een stuk land, gelegen aan een put. Het bestanddeel zand verwijst ofwel naar de eventuele ligging binnen het complex **Ruw Zand** of het complex **Zand**, ofwel naar de zandige bodem van de akker (Vandeveire-Devos 2008: 26).

Zavelput: een stuk akker gelegen aan een put waaruit zavel werd gedolven. Zavel is een kleihoudende (20 à 40% klei), vettige zandgrond, die vaak werd gebruikt om metselspecie te maken (WVD I, Afl. 1, 47).

GRASLAND

Net zoals akkers zijn tal van graslanden genoemd naar hun ligging in een of ander gehucht of complex, waarvan de naam dikwijls in zijn geheel overgaat op de kavel in kwestie, eventueel in combinatie met een diminutiefsuffix (bv. **Geestje**, **Gaver 1**, **Gaver 2**, **Gaverken**). Een andere mogelijkheid is dat de naam van het desbetreffende gehucht/complex aangevuld wordt door een ander bestanddeel. Dat kan enerzijds een soortnaam zijn die een bepaald terreintype benoemt, zoals bijvoorbeeld in **Bugemmeers**, **Houtjes Meers** en **Meulestedemeers**. Anderzijds kan het bijkomende element wijzen op een bijkomend kenmerk van de kavel in kwestie, zoals in **Achterste Breebroek** (genoemd naar zijn ligging achteraan in het complex **Brede Broek**), **Grote Gaver** (een relatief groot onderdeel van **Gavers**), **Grote Mere** (een relatief groot perceel binnen **Mere**) **Middelmere** (in kavel in het midden van datzelfde complex), **Hoge Geest** (een hogergelegen perceel in **Geest(en)**), **Ne(d)ergeest/ Lage Geest** (een lagergelegen perceel in datzelfde complex) **Voorste Breebroek** (een partij vooraan in **Brede Broek**).

Achtermeers: het bestanddeel *achter* maakt duidelijk dat deze meers ofwel achteraan in een complex lag (Luyssaert 2001: 29), ofwel achter iets anders, bv. een boerderij.

Het toponymisch materiaal bevat ook **Voormeers**, maar aangezien we niets weten over de ligging van **Achtermeers**, is het niet zeker of we die twee toponiemen op elkaar mogen betrekken.

Boomkens: deze kleine meers hoort bij een hoeve en is ten noorden van de **Gaverstraat** en ten westen van de **Boterstraat** gelegen. *Boomkens* is de meervoudsvorm van het diminutief van *boom* en wijst mogelijk op een aantal kleine bomen die aan het perceel in kwestie grensden. Bomen dienden immers vaak als topografisch oriëntatiepunt en de namen van dergelijke oriëntatiepunten werden ook vaak gebruikt om aangrenzende percelen te benoemen (Devos 2000: 71). Het kan echter ook dat de diminutief en het meervoud niet op de bomen, maar wel op het land zelfs slaan en dat het dus meerdere kleine percelen betrof.

Den Uytghanck: een meers die deel uitmaakte van een groter complex. *Uytghanck* is ‘een plaats waardoor of waar men uit iets gaat’ (MNW). Misschien lag het stuk meers in kwestie op de plaats waar men uit dat grotere complex ging.

Galgenmeers: zoals al vermeld bij **Galgenstuk** had Wondelgem twee galgen. We kunnen deze meers echter niet lokaliseren, zodat we niet weten naar welke galg hij genoemd is.

Kriekერიj: in 1619 lag dit stuk grasland volgens de bronnen binnen Gent, terwijl het daarvoor tot Wondelgem behoorde. Hieruit valt af te leiden dat het stuk binnen het Vrije van Gent lag. Een kriekერიj is een kriekenboomgaard (WNT). Waarschijnlijk lag er zo’n boomgaard aan dit perceel.

Melkbrugge: een hooimeers in **Wondelgemmeers** dat zijn naam heeft gekregen door zijn ligging aan de *Melkbrugge*. Die brug wordt in het toponymisch materiaal van Wondelgem ook de **Karnemelkbrugge** genoemd.

Middelwee: *middel* wijst erop dat dit stuk grasland ofwel tussen twee andere percelen ofwel in het midden van een groter complex lag (meer bepaald in **Wondelgemmeers**) (Devos 1992: 40).

Oosterbedelf: een groter complex, dat op zijn minst een stuk grasland bevat. Het woord *ooster* betekent ‘in het oosten gelegen, oostelijk’ (MNW) en is dus een indicatie voor de ligging van het complex. Jammer genoeg is het ook de enige indicatie en weten we dus niet in het oosten waarvan. De kans bestaat echter dat het deel uitmaakte van **Bedelf** (zie p.23) en meer bepaald in het oosten van dat complex lag.

Oostmeers: de enige aanwijzing voor de ligging van deze meers zit in de naam zelf, namelijk het bestanddeel *oost*. Omdat we verder geen informatie hebben, weten we

niet ten of in het oosten waarvan. Misschien was het perceel gelegen in het oosten van Wondelgem, of lag het in het oostelijke deel van een of ander complex, bijvoorbeeld **Wondelgemmeers**.

Paradijs, Paradijsmeers, Paradijzeken: deze drie percelen grasland lagen alle achter **Wondelgemkasteel** en dus ook in de buurt van de kerk van Wondelgem. Het woord *paradijs* kent verschillende toepassingen. Bij Mattheeuws-Devos (1997: 53) vinden we dat het de naam kan zijn van een herberg zijn die zich op die plaats bevond. Van Durme (1991: 542) ziet daarnaast nog twee betekenissen van *paradijs*: ‘voorhof of portaal van een kerk’ (WNT), in welk geval het woord naar de omgeving van een kerk verwijst en ‘boomgaard of lusthof’. Tenslotte kan *paradijs* een waardering uitdrukken voor een opvallende goede kwaliteit van de bodem of juist een spottende benaming zijn voor minderwaardige grond (Mattheeuws-Devos 1997: 53). Gezien de ligging van de percelen, lijken de toepassingen die Van Durme voorstelt de meest aannemelijke in ons geval. Dus ofwel werd het stuk grond *Paradijs* genoemd omdat het in de omgeving van de kerk lag; ofwel heeft het zijn naam gekregen door zijn ligging aan een lusthof of een boomgaard, die bij het kasteel behoorde.

Populierdurme: een perceel van 400 vierkante roeden dat deel uitmaakt van het complex **Durme(n)**, zoals naam en ligging (namelijk ten zuiden van de **Kale(ne)**) doen vermoeden. Het bepalende bestanddeel *populier* wijst er wellicht op dat het perceel aan een populier lag of met populieren omplant was.

Voor de Galghe: deel van de **Wondelgemmeers** dat, zoals de naam suggereert, ‘voor de galg’ gelegen was. Meer bepaald betrof het de galg van Gent, aangezien we die ook aldaar kunnen lokaliseren (zie **Galgestuk**, p.64).

Voormeers: een groter geheel, aangeduid op de kaart van Viglius. Het toponiem benoemde grasland dat in het noordwesten langs de Lieve lag tot op het punt dat die laatste een bocht naar beneden maakte. Misschien percipieerden de Wondelgemnaren *Voormeers* als gelegen ‘voor de Lieve’.

Vroonmeers: *vroon*, uit *frauna*, betekent ‘heerlijk’ (Gysseling 1980: 190). De naam van de meers doet denken aan **Vroonstalledries**. We vermoeden dan ook dat het perceel naar de ligging aldaar genoemd is.

Grote Zwaanaard, Zwaanaard: **Zwaanaard** lag naast de weilandpercelen **Zwane**. Misschien was **Grote Zwaanaard** een (voormalig) onderdeel van **Zwaanaard**. Het substantief *aard* duidt oorspronkelijk een gemeenschappelijke weide aan, maar in Oost-Vlaanderen krijgt het woord al vlug de betekenis ‘aanlegplaats’ (Gysseling 1978: 21). Beide toepassingen zijn hier verdedigbaar. In het laatste geval zijn de percelen dan, gezien hun ligging in het noordoosten van Wondelgem, genoemd naar een aanlegplaats aan de **Kale(ne)**.

Het eerste bestanddeel zou kunnen verwijzen naar zwanen die op die weide of in de buurt van die aanlegplaats vertoefden, maar het kan ook aan de naam van een herberg, die daar eventueel in de buurt lag, ontleend zijn. (*De Zwaan* was immers een populaire naam voor drankgelegenheden. Een van de redenen daarvoor was dat de vogel symbool stond voor leven en vruchtbaarheid. Bovendien speelde het dier ook een rol in tal van legenden en volksboeken, maar daarnaast kan de naamgeving van de drankgelegenheid ook te maken hebben met het feit dat kasteleinen tegelijk soms hoeders van burchtswanen waren (Mattheeuws-Devos 1997: 64).

Zwane, Zwanenbilk: **Zwane** duidt twee percelen blijvende graasweide aan, die in het westen aan **Zwaanaard** grensden; **Zwanenbilk** kan akker of gras zijn gelegen bij **Spesbroekdries**. Beide referenten lagen dus in elk geval in elkaars buurt. Voor het bestanddeel *zwane*, zie het lemma hierboven.

AKKER- OF GRASLAND

De volgende toponiemen bevatten zowel de naam van het complex/gehucht waarbinnen de benoemde referent gelegen was, als een bestanddeel dat het terreintype of een ander kenmerk van de kavel in kwestie benoemt (zoals de specifieke ligging binnen het complex, de grootte...): **Achterste Kleemput, Bilk ter Durmen, Groot Bunder, Voorste Kleemput, Winkelbilksken en Winkelken.**

Achterbilk: naar zijn naam te oordelen lag dit omheinde perceel ergens achter, bv. een boerderij, of bevond het zich achteraan in een complex (Luyssaert 2001: 29).

Bachter Galgen: dit perceel lag *bachten der galgen*, dus achter de galg. Aangezien we het perceel niet hebben kunnen lokaliseren, weten we niet achter welke galg, die van Gent of die van Evergem (zie **Galgenstuk**, p.64).

Boven Meerse: deze kavel bevond zich ‘boven’, d.i. vanuit het beschouwingspunt van de naamgevers ‘voorbij’, een of ander meers.

Dreefbilkskens: deze kleine omheinde percelen waren langs een dreef gelegen (Andries 1993: 74).

Drieweegschdebilk: dit omheinde perceel lag volgens de historische bronnen onder **Bennins Brugge**, volgens de naam aan de **Drieweegschede**.

Gewad: *gewad*, afgeleid uit de stam van het werkwoord *waden* (MNW i.v. gewat) betekent ‘doorwaadbare plaats’ (VMNW). Het toponiem in kwestie verwijst in de 16de eeuw nog naar zo’n doorgang aan **Wondelgemkasteel**, dus meer bepaald in een van de twee grachten die het kasteel omgaven, of in de **Lieve**. In de 17de eeuw is de naam overgegaan op een aanpalend perceel.

Kasteelken: een kleine partij akker- of grasland, genoemd naar zijn ligging ofwel bij **Wondelgemkasteel**, ofwel in het complex **Bachten 't Kasteel**.

Lindenbilk: een omheind perceel genoemd naar de ligging bij één of meerdere lindebomen. Deze niet-gelokaliseerde “bilk” zal wellicht zijn naam niet te danken hebben aan de beroemde *Dikke Linde* (zie **(ter) Linde(n)**, p.20), aangezien hij al in 1300 geattesteerd is en de boom in kwestie niet zo ver in de geschiedenis teruggaat.

's Linden Dries: op geen enkele kaart is een uitgestrekt complex zichtbaar met die naam, waardoor we vermoeden dat het hier om een kleinere entiteit gaat (één enkel perceel?), en dat de naam *dries* hier herinnert aan de wisselbouw die op de vroegere driesen toegepast werd (zie 6.1 Kernbestanddelen in terreinnamen, p.15). Het bestanddeel *linden* verwijst wellicht naar de ligging bij een of meerdere lindebomen. Door de jonge attestatie van het toponiem bestaat de kans hier wel dat het meer bepaald gaat om de *Dikke Linde* (zie **(ter) Linde(n)**, p.20).

Molenbilk: deze partij lag volgens de historische bronnen aan het **Morekstraatje**, van waaruit ook de **Molenstraat** vertrok. Zoals daar al vermeld stond op de hoek van de *Morek-* en de *Molenstraat* de houten korenwindmolen van Colpaert (Schreibers 1994: 34). Wellicht is de **Molenbilk** naar deze molen genoemd.

Servoorbilk: deze ‘bilk’ lag aan een *servoor*, d.i. een waterkuil bij een vijver of een met vlechtwerk afgesloten deel van de vijver zelf. Zo’n ‘servoor’ diende om gevangen vis levend te bewaren (Devos 1991: 36). Naast *servoor* verschijnen in de Vlaamse toponymie ook de vormen *savoir* en *savoor*. Ze gaan terug op het Oudfranse *sauvoir*, van het werkwoord *sauver* dat ‘redden, behouden, bewaren’ betekent. (Luyssaert 1999: 74).

Varentbilk: dit omheinde perceel kunnen we situeren bij **Spesbroekdries**. Mogelijk was het een kavel van **Varent** (zie p.96).

Vondelken 1, Vondelken 2: twee kleine percelen gras of akker, genoemd naar de nabijheid van een *vondel* of smal, houten bruggetje over een sloot of gracht (WNT).

Wallekens: uit de enige attestatie waarover we beschikken (1600), blijkt dat dit toponiem slechts één partij benoemde, zodat de meervoudsvorm niet voor de hand ligt. We kunnen ons afvragen of het hier om dezelfde landerij gaat als die die door **Walleken** wordt aangeduid en zich aan de oostgrens van Wondelgem bevond, ten westen van de **Schipgracht**. We weten niet zeker in welke toepassing we *wal* moeten beschouwen, maar misschien verwees het bestanddeel naar de verhoging die ontstaan was bij het graven van de genoemde vaart (zie 7.0 Kernbestanddelen in hoogtenamen, 98).

6.2.1.3 Naar de grootte

AKKER

De absolute of relatieve grootte van een perceel was een belangrijke motiefleverancier. De absolute grootte in het burggraafschap Gent en in het Land van Waas werd door de volgende maten weergegeven: één *roede* was 3, 8542 m; 300 vierkante roeden vormden één *gemet* (44 a 55,99 ca) en drie *gemeten* stemden dan weer overeen met één *bunder* (1 ha 33 a 67 ca) (WVD I, Afl.1: 92). Deze maten zien we vaak terugkeren in toponiemen: **Elfhonderd Roeden, Gemet, Twee Gemeten, Twee Viergemeten, Vierbunders** en **Vier Gemeten**. De relatieve grootte wordt door voorbepalingen als *groot* en *klein* weergegeven (bv. **Groot Stuk**). Meestal gaat het daarbij om kavels die deel uitmaken van een groter complex of percelengroep (waarvan ze de naam hebben overgenomen) en die verder bepaald worden door hun relatieve grootte t.o.v. de andere percelen: **Grote Bogaard, Grote Bredebroek, Grote Celisakker, Grote Elst, Groot Gemet, Grote Kleemput, Grote Uitvang, Groot Vlienderstuk, Grote Wasdonk, Kleine Bogaard, Kleine Bredebroek, Kleine Celisakker, Kleine Kleemput, Kleine Uitvang, Kleine Wasdonk**.

Vierendeelbunders: *vierendeel* betekent ‘kwart, een vierde deel’ (VMNW). Het toponiem zou in zijn geheel dus een grootte van een kwart ‘bunder’ aanduiden. In het WVD (I, Afl.1, 98-99) vinden we echter dat de traditionele oppervlaktemaat *vierendeel* voor een oppervlakte gelijk aan ¼ bunder alleen in de rechtsgebieden van Kortrijk en Oudenaarde voorkwamen, maar niet in het burggraafschap Gent. Misschien wijst het toponiem erop dat die maat toch soms in het Gentse rechtsgebied werd gebruikt. Het suffix *s* is ofwel het meervoudssuffix (waarbij het dus meerdere percelen aanduidt), ofwel een genitief –s, zoals in de uitdrukking *een vierendeels jaars* die volgens het WNT (i.v. vierendeel) nog een enkele maal in de algemene taal in gebruik is.

GRASLAND

Ook graslanden kunnen worden genoemd naar hun absolute grootte (**Achthonderd Roeden**) en naar hun relatieve grootte t.o.v. andere kavels binnen hetzelfde complex (**Grote Durme, Grote Mere, Grote Gaver, Grote Zwaanaard, Grote Knabbelare/Knobbelare, Kleine Durme, Kleine Knabbelare**).

AKKER- OF GRASLAND

Percelen die (onder andere) naar hun absolute of relatieve grootte genoemd zijn, al dan niet t.o.v. ander percelen binnen hetzelfde complex, zijn: **Groot Bunder** (zie **Bunders**, p.22), **Grote Hurst** (zie **Hurst**, p.24), **Grote Bilk, Grote Raesbilk** (ook

naar de eigenaar genoemd), **Kleine Hurst**, **Kleine Raesbilk**, **Zeven Gemeten** en **Zickelvoets Gemet** (ook genoemd naar de eigenaar).

6.2.1.4 Naar de vorm

AKKER

Wanneer een kavel een opvallende vorm had, diende die vaak als motief bij de naamgeving. Zo werden sommige partijen zonder meer naar hun lengte genoemd, zoals **Lange Akker** en **Lang Stuk**. Het onregelmatige uitzicht van een perceel gaf dan weer aanleiding tot het gebruik van bestanddelen als *bek*, *bijl* en *krom*.

Bek 5: *bek* verwijst in eerste instantie naar de bek van vogels (WNT) en wordt als naam gebruikt voor een perceel dat dezelfde vorm heeft als een bek, namelijk spits en toelopend (Devos 1992: 35). Deze bekvormige akker lag aan het **Durmestraatje**.

Bekkenbilk: het meervoud *bekken* wijst erop dat dit omheinde zaailand aan **Gaverstraatje** meerdere uitsteeksels liet zien en dus een wel heel onregelmatige vorm had.

Bijl: het bestanddeel *bijl* is in Vlaanderen zowel in de appellatieve woordenschat als in de microtoponymie ruim verspreid voor het benoemen van stukken land met een L-vorm (Vandeveire-Devos 2008: 87). Ook in Wondelgem zijn zulke *bijl*-toponiemen sterk vertegenwoordigd, al dan niet in combinatie met een diminutiefsuffix of een grondwoord dat het terreintype benoemt: **Bijl 1**, **Bijl 2**, **Bijl 3**, **Bijlken**, **Bijlstuk** en **Bijlstukken**

Bijldestuk: Het eerste deel van dit toponiem is het adjectief *bijlde*, gevormd uit *bijl* (zie **Bijl**) en het achtervoegsel *-de/-te*, dat in de oudere taal en nog steeds in sommige dialecten de tegenhanger is van huidig AN *-ig* en als betekenis heeft ‘hebbende of van de aard zijnde van wat in het grondwoord genoemd wordt’. Vooral in het West-Vlaams zijn heel wat adjectieven bewaard die volgens dat procédé gevormd zijn (Devos & Vandekerckhove 1995: 75). Het suffix is van Oudsaksische origine en had als oorspronkelijke betekenis ‘voorzien van’ (Schönfeld 1947: 168).

Brede: in tegenstelling tot vandaag kon het adjectief *breed* in de oudere taal behalve ‘van aanzienlijke breedte, wijd’ ook ‘groot’ betekenen. Het kon dus worden gebruikt om zowel de vorm als de omvang van een stuk te benoemen. In het eerste geval onderscheidden ‘brede’ kavels zich van repelvormige percelen die door het adjectief *lang* benoemd werden. (Mattheeuws-Devos 1997: 97).

Krom stuk: dit stuk zaailand, gelegen aan de **Leistraat**, was blijkbaar *krom*, dus onregelmatig van vorm (Devos 1992: 35).

Lange Veure: *veure* of *vore* betekent ‘ploeggeul, ploegsnede’ (WNT). Het adjectief *lang* duidt een langwerpige perceel aan, waar de ploegvoren dus lang waren (Vandeveire-Devos 2008: 88).

GRASLAND

De volgende toponiemen, bestaande uit een voorbepaling en een grondwoord dat een terreintype benoemt, duiden de opvallende vorm van een bepaald perceel grasland aan: **Lang Bilksken**, **Lange Meers**, **Brede Meers** (zie **Brede**, p.74)

Bek 3, **Bek 4**: zoals al vermeld bij **Bek 5** (zie p.74) verwijzen deze toponiemen naar het bekvormige uitzicht van de percelen. **Bek 4** heeft zijn naam meer bepaald te danken aan zijn ligging tussen de **Lieve** en de **Buntstraat**, die elkaar daar in een scherpe hoek snijden.

Bre(e)ken: het is niet zeker of dit toponiem een perceel benoemt dan wel een groter complex. Wellicht gaat het hier om het adjectief *breed* (**Brede**, p.74), waarvan na apocope van de *d* een verkleinwoord is gemaakt, met behulp van het diminutiefsuffix *-ke(n)*.

Korte Durme(n): aangezien we uit de naam kunnen afleiden dat het stuk land onderdeel was van het graslandencomplex **Durme(n)**, is het toponiem bij de graslanden opgenomen. Het adjectief *kort* heeft te maken met de vorm en grootte van het perceel: het wordt gebruikt om brede en kleine stukken aan te duiden (Van de Woestijne 1994: 83, 102).

Krom Bunder: naar de naam te oordelen had dit perceel een omvang van een *bunder* (zie 6.2.1.3 Naar de grootte, p.71). Een bron uit 1615 geeft echter aan dat het perceel slechts een *gemet* groot was. Misschien heeft het stuk in de loop der tijden om de een of andere reden aan oppervlakte ingeboet en was het op het moment van de naamgeving ongeveer een *bunder* groot. Het adjectief *krom* wijst op de onregelmatige vorm van het perceel (Devos 1992: 35).

Kromme Zee: ook dit perceel is naar de onregelmatige vorm van de zijden genoemd (Devos 1992: 35). Het bestanddeel *zee* zorgt echter voor problemen. Als *zee* hier in de betekenis van ‘meer’ gebruikt zou zijn, zou het wellicht verwijzen naar een drooggelegde waterplas, maar in het VMNW staat dat *zee* in die betekenis alleen in de Rijmbijbel is aangetroffen. Ook het MNW bevestigt dat de betekenis ‘meer’ zeldzaam is.

Lange Bilk: dit langgerekte perceel lag in de **Boterstraat**. Een bron uit 1553 vermeldt een andere naam voor de **Lange Bilk**, namelijk *sher bauwins bulc* (**Ser**

Boudins Bilk). Die naam was blijkbaar de oorspronkelijke naam van de kavel. Pas later, zeker sinds 1445, is **Lange bilk** in gebruik genomen.

AKKER- OF GRASLAND

Bij de volgende partijen lag de vorm aan de basis van de naamgeving: **Bek 1**, **Bek 2** (genoemd naar hun bekvormig uitzicht; zie **Bek 5**, p.74), **Bijl 1**, (naar de L-vorm; zie **Bijl**, p.74), **Lange Bostie** (herinnert ook aan de eigenaar), **Lang Gemet** en **Lange Honderd Roeden**.

Geerken: *geer* komt uit het Germaanse *gaiza* ‘speer, werpspies’. In de toponymie duidt het percelen aan die schuin toelopen of die een geervormig uitsteeksel hebben (Vandeveire-Devos 2008: 87).

Lange Reep: een *reep* is een smalle, langgerekte strook land (WNT). Die vorm wordt nog eens extra benadrukt door het adjectief *lang*.

Strepe 1, **Strepe 2**: *streep* verwijst net zoals *reep* naar de ongewone verhouding tussen de lengte en breedte van percelen (Vandeveire-Devos 2008: 88). Deze waren dus zo smal als een streep.

6.2.1.5 Naar de vroegere toestand of wijze van ontginning

Soms kunnen we uit een toponiem afleiden dat het benoemde akker- of grasland voorheen tot een andere werkelijkheidscategorie behoorde. Cultuurlandpercelen werden soms gewonnen uit drooggelegde waterplassen, b.v. **Meerakker**, woest veld (bv. **Veldakker** en **Veldstuk**) of broek (bv. **Broekakker**) en akkerlanden ontstonden bovendien door het omploegen van grassland of *meers*, zoals bv. **Meersakkerken**. Het is evenwel niet altijd duidelijk of het grondwoord de oorspronkelijke of voormalige toestand van het terrein dan wel de ligging benoemt, zoals bijvoorbeeld bij *bos*-toponiemen: bij zulke namen kan de referent zowel naar de ligging aan een bos, als naar de oorspronkelijke aanwezigheid van een bos zijn genoemd.

Bij dit motief plaatsen we ook de toponiemen die iets zeggen over hoe lang de akker of weide als zodanig functioneerde op het moment van naamgeving. Die namen zijn te herkennen aan de adjectieven *oud* en *nieuw*.

AKKER

Bos, **Bosselken**, **Bosstuk**: zoals al vermeld kunnen deze toponiemen herinneren aan de ligging bij een bos of aan de oorspronkelijke aanwezigheid van bos op die plek. **Bosselken**, opgebouwd met een dubbel achtervoegsel *-el* en *-ken* (Van de Woestijne 1994: 103), was in de omgeving van de oude kerk gelegen. **Bosstuk** lag een stuk

westelijker, in **Holmere**. Deze twee referenten hebben dus wellicht hun naam niet aan hetzelfde bos te danken. **Bos** zelf konden we niet lokaliseren, waardoor de kans bestaat dat ofwel **Bosselken** ofwel **Bosstuk** kleinere kavels waren van het grotere **Bos**.

Bunt: de kans bestaat dat dit toponiem een complex benoemde, aangezien er een straat naar is genoemd, de **Buntstraat**. In het toponymisch bestand is er echter sprake van *een half ghemet Landts ... ontrent de Lieve ghenempt den buent* (1593), wat ons ertoe aangezet heeft het toponiem hier te behandelen.

Bunt is een afleiding is van het Germaanse *bon* ‘riet’ met het collectiefsuffix *-t* en duidt dus aan dat het bouwland in kwestie vroeger een moerassige plek was waar veel riet groeide (Vandeveire-Devos 2008: 89). Zie ook **Buntje**, p.24.

Hofmeers: deze akker was oorspronkelijk een meers, gelegen bij een of ander *hof* op **Wondelgemkouter**. Voor de verklaring van *hof*, zie 5.0 Kernbestanddelen in hoevenamen, p.42.

Hoorn(e)meers: een voormalige meers die wellicht genoemd is naar zijn vorm, namelijk spits toelopend, zoals een horen van bv. een koe (M.Devos in schriftelijke mededeling).

Nieuwland, Nieuwlandeken: deze niet-gelocaliseerde toponiemen lagen wellicht vlak naast elkaar. Een andere mogelijkheid is dat **Nieuwlandeken** een kleiner perceel was binnen de landerij **Nieuwland**. De namen spreken voor zichzelf: op het moment van naamgeving waren de bedoelde bouwlanden pas ontgonnen (Mattheeuws-Devos 1997: 101).

Oude Akker, Oud Akkerken: het adjectief *oud* kent in cultuurlandtoponiemen twee betekenissen, ten eerste ‘voormalig’ en ten tweede ‘al lang bestaand (Van de Woestijne 1994: 104). Uit de attestaties kunnen we afleiden dat beide toponiemen akkerland aanduiden, zodat *oude akker* niet kan worden begrepen als ‘voormalige akker’. Veeleer moeten we *oud* in contrast zien met nieuw gewonnen percelen, die vaak ook met het adjectief *nieuw* worden aangeduid, zoals **Nieuwe Lochting, Nieuwe Bilk, Nieuw Land...** ‘Oude’ akkerlanden waren met andere woorden al een hele tijd als bouwland in gebruik op het moment van de naamgeving (Vandeveire-Devos 2008: 93). Wellicht mogen we aannemen dat in elk geval **Oude Akker** nog de oorspronkelijk betekenis van *akker* draagt, namelijk ‘gezamenlijk bouwland van een dorp of boerderij’ en dus inderdaad al lang voor de akkerbouw diende (zie 6.1 Kernbestanddelen in terreinnamen, p.49). **Oud Akkerken** was waarschijnlijk een kleinere kavel, gewonnen uit dat complex. In elk geval lagen beide referenten in elkaars buurt, meer bepaald aan het **Gaverstraat(je)**.

Oud Landeken: in de naam van dit stuk akkerland moeten we *oud* interpreteren als antoniem van *nieuw* zoals in o.m. het toponiem **Nieuwland**: terwijl dit laatste naar pas gewonnen grond verwijst, gaat het in **Oud Landeken** om een partij die al lang in gebruik was (zie ook **Oude Akker**, **Oud Akkerken**). Mogelijk lagen de genoemde percelen in elkaars nabijheid.

Uitvang: wellicht de verzamelnaam voor de akkerpercelen **Grote Uitvang** en **Kleine Uitvang**. Door de attestaties bij **Kleine Uitvang** weten we dat die percelen zelf nog deel uitmaakten van **Heinakker**, gelegen in **Houtje**.

Uitvang werd vanaf de grote ontginningen (11de- 14de eeuw) gebruikt als terreinnaam (Devos 2007-08: 11). We herkennen er het substantief *vang* in dat afgeleid is van het werkwoord *vangen* ‘grijpen, vatten, opsluiten’. Een stuk grond *vangen* betekende in de Middelnederlandse ontginningsswoordschat het in bezit nemen en daartoe met een omheining afsluiten. *Uitvang* refereerde dus aan een perceel dat door een individuele ontginning op het veld, de gemene broeken of andere gemeenschapsgronden werd afgesloten, met de bedoeling er cultuurland van te maken (Mattheeuws-Devos 1997: 78-79).

Een aparte categorie zijn de (*hof*)*stede*-toponiemen. (*Hof*)*stede* werd al behandeld bij 5.0 Kernbestanddelen in hoevenamen, p.42. Daar vermeldden we dat vele Wondelgemse akkerpercelen genoemd zijn naar een woning die er vroeger gestaan heeft, maar op een bepaald moment verdwenen is (Vandeveire-Devos 2008: 44). Tweemaal verschijnt in de akkernaam ook de persoonsnaam van de vroegere bewoner of eigenaar van de voormalige woning: **Lybaerts Stede** en **Neeseste(d)eken** (waarbij het verkleinsuffix ofwel naar de woning, ofwel naar het perceel verwijst).

Oude Hofstede: *oud* kan verwijzen naar de ouderdom van de (verdwenen) hofstede waar de akker –gelegen bij **Spesbroekdries**- naar genoemd is. Het kan echter ook betrekking hebben op het perceel zelf. In dat geval moeten we het adjectief beschouwen in contrast met het bestanddeel *nieuw*, dat recent gewonnen percelen aanduidt (Mattheeuws-Devos 1997: 101).

Verbernde Hofstede: akkerland gelegen in de **Boterstraat**. *Verbernde* is het voltooid deelwoord van Middelnederlands *verbernen* ‘verbranden’. Het toponiem herinnert dus aan een *hofstede* die door een brand vernietigd is.

GRASLAND

Halve Zijde: aangezien dit grasland aan de oostgrens van Wondelgem lag, kunnen we *zijde* wellicht interpreteren als ‘gelegen aan de uithoek’ (Andries 1993: 64). *Half* duidt aan dat **Halve Zijde** de helft van de oorspronkelijke oppervlakte benoemde en herinnert er dus aan dat veel percelen door verkaveling in tweeën werden verdeeld (Van de Woestijne 1994: 90).

Hurstje: deze niet-gelocaliseerde kleine meers was vroeger een beboste opduiking in moerassig terrein (Gysseling 1954a: 102).

Kalfsmere/Kallemere?: *mere*, uit *mari*, was het gewone woord voor ‘waterplas’ (Gysseling 1978: 23). De naamgeving van het perceel doet vermoeden dat die waterplas op een bepaald moment werd drooggelegd en dat de vrijgekomen grond dan als grasweide voor kalveren werd gebruikt. Hoewel de vormen Callesmeere (1431) en calis meere (1575) wellicht verschrijvingen zijn, waarbij waarschijnlijk in het eerste geval de *f* vergeten is en in het tweede geval die *f* verkeerdelijk voor een *i* is gehouden, heeft kalle ook twee toepassingen die in aanmerking komen voor de verklaring van ons toponiem. Kalle is ten eerste de naam van verschillende vogels, zoals eksters, kraaien, kerkkauwen... (WNT) en zou bijgevolg de aanwezigheid van zulke vogels op het perceel kunnen doen vermoeden. Ten tweede is calle ook een vleivorm uit Cateline, een vorm van de vrouwelijke persoonsnaam Catharina (VMNW), de naam van de patrones van Wondelgem (Vanaverbeke 1968: 43) en zou het perceel bijgevolg naar haar genoemd zijn.

Meeren, Meerken: *meer* was, zoals al vermeld, het gewone woord voor waterplas (Gysseling 1978: 23). **Meeren** staat echter aangeduid op de kaart van Viglius en duidt daar duidelijk een groot stuk grasland aan, ten zuiden van **Vroonstalledries**. Vroeger zal op deze plek een waterplas gelegen hebben, die dan drooggelegd en vervolgens als grasland benut werd. Hetzelfde was wellicht het geval voor **Meerken**, dat we binnen de **Rietgracht** kunnen lokaliseren.

Paardebosselken: dit toponiem is duidelijk opgebouwd uit *paard* en *bosselken*, waarbij aan *bos* twee achtervoegsels zijn toegevoegd, namelijk *-el* en *-ken* (Van de Woestijne 1994: 103). In 1610 benoemt *Paardebosselken* een weide, maar oorspronkelijk zal er op die plek een (klein) bos gestaan hebben. Omdat het bouwland omheind was, konden in zo’n bos kweekpaarden met hun veulens vrij rondlopen (Andries 1993: 43-44). Later echter werden bossen vaak gerooid (Van de Woestijne 1994: 105) en zo ook het stuk in kwestie, dat vervolgens als een echte weide dienst ging doen.

AKKER- OF GRASLAND

Aanwas: *aanwas* betekent ‘aangeslibde of aangespoelde grond’. Het toponiem refereert dus aan nieuwgevormd land dat door een waterloop is aangeslibd, waardoor de reeds vroeger bestaande oppervlakte vergroot werd (WNT).

Driebilken: de enige overgeleverde attestatie (1560) beschrijft het toponiem als *eenen bundere*. Wellicht werd de referent op dat ogenblik als een geheel gepercipieerd, maar betrof het vroeger drie aaneengesloten bilken, zoals we uit de naam kunnen afleiden.

Halve Bilk: deze “bilk” was nog maar half zo groot als de voormalige kavel waaruit hij gewonnen werd (Van de Woestijne 1994: 90).

Handworp: dit toponiem doet denken aan *Antwerpen*, dat uit de delen *anda* ‘tegen’ en *werp* bestaat en in zijn geheel ‘tegen een oever aangeworpen, d.i. aangewassen land’ betekent (Gysseling 1947: 24). **Handworp** duidt dus hetzelfde soort land aan als de al besproken naam **Aanwas**.

Nieuwe Bilk: dit omheinde perceel was bij de naamgeving wellicht pas ontgonnen uit het woeste veld of afgeheind uit een open meers. Zie **Oude Akker, Oud Akkerken**, p.77.

Veurmeers: het bestanddeel *veur* duidt een diepere ploeggeul aan waarlangs overtollig water kon afvloeien (WNT). We weten niet of deze afwateringsgreppels gegraven waren op een waterzieke meers of op een akkerperceel om deze klaar te maken voor de akkerbouw. In het laatste geval verwees het grondwoord *meers* naar de oorspronkelijke toestand van de kavel.

6.2.1.6 naar de omheining of de begroeiing erop, errond of erbij

AKKER

Biesbilk: een omheind perceel in **Houtje**. Het bestanddeel *bies*, een plant die op waterrijke bodems gedijt, wijst erop dat het hier een laaggelegen akker betreft, waarop tijdens de braakperiode biezen groeiden (Mattheeuws en Devos 1997: 105).

Bilk: blijkbaar was de naam **Bilk** voldoende om dit omheinde perceel te **Westergem** van de overige te onderscheiden.

Blauwbloemstuk: dit perceel langs de **Westergemstraat** is wellicht genoemd naar de begroeiing met de zogenaamde *blauwe bloemkes* of ‘korenbloem’ (Lievevrouw-Coopman i.v. blauw). Tot op vandaag wordt in de omgeving van Gent deze bloem met lange, smalle bladeren en helderblauwe bloemen *blauwbloem* genoemd. Vroeger was het algemeen akkeronkruid (WVD III, Afl. 3: 318-320).

Boekstuksken: het eerste deel *boek* komt van *boko-* en betekent ‘beuk’ (Gysseling 1978: 18). Het kleine perceeltje was ofwel gelegen aan of omheind door beuken, ofwel was het vroeger met deze bomen beplant.

Braamstuk: ofwel groeiden er (vroeger) bramen op dit stuk, ofwel was het omheind met braamstruiken, die als bescherming dienden tegen indringers en loslopend vee (Vandeveire-Devos 2008: 75).

Haagstuk: een kavel in **Brede Broek** langs het **Vrouwenstraatje**. *Haag* kan zowel een omheining door levend houtgewas aanduiden, als een omheind bosje (Gysseling 1981: 76). Beide betekenissen kunnen hier van toepassing zijn, waardoor er ook twee benoemingmotieven in het geding zijn, ten eerste de omheining van het stuk, ten tweede de ligging nabij een bosje of op het territorium van een geroid bosje

Hekkenbilk: zowel het grondwoord *bilk* als het bestanddeel *hekken* verwijzen naar de omheining van dit perceel dat met een hek was afgesloten.

Vliender, Vlienderken, Vlienderpaal, Vlienderstuk: behalve **Vlienderstuk** bevonden deze akkerpercelen zich volgens de historische bronnen allemaal in de omgeving van **Wondelgemkouter**. Het bestanddeel *vliender*, een oude, Vlaamse variant van *vlier*, verwijst naar struiken of bomen van het vliergeslacht (WNT). Deze percelen lagen wellicht aan zulke bomen of waren met vlierstruiken omheind. Het kan echter ook zijn dat **Vliender** een groter geheel benoemde, waarvan het **Vlienderken** en de **Vlienderpaal** kleinere onderdelen waren. In dat geval ontlenen de twee laatste stukken hun naam aan hun ligging in het complex **Vliender**. Bovendien heeft **Vlienderpaal** nog een bijkomend benoemingsmotief. Het tweede bestanddeel *paal* verwijst naar een grenspaal (Vandeveire-Devos 2008: 23), in het geval hier wellicht op de grens tussen Wondelgem en Mariakerke. **Vlienderpaal** zal dus ook aan die grenspaal (en dus aan de grens) gelegen hebben.

Medauwen, Wiedauwe: *medauw*, dat we noch in het WNT, nocht in het MNW terugvinden, is wellicht een foutieve schrijfwijze van het ongetwijfeld correcte *wiedauw*. Dat wordt ondersteund door het feit dat *medauw* maar één keer geattesteerd is, tgv. 5 attestaties van de correcte vorm. *Wiedauw* is een Vlaams dialectwoord voor de teenwilg (WNT), waarvan de taaie en buigzame twijgen grondstof leverden voor de mandenmakerij. Wellicht was het benoemde bouwland omgeven of beplant met dergelijk houtgewas (Vandeveire-Devos 2008: 98-99).

Over de ligging van dit bouwland zijn de historische bronnen niet duidelijk. Uit het citaat *landts ghenaept den Wedau Jnden breebrouc* (1559) leiden we af dat de kavel ten oosten van de **Buntstraat** lag, terwijl de attestatie *de medauwen zuut de buentstrate ... noort de Lieve* (1610) aangeeft dat hij ten westen van die straat lag.

GRASLAND

Biesmeers, Biesmeerselken: beide weilanden bevonden zich aan de **Lieve** en waren mogelijk met biezen begroeid. Het kan echter ook dat het bestanddeel *bies* afkomstig is van het complex **Biest/Biezen**, waaruit de kavels dan gewonnen waren. Voor de opbouw van *meerselken*, zie p.86

Elshage: een kavel in **Wondelgemmeers**. *Els* is de naam van de bomen of struiken van het geslacht *Alnus* (WNT). *Haag* kan een levende haag of een omheind bosje

aanduiden (Gysseling 1981: 76). Het gaat hier dus om een stuk grasland dat omheind is door houtgewas van dit geslacht of dat vroeger met dat houtgewas begroeid was.

AKKER- OF GRASLAND

Ekenbilken: akker of gras gelegen aan de **Gaverstraat**. In de historische bronnen verschijnt het toponiem een keer in de meervoudsvorm, twee keer in het enkelvoud. Misschien waren er oorspronkelijk meerdere bilken en werden die later omgevormd tot één perceel ofwel bleef er na verloop van tijd van de meerdere bilken maar één meer over die met die naam benoemd werd. Naar het eerste bestanddeel te oordelen, stond aan het perceel vermoedelijk een groepje eikenbomen of was de kavel vroeger met zulke bomen begroeid.

Plantsoen: *plantsoen* betekent ‘takje, scheut, stek, poot’ en duidt hier een perceel aan dat gebruikt werd om stekken wortel te laten schieten, waarna ze dan uitgeplant werden (Vandeveire-Devos 2008: 105).

6.2.1.7 Naar het gewas dat erop geteeld werd

AKKERLAND

Gurtakker: *gurt* is een gepalataliseerde vorm van *gort*, zelf een wisselvorm van *grut* door omzetting van de *r*. In de praktijk maakte men qua betekenis een onderscheid tussen beide vormen: onder *grut* verstond men verbrijzelde boekweit of haver, onder *gort* gepelde gerst (WNT). In beide gevallen verwijst het toponiem naar de verwerking van de graansoort die op het perceel werd geteeld. We mogen echter niet uitsluiten dat de naam herinnert aan de eigenaar van het stuk, een zekere *Gort* of *Gurtene* (Debrabandere 2003: 528, 552).

Haverbilk: op dit omheinde perceel werd blijkens de naam haver geteeld. Terwijl het nu hoofdzakelijk als paardenvoer gebruikt wordt, speelde haver vroeger ook een rol bij de voeding van de boerenbevolking (Andries 1993: 55).

Nieuwe Lochting: op het moment van naamgeving was dit stuk, gelegen aan de **Belastraat**, pas ontgonnen en dus nog nieuw. *Lochting* zou teruggaan op de samenstelling van *loch/ loke* en *tuun*. Het eerste lid betekent ‘look’, het tweede ‘tuin, hof’. De samenstelling kan worden geïnterpreteerd als ‘omheinde ruimte waar look geteeld wordt’ (VMNW). In de middeleeuwen had *look* een ruimere betekenis dan vandaag: naast (bies)look werden er ook andere lookachtige groenten onder verstaan, met name ajuin en prei. In de Vlaamse dialecten zou *lochting* dan ook evolueren tot naam voor een tuin waarin alle soorten groenten en vaak ook bloemen worden gekweekt (Vandeveire-Devos 2008: 131).

Raaplant: op dit perceel werden rapen geteeld. Die kenden een dubbel gebruik: ten eerste waren de knollen een belangrijk voedingsmiddel voor mens en dier en kon het loof als groenvoer voor het vee dienen; ten tweede kon uit het zaad olie geperst worden (Vandeveire-Devos 2008: 97).

Witte Evenstoppelen: het Wondelgemse glossarium bevat vier toponiemen met het bestanddeel *even(en)*, namelijk **Eerste Evenbilksken**, **Evenbilk**, **Evenbilksken** en **Witte Evenstoppelen**. *Evene* komt uit het Latijnse *avena* '(wilde) haver' en kan op twee manieren worden geïnterpreteerd. Ten eerste herinnerde het toponiem aan het gewas dat op het perceel in kwestie werd geteeld. Meer bepaald gaat het hier om de zwarte haver, die vaak als zomergraan werd verbouwd en als veevoeder of als grondstof voor bier werd gebruikt. Ten tweede kan het bestanddeel verwijzen naar de rente die op het perceel moest worden betaald. Toen die betaling nog in natura gebeurde, leverden heel wat landerijen daarvoor een bepaalde hoeveelheid *evene*. Tot lang daarna bleef het woord in gebruik als benaming voor een soort grondcijs (Vandeveire-Devos 2008: 97). In het geval van **Witte Evenstoppelen** lijkt de eerste toepassing het waarschijnlijkst, mede door het adjectief *witte* dat in combinatie met *evene* mogelijk een andere haversoort benoemde dan het hierboven besproken *evene*. *Witte evene* komt immers in een citaat in een middeleeuwse Gentse oorkonde voor, dat bewijst dat de verbinding in het middeleeuws Vlaamse de benaming was voor een bepaalde soort haver (MNW i.v. *evene*). Ook de combinatie met *stoppelen* spreekt ten gunste van de eerste toepassing, aangezien daaruit blijkt dat men op dit perceel, nadat de *evene* geoost was, de stoppels liet staan om die later dan in te ploegen (Vandeveire-Devos 2008: 101).

6.2.1.8 Naar een reliëfkenmerk

Percelen die hoger of lager dan het omliggende land gelegen waren, werden vaak naar hun reliëf genoemd door respectievelijk het adjectief *hoog* of *ne(d)er* aan het grondwoord toe te voegen. Dat geldt voor de akker **Hoog Stuk**, de weilanden **Hoge Bilk 1**, **Hoge Meers** en **Nedere Meers/Neermeers** en de akker- of graslandpercelen **Hoge Bilk 2**, **Hoge Bilk 3**, **Hoog Bilksken 1**, **Hoog Bilksken 2** en **Nederen Bilk**.

In een aantal gevallen schuilt achter het grondwoord nog een ander kenmerk van de benoemde referent: het toponiem **Nederen Bek** zegt behalve over het reliëf ook iets over de vorm van het perceel, **Hoge Varendonk**, **Nedervarendonk** en **Hoge Geest** verraden de ligging van de kavels in de complexen **Varendonk** en **Geest(en)** en **Hoge Hurst** en **Nederhurst** verwijzen naar de oorspronkelijke toestand van de stukken (zie **Hurst**, p.24).

AKKERLAND

Dal: *dal* betekent 'laagte, vallei' (Vandeveire-Devos 2008: 99). De hier benoemde referent was wellicht een laaggelegen akker op **Wondelgemkouter**.

Egalestuk/Egaaldestuk: een stuk zaailand gelegen aan de **Buntstraat**. *Egaal* betekent ‘gelijkmatig van voorkomen’ (WNT), waaruit we kunnen afleiden dat de omgeving van het **Egalestuk** veel gebulter was dan de akker zelf en het terrein dus opviel door zijn vlakke uitzicht. De oudst geattesteerde vorm van het toponiem bevat nog het suffix *-de* dat bij **Bijdestuk** wordt uitgelegd (zie p.74). Het is vrij vreemd dat dit suffix hier in combinatie met *egaal* opduikt, omdat het net gebruikt werd om van substantieven adjectieven te maken en *egaal* zelf al een bijvoeglijk naamwoord is. Wellicht berust *egaalde* op analogie met van substantieven afgeleide adjectieven.

Hoge Brake: *hoge* verwijst naar de hogere ligging van het perceel in kwestie, in vergelijking met het omliggende land. Het substantief *brake*, in het AN *braak*, is een stamaflleiding met ablaut van het werkwoord *breken* ‘de grond losploegen’ (VMNW). In de middeleeuwen liet men (meestal om de drie jaar) het land braak liggen. Het gras en onkruid dat in die periode opschoot, werd daarna als groenbemesting ingeplougd (Vandeveire-Devos 2008: 89).

Holmere: *hol* duidt aan dat deze voormalige waterplas (zie 6.1 Kernbestanddelen in terreinnamen i.v. **Meers**) in een uitholling gelegen was (VMNW).

Het bepalen van de ligging is problematisch, omdat onze bronnen elkaar in deze tegenspreken. Twee excerpten uit ons glossarium situeren het perceel op Wondelgemkouter, nl. (1) *up wondelghem cautere up dolmeere* (1569) en (2) *op den cautere Jnde hoolmere* (1596). Op de kaart van Viglius echter ligt het perceel met de naam *Olmere* op enige afstand van die kouter verwijderd, meer bepaald ten zuiden van **Appeltere Akker** die op zijn beurt aan de **Belastraat** grensde.

Hulleken: uit het bestanddeel *hul* ‘heuvel’ (zie 7.0 Kernbestanddelen in hoogtenamen, p.98) leiden we af dat dit kleine partijtje gelegen was op een hoogte, meer bepaald op een hoger gelegen deel van **Nedervarendonk**.

AKKER- OF GRASLAND

Berg: dit akker- of grasland moet enkele meters boven het maaiveld uitgestoken hebben, naar het bestanddeel *berg* te oordelen (zie 7.0 Kernbestanddelen bij hoogtenamen, p.98).

Hoog Driebunder, Nedere Driebunder : we vermoeden dat deze twee toponiemen respectievelijk een hoger en lager gelegen kavel van een complex **Driebunder** benoemen, dat echter niet als zodanig in het toponymisch materiaal is geattesteerd. Wellicht verwijst *driebunder* naar de grootte van het complex in zijn geheel, namelijk drie bunders of bijna vier hectare (zie 6.2.1.3 Naar de grootte, p.71).

6.2.1.9 Naar de bodemgesteldheid

AKKERLAND

Buffetje: een *buffet* was, net als nu, een meubelstuk waarin men tafelgoed en –gerei bewaarde en veelal ook spijs dat voor onmiddellijk dagelijks gebruik bedoeld was (WNT). Dit perceeltje zorgde wellicht voor zo een grote opbrengst, dat het buffet er goed door gevuld werd (Andries 1993: 59).

Kruipenden: in dit toponiem herkennen we de adjectivische vorm van het onvoltooide deelwoord van het werkwoord *crupen* ‘kruipen’ (MNW), met de buigings –*n* van het mannelijke genus. *Kruipend land* was grond die door de heterogene samenstelling (meestal zandlagen tussen kleilagen) gemakkelijk verschoof bij het bewerken ervan, bijvoorbeeld bij het delven van sloten of putten (WVD I, Afl. 1: 67-68).

Kwaad Bos: vroeger lag op deze plek wellicht een bos, waaruit na rooiing bouwland is gewonnen. Een andere mogelijkheid is dat het perceel in kwestie zich aan een bos bevond. Het adjectief *kwaad* karakteriseert de bodem van het perceel als ‘schraal’, ‘vol onkruid’ of ‘zwaar, slijkerig en daardoor moeilijk te bewerken’ (Vandeveire-Devos 2008: 101)

Kwaad Veld, Kwaad Veldeken: uit de attestaties blijkt dat **Kwaad Veldeken** in de **Buntstraat** lag. De kans bestaat dat **Kwaad Veld** ofwel ernaast lag, ofwel het grotere geheel benoemde waaruit **Kwaad Veldeken** als kleinere kavel werd gewonnen.

Beide toponiemen verwijzen zowel naar de vroegere toestand van de partijen als naar hun bodemgesteldheid. *Veld* duidt immers oorspronkelijk open, woeste grond aan, waaruit later cultuurland werd ontgonnen, zoals hier het geval is (zie 6.1 Kernbestanddelen in terreinnamen, p.55). *Kwaad* informeert ons over de slechte hoedanigheid van het bouwland, zoals onder meer in het al behandelde **Kwaad Bos**.

GRASLAND

Botermeers: dit grasland zal wellicht aan de **Boterstraat**, de huidige *Botestraat*, gelegen hebben. Het bestanddeel *boter* werd in de toponymie metaforisch gebruikt om de bodemgesteldheid van een perceel te karakteriseren. Dat gebeurde zowel in positieve als in negatieve zin: enerzijds vergeleek men rijke en vruchtbare gronden met de hoge kwaliteit van boter als voedingsstof, anderzijds dacht men bij zware en moeilijk te bewerken gronden aan de vettige aard van boter (Andries 1993: 12).. In welke zin we het bestanddeel hier moeten interpreteren, is niet duidelijk.

Donk(t) 1, Donk(t) 2, Donk(t) 3: deze toponiemen komen in de bronnen zowel met als zonder collectiefsuffix –*t* voor. Wellicht duiden ze percelen aan die op een

moerassig terrein lagen met verschillende ‘donken’ of ‘zandige opduikingen’ (zie 7.0 Kernbestanddelen in hoogtenamen, p.97).

Meerselken: dit perceel grensde aan de Lieve. Die ligging en de betekenis van het toponiem hebben ons ertoe aangezet **Meerselken** bij graslanden te plaatsen. Misschien was het wel een kleinere kavel van **Wondelgemmeers**. De naam is een verkleinwoord van *meers* met dubbel achtervoegsel *-el* en *-ken* (Van de Woestijne 1994: 103)

Ollende: gelegen bij de kerk van het oude Wondelgem. Gysseling (1956: 94) gebruikt het toponiem *Ollende* (uit Eksaarde) als voorbeeld bij het woord *onlende* (uit *unlandja-*), dat in Vlaanderen land betekent dat zo zompig was dat het nog nauwelijks land kon worden genoemd.

Ollendeken: een attestatie uit 1614 maakt gewag van drie kleine percelen die *Ollendekens* heetten en, net als de vorige meers (**Ollende**) bij de kerk lagen. Misschien waren het kleinere kavels die tot **Ollende** behoorden.

Knabbelare: dit toponiem benoemde wellicht het grotere geheel waar **Grote Knabbelare/Knobbelare** en **Kleine Knabbelare/Knobbelare** deel van uitmaken. Waarschijnlijk is de vorm *knabbelare* een verschrijving: alleen *knobbelare* geeft immers uitsluitel over een mogelijke betekenis: *knobbel* betekent ‘uitspruitsel van planten en groenten’ of ‘uitwas (op de huid)’ (Lievevrouw-Coopman). Bijgevolg zou de naam kunnen verwijzen naar het bultige karakter van het stuk.

Kwade Kreek: een langgerekt perceel in **Wondelgemmeers**, dat met de korte zijde aan de **Lieve** grensde. Waarschijnlijk heeft de vorm aanleiding gegeven tot het tweede deel van de naam, *kreek*. *Kreek* wordt in het WNT omschreven als ‘een klein, smal, veelal stilstaand water, dikwijls een inham van de zee’. Misschien trad op die plaats de **Lieve** geregeld buiten haar oevers en vormde zich zo als het ware een kreek. In dat geval moet het om een bijzonder waterziek land gegaan hebben, wat dan het motief was voor het eerste lid van de naam, *kwaad*: dat adjectief wijst bij weilanden immers op moerassige grond (Devos 1992: 37).

Poffetje: een klein grasland, gelegen achter de kerk van het oude Wondelgem. *Poffet* betekent ‘buffet, aanrechttafel’ (MNW) en verwees, net als **Buffetje** (zie p.85), naar een kavel met zo een grote opbrengst, dat het buffet er goed door gevuld werd (Andries 1993: 59).

6.2.1.10 Naar de dieren die er huisden

AKKERLAND

Eendenbunt: naast de vroegere toestand van het perceel, namelijk een moerassige plaats waar veel riet groeide (zie **Buntje**, p.24), herinnert dit toponiem misschien ook aan de eendenvangst op die plek of in de buurt ervan. In dat geval kan het worden vergeleken met *Ganzenpoel* in Merendree (Luyssaert 1999: 73). Of zou de naam toch alleen maar aan de aanwezigheid van een groot aantal van deze diertjes doen denken?

Klein Vosstuk, Lang Vosstuk en Vosstuk(ken): naar deze akkerpercelen, gelegen in de omgeving van **Wondelgemkouter**, werd mogelijk gemeenschappelijk verwezen met *Vosstukken*, zoals een citaat uit 1618 dat lijkt te doen.

De toponiemen kunnen herinneren aan de aanwezigheid (van het hol) van de vos, een roodbruin, inheems roofdier dat in Vlaanderen sterk vertegenwoordigd was (WVD III, Afl.2, 32), maar minstens even waarschijnlijk is dat de percelen genoemd zijn naar ene (*de*) *Vos*. Deze naam was een bijnaam voor iemand die sluw of roodharig is, als een vos (Debrabandere 2003: 1283)

Vink(en)slag, Klein Vink(en)slag en Groot Vink(en)slag: van deze drie akkerpercelen, die waarschijnlijk aan elkaar grensden, is alleen de locatie van het kleine perceel in de historische bronnen vermeld, namelijk aan de **Boterstraat**.

In de historische woordenschat van het Nederlands benoemt *vink* drie verschillende realia die elk mogelijke motiefleveranciers zijn voor terreinnaamgeving: het verwijst ten eerste naar de vogelsoort (<het Mnls. *vinke*), ten tweede naar ‘slechte, lichte turf’ (<Germaans *fangja* ‘veen’) en ten derde naar de kleine maagdenpalm en de wilde liguster (<Latijn *vinca* ‘maagdenpalm’). Daarenboven kan een –op de vogelnaam teruggaande- persoonsnaam (als *Vincke*, *De Vink* e.d.) als bron gediend hebben bij het benoemen van bepaalde stukken land. M.Devos (2002: 209-212) bespreekt de mogelijkheden uitvoerig. Met het toponiem hier kunnen we ons beperken tot de eerste optie: de samenstelling *vinkenslag* werd immers ook buiten de toponymie gebruikt, ofwel om een slagnet aan te duiden om vinken te vangen (vink gold immers als een delicatessé op het middeleeuwse menu), ofwel om naar het gezang van deze vogels te verwijzen (WNT en Devos 2002: 210). De drie toponiemen herinneren dus in ieder geval aan de aanwezigheid van deze gevleugelde diertjes.

6.2.1.11 Andere motieven

AKKERLAND

Helftwinnige: *helftwinnig* is een samenstelling van *helft* en *winnig* ‘opbrengst’. Het woord in zijn geheel verwijst naar een pachtstelsel waarbij eigenaar en pachter elk de helft van de kosten op zich namen en vervolgens de opbrengst eerlijk verdeelden (VMNW).

Calange: een partij bij het **Groen(e) Wegel(ken)**, binnen de **Rietgracht**. Het Middelnederlandse *calange* kent verscheidene toepassingen. Zo betekent het volgens het MNW ten eerste ‘eis in rechte, aanspraak, ook een onrechtmatige eis of

vordering’, ten tweede ‘twist, onenigheid’, en ten derde ‘rechtszitting’ (MNW). Uit deze betekenissen kunnen we afleiden dat het perceel in kwestie op een bepaald moment wellicht onterecht door iemand werd opgeëist, wat tot een twist en misschien zelfs een rechtszitting leidde (Mattheeuws-Devos 1997: 128).

Regaalstuk: dit stuk herinnert aan het *regaal* of ‘heerlijk recht, een van oorsprong koninklijk recht dat met de feodaliteit o.a. op de lage landsheren kon overgaan’ (WNT).

GRASLAND

Ettinge: een stuk meers ten zuiden van de **Kale(ne)**. *Etting* duidt i.t.t. *meersen* blijvend graasland aan en werd niet voor de hooiwinning gebruikt (zie 6.1 Kernbestanddelen in terreinnamen, p.53). Op het moment van de naamgeving werd het stuk dus genoemd naar zijn functie, maar later is het wel, zo blijkt uit de bronnen, een meers geworden en zal het daar dus ook de dubbele functie van gekregen hebben, namelijk als graasland en voor de hooiwinning.

Karkelbilk: een omheind stuk grasland dat bij de **Rietgracht** lag. *Karkel* is een vorm van *kerkel* dat een nevenvorm is van *kerker*, ‘een plaats waar gevangenen worden opgesloten’ (WNT). Misschien heeft de naamgeving te maken met een van de functies van de schout, van wie de burcht zich ook in de buurt van de **Rietgracht** bevond: tot zijn taken behoorde immers het gevangen houden van misdadigers (Vanaverbeke 1968: 20), zodat de associatie met een kerker vlug gemaakt is. Hiermee rekening houdend zou het perceel zijn naam hebben gekregen doordat het in de omgeving van de burcht lag of doordat het eigendom van de schout was.

Karkerken: *karkerken* is het verkleinwoord van *karker*, dat zelf een vorm van *kerker* is (WNT). Ook dit toponiem zou iets te maken kunnen hebben met de schout of zijn woonplaats, aangezien **Karkerken** net als **Karkelbilk** bij de **Rietgracht** lag. Een andere mogelijkheid is dat deze kleine kavel zijn naam te danken had aan zijn ligging in **Karkelbilk**

Kraaiienstok: van dit toponiem is er slechts een attestatie (1471), waaruit blijkt dat het een groter geheel benoemde, dat in ieder geval grasland bevatte.

Het toponiem bestaat uit twee bestanddelen, *kraaien* en *stok*. Vooral het grondwoord zorgt voor problemen. We kunnen ons moeilijk voorstellen dat het naar een stok zou verwijzen en het geheel dus betrekking zou hebben op een stok of een paal waarop kraaien zaten. *Stok* betekent in het Middelnederlands echter ook ‘boomstam’ (MNW) en daarvan is met het collectiefsuffix *-t* het woord *stokt* afgeleid, dat letterlijk ‘veelheid van boomstammen’ betekent en in de toponymie veel voorkomt ter aanduiding van hoogstammig bos (Devos 1991: 435-436). We vermoeden dan ook dat *kraaiienstok* een variant is met apocope van *-t* van ouder en oorspronkelijker

kraaiienstokt. Ons toponiem zou dan ongeveer hetzelfde betekenen als *kraaienbos*, dat erg veel voorkomt in de toponymie. Bijgevolg verwees het naar de oorspronkelijke toestand van het hier besproken cultuurland.

Voor de betekenis van het bepalende bestanddeel zijn er verschillende verklaringen mogelijk. Zo kan *kraaien-* gewoon wijzen op de (voormalige) aanwezigheid van die vogels (Devos 2002: 206). Een andere suggestie komt van Van Durme (1988: 395): hij ziet in de kraai een dodenvogel en verklaart het Velzeekse toponiem *Kraaienaard* als een oude gerechtsplaats. Ook *Kraaienbos* in Lovendegem kan een plaats aanduiden waar een galg opgesteld stond en vonnissen werden voltrokken. Gerechtsplaatsen bevonden zich immers in de middeleeuwen vaak nabij de grens van een gerechtsgebied (Andries 1993: 73) en aangezien zowel *Kraaienaard* in Velzeke als *Kraaienbos* in Lovendegem zich ver van het centrum bevonden, lijkt die hypothese in die gevallen correct te zijn. Van de Wondelgemse **Kraaienstok** is de ligging ons echter onbekend. Bijgevolg kunnen we niet uitmaken of daar een gerechtsplaats lag en/of een galg stond.

Roet: uit de enige attestatie waarover we beschikken (1261-1274) is niet duidelijk welke landschappelijke component **Roet** benoemde. Gysseling blijkt echter te hebben vastgesteld dat het een meers was want hij haalt het aan als voorbeeld van een *roet*-toponiem dat meersland benoemt. Het toponiem is volgens hem problematisch, aangezien hij meent dat *roet* een variant is van *rot*, dat ‘plaats waar bos gerooid werd’ betekent en op zulke gerooide plekken doorgaans bouwland werd aangelegd. In Oost-Vlaanderen blijken de rotten echter overwegend meersen te zijn, en zo ook het Wondelgemse *Roet* (Gysseling 1950: 23-24).

Toevate: een perceel grasland ten zuiden van *Groot Gemeente*. We beschikken hier slechts over één attestatie en dan nog een vrij jonge, namelijk uit 1606. Waarschijnlijk is hier sprake van een verbastering van *toemate*, dat een algemene Oost-Vlaamse benaming is voor nagras of etgroen, het gras dat na de hooioogst opschiet op de weide en waarop men het vee drijft (Lindemans 1952: deel I, 406).

6.2.1.12 Benoemingsmotief onzeker

AKKERLAND

Broodmeers: het bestanddeel *brood* herinnert er wellicht aan dat op deze voormalige meers bepaalde verplichtingen of afdrachten rustten, zoals dat was bij *Brootackers* in de gemeente Rolde (Edelman-Vlam 1969: 154). Een andere mogelijkheid is dat het hier om de familienaam *Brood* gaat, een beroepsbijnaam van de broodbakker (Debrabandere 2003: 192).

Doornstuksken: deze kleine akker is ofwel gelegen bij een doornbos, ofwel omringd met doornstruiken (Vandeveire-Devos 2008: 94). Een derde mogelijkheid is dat het

(niet-gelocaliseerde) perceeltje gelegen was in het complex **Doorn** en daarnaar werd vernoemd.

Eienbilk: een omheinde partij tussen de **Gaverstraat** en de **Boterstraat**. Het eerste bestanddeel lijkt hetzelfde als dat van Eienbrugge, een plaats te Oostkerke (VMNW). Het gaat dan mogelijk om de Germaanse waternaam *agjon*, dat volgens Gysseling misschien ook in de plaatsnaam *Egmond* zit (TW). Het is echter waarschijnlijker dat we net als bij *Heienbilk* in Sint-Laureins een verwantschap kunnen veronderstellen met *heide* (Taeldeman 1990: band 3, 14) en dat de genoemde kavel dus afgeheind was uit de “heide” of woeste grond (Vandeveire-Devos 2008: 90)

Eindenakker: een omheinde akker die, zoals de naam zegt, op het (uit)einde van iets ligt, waarschijnlijk van een of ander complex. Een andere mogelijkheid is dat ene (*van den*) *Einde(n)* (Debrabandere 2003: 430), dus de eigenaar/gebruiker van het perceel, als motief bij de naamgeving heeft gediend.

Groen Hulleken: in de attestaties vinden we de locatie van deze kleine partij, namelijk op **Wondelgemkouter**. Hierdoor vermoeden we dat het perceel zijn naam te danken heeft aan zijn ligging in het complex **Hulle(n)**, dat eveneens op **Wondelgemkouter** lag. We mogen echter niet uitsluiten dat *hulleken* er gewoon op wijst dat de akker op een waarneembare hoogte lag (Gysseling 1978: 16).

Voor het adjectief *groen* zien we twee interpretatiemogelijkheden. Aan de ene kant doet het denken aan de verbinding *groene weg*, d.i. een onverharde, met gras begroeide weg waarop het vee mocht grazen (Vandeveire-Devos 2008: 39). Misschien is het perceel genoemd naar de nabijheid van een ‘groene weg’. In Wondelgem was **Groen(e) weg(ken)** zo’n straat en die lag in de buurt van **Groen Hulleken**. Het is echter niet na te gaan hoe dicht in de buurt en dus absoluut niet zeker dat de akker naam in kwestie het eerste bestanddeel aan deze straatnaam zou hebben ontleend. Aan de andere kant kan *groen* verwijzen naar de oorspronkelijk groene bodembedekking van de “hul”, voordat die tot akkerland werd omgevormd. In dat geval is het waarschijnlijker dat het bestanddeel *hul* naar het reliëf van de kavel verwees en niet naar de ligging in het **Hulle(n)**.

Grote Bogaard: Wondelgem kent verschillende *bogaert*-toponiemen, maar bij sommige daarvan verschijnt in de attestaties ook de vorm *boomgaard*. In dat geval verwees het toponiem hoogstwaarschijnlijk naar een fruitbomentuin (zie **Boomgaard**, p.93). Het hier behandelde toponiem is echter slechts eenmaal geattesteerd als *grooten bogaert* (1539). We weten niet zeker of het woord *bogaard* ook hier herinnert aan een boomgaard (MNW), dan wel aan een persoon die *Bogaert* heette.

Karpelbilk: *karpel* is een jongere vorm die door dissimilatie ontstaan is uit *karper* en nog altijd in verschillende dialecten gebruikt wordt ter benoeming van deze zoetwatervis (WNT). Misschien lag het omheinde perceel aan een stuk van een waterloop waar karpers gevangen werden. We kunnen echter ook niet uitsluiten dat de

akker zijn naam heeft ontleend aan een eigenaar of gebruiker die *Karpels* of *Kerpel* heette (Debrabandere 2003: 226).

Kempenbilk: een omheinde akker, gelegen aan de **Molengrachtstraat**. Het eerste bestanddeel, *kempen*, doet denken aan de Brabants-Limburgse landstreek **Kempen**. Die naam komt uit een laatlatijnse verbogen vorm van *campus* ‘veld’ en gaat dus terug tot in de Romeinse tijd. Dat we bij **Kempenbilk** met dezelfde naam zouden te maken hebben, is weinig plausibel, ten eerste omdat de Wondelgemse terreinnaam niet zo ver in de tijd opklimt en ten tweede omdat de Vlaamse afleiding uit *campus* de vorm *kamp* zou moeten aannemen, dus zonder secundaire umlaut (Vandevre-Devos 2008: 24). Het is waarschijnlijker dat *kemp* hier de benaming is voor hennep, een gewas waarvan men de bastvezels als grondstof voor touwwerk en garen gebruikte (WNT) en dat het toponiem dus refereert aan de teelt van dat gewas op het perceel in kwestie. Er is echter nog een mogelijkheid die we niet mogen uitsluiten: in het Wondelgemse glossarium zijn er immers nog andere *kemp*-toponiemen aanwezig, met name **'s Kempen Geest** en **(‘s) Kempen Stede**. De genitiefvorm – ‘s- uit *des* (WNT) doet veronderstellen dat we bij deze twee toponiemen met een familienaam te maken hebben, die weliswaar terugwijst naar de plaatsnaam *(De) Kempen* (Debrabandere 2003: 676). De kans bestaat dat we deze persoonsnaam ook in **Kempenbilk** zien terugkeren.

Kerkakker: ofwel lag deze partij aan de oude kerk van Wondelgem, ofwel was het een elders gelegen perceel dat eigendom was van deze instelling (WVD I, Afl.1, 7).

Kruisbilk 1, Kruisbilk 2: beide ‘bilken’ lagen in het noordoosten van Wondelgem. Het bestanddeel *kruis* kan op twee manieren geïnterpreteerd worden. Ten eerste kunnen de percelen genoemd zijn naar de ligging aan een kruispunt van wegen (Van Durme 1988), ten tweede naar de aanwezigheid van een veldkruis of van een kruis dat in een boom was gekerfd (Luyssaert 1999: 36). Dat veldkruisen en in bomen gekerfde kruisen dienden ter markering van parochiegrenzen, vernemen we uit de beschrijving van de rondreis van bisschop de Marvis, die in 1242 de grenzen van een aantal Zuid-Meetjeslandse parochies vastlegde. Daarbij werd vaak een kruis geplant of als merkteken in een boom gekerfd, zoals we kunnen afleiden uit de woorden van de bisschop zelf: *ad arborem cruce signata* ‘tot aan een boom die met een kruis is aangeduid’ (Vandevre-Devos 2008: 146).

We vermoeden dat het bij ons toponiem gaat om een kruis als grensteken, aangezien deze percelen dichtbij de grens tussen Wondelgem en Oostakker lagen.

Schaloen: een stuk land gelegen aan de **Lieve** en de **Koestraat**. Misschien vinden we bij Lievevrouw-Coopman (i.v. *schalloende*) een verklaring voor dit toponiem. Hij verklaart *schalloende*, synoniem *schaluin*, als ‘bieslook’, waaruit we dan kunnen afleiden dat het toponiem in kwestie het gewas benoemt dat op het perceel geteeld werd. Een andere mogelijkheid is dat de familienaam *Schallon* achter het toponiem

schuilgaat, afgeleid van het Oudfranse *escaillon* ‘sport, trede, trap’ (Debrabandere 2003: 1086 en 1090).

Smisse: dit perceel zal samen met de akker **Molenare** versmelten tot één geheel. Vermoedelijk was het in **Goed te Smeskens/ ’t Goed ter Smessen** gelegen, maar het kan ook *uitland* ‘land buiten het centrale grondgebied’ van dat goed (WNT) zijn geweest. De partij is dus ofwel naar zijn ligging, ofwel naar zijn eigenaar genoemd.

Stenen Bilk: deze bilk kan zijn naam te danken hebben aan een zekere (*van der*) *Steen(e)* (Debrabandere 2003: 1162) en dan moet de buigings-*n* aan het eerste deel geïnterpreteerd worden als het suffix van de zwakke genitief (Devos-Vandekerckhove 2006: 59). Het bestanddeel *stenen* kan echter ook betrekking hebben op de bodem: misschien was die hard als steen en daardoor moeilijk te bewerken? Een laatste mogelijkheid is dat de bilk gelegen was aan een of andere woning die in steen was opgetrokken en naar dat materiaal *steen* werd genoemd, waarna die naam vervolgens is overgegaan op het aanpalende perceel (vergelijk met **Stenen Stede** in Ursel; Vandevre-Devos 2008: 49).

Wild Land: *wild* kan worden begrepen als ‘verwilderd, met onkruid overwoekerd’. In dat geval werd of was het perceel (voor een bepaalde periode) weer aan de wildernis prijsgegeven (Vandevre-Devos 2008: 120). Een andere mogelijkheid is dat achter het toponiem de naam van de eigenaar/pachter, ene (*De*) *Wilde* (Debrabandere 2003: 1323), schuilgaat.

Zompelarebilk: een omheind perceel aan de **Boterstraat**. In *zompelare* herkennen we een personificatie op *-aar*. *Zompel* is op zijn beurt een verkleinwoord van *zomp*, zoals *wegel* van *weg*, en betekent ‘drassige grond’ (Luyssaert 1999: 48). Het is verwant met het Duitse *Sumpf* en het Engelse *swamp* (Vandevre-Devos 2008: 92) en verwijst naar de bodemgesteldheid van de het perceel in kwestie. Een andere mogelijkheid is dat de akker *uitland* of ‘ver van de hofstede gelegen land’ (WNT) was van het **Goed ter Sompele**. In dat geval was het bezit van de familie *van de Sompel* (zie **Goed ter Sompele**).

GRASLAND

Bol: mogelijk gaat het hier om een persoonsnaam, meer bepaald een beroepsbijnaam zijn voor een bakker of een gewone bijnaam voor een balspeler of naar het ronde hoofd van de benoemde. (Debrabandere, 2003: 148). In het WVD vinden we echter ook de termen *bollaar* en *bolleland* voor een oneffen perceel of grond (WVD I, Afl.1, 25). De woorden *bol*, *bolaard* en *bolland* verwijzen dan weer naar een partij met een of meer gebogen zijden (WVD I, Afl. 1, 176-177). Het toponiem zou m.a.w. dus ook naar het reliëf of de vorm van de kavel in kwestie kunnen verwijzen.

Boomgaard: In Wondelgem komen verschillende *bogaert*-toponiemen voor, waarvan sommige ook onder de variante gedaante *boomgaard*- in de bronnen verschijnen, zoals o.m. het hier behandelde simplex.

Bogaard was in het middeleeuwse Vlaams de algemeen gebruikelijke vorm van *boomgaard*, dat een Germaanse samenstelling is van *boom* en *gaard* ‘omheining’ en, net als nu, een omheind stuk grond aanduidt waarop fruitbomen groeiden (Taeldeman 1990: 7). De vorm *bogaard* kan echter ook in een persoonsnaam voorkomen en tot op vandaag wordt de ruime verspreiding ervan weerspiegeld in het Vlaamse familienamenbestand: daarin is *Bogaert* uitermate frequent (www.familienaam.be, 24.05.’09), terwijl *Boomgaard* in de familienamenatlas slechts één keer voorkomt.

Bij elk *bogaert*-toponiem rijst dus de vraag of het met de soortnaam dan wel met de familienaam is gevormd. Als we in het variantenapparaat van zo’n toponiem ook de vorm *boomgaard* aantreffen, is de kans groot dat een fruitbomentuin het benoemingsmotief heeft geleverd. Het is immers weinig waarschijnlijk dat men een zo courante familienaam als *Bogaert* zou hebben aangepast aan de etymologisch correcte vorm van de benaming voor de fruittuin, een vorm die in Vlaanderen ongetwijfeld eeuwenlang weinig meer dan een papieren bestaan heeft geleid. Het omgekeerde ligt veel meer voor de hand, nl. dat de benaming voor de fruittuin neergeschreven werd in zijn volkstalige vorm *bogaerd*.

De meeste *boomgaard*-toponiemen treft men nabij grote hoeven aan, alsook nabij gehuchten, in welk geval de boomgaard collectief gebruikt werd door de omwonenden (Van Durme 1986: 296). Op de kaart van Viglius merken we dat Wondelgem inderdaad heel wat hoeven had met een boomgaard eromheen. Veel van die hoeven bevonden zich rondom **Vroonstalledries**, in **Speibroek** en in **Houtje**. Bovendien vinden we ook in het glossarium twee boomgaarden terug, die **Oude Boomgaard** en **Nieuwe Boomgaard** heten. Naar welke boomgaard dit toponiem zou zijn genoemd, is onbekend.

Boomgaarddurme/Bogaerts Durme: benoemt een deel van het grotere graslandencomplex **Durme(n)** en is daarom waarschijnlijk de naam van een meers. Hier ondervinden we hetzelfde probleem als bij **Boomgaard** (zie boven): ofwel herinnert het toponiem aan een zekere *Bogaert*, ofwel –wat waarschijnlijker is– duidt het de nabijheid of oorspronkelijke aanwezigheid van een boomgaard aan.

Deelbilk: een omheind perceel gelegen in **Wondelgemmeers**. Uit een citaat uit 1609 blijkt dat de Lieve dwars door dit perceel heen liep, dat m.a.w. het land door de **Lieve** in tweeën werd gedeeld. Misschien moeten we de naam *deelbilk* dan ook interpreteren als ‘in tweeën gedeelde bilk’.

Een andere mogelijkheid is dat het om een stuk land gaat waar twee verschillende gebruikers/eigenaars een perceel in hadden, dat ze m.a.w. het land in kwestie met elkaar deelden. Deze betekenis komt ook voor in de Vlaamse dialecten, onder andere bij *deelhaag*, dat in het West-Vlaams een benaming is voor ‘een haag op de grens van twee percelen’ en waarbij de twee eigenaars beide verantwoordelijk waren voor het onderhoud van die haag (WVD I, afl.1,192-193).

Hullenmeers: voor de naamgeving van deze partij kunnen we drie mogelijke motiefleveranciers bedenken. Ofwel was deze meers gelegen op een *hul* of ‘heuvel’ (Gysseling 1978: 16) en was hij dus naar zijn reliëf genoemd. Ofwel was het perceel een kleiner onderdeel binnen het complex **Hul(le(n))** en had het zijn naam daaraan te danken. Ofwel stond de eigenaar, ene (*van*) *Hulle* (Debrabandere 2003: 636) an de basis van dit toponiem.

Karpelken: verkleinwoord van *karpel* (zie Karpelbilk, p.90), dat waarschijnlijk betrekking had op de geringe omvang van het perceel. Het stuk meers lag ofwel aan een waterloop waar karpers gevangen werden, ofwel is het naar zijn eigenaar genoemd, een zeker *Karpels* of *Kerpel*.

Comersheede: een omheind perceel in het noordwesten van Wondelgem, ofwel genoemd naar zijn eigenaar, een zekere *Commer*, ofwel naar zijn ligging in het complex **'s Commers/ Commere** (zie p.17). *Heet*, de Vlaamse vorm voor *heide* betekent ‘veld’, m.a.w. woeste grond (Vandeveire-Devos 2008: 90) en verwijst hier naar de oorspronkelijke toestand van het grasland in kwestie.

AKKER- OF GRASLAND

Bieskens: er is slechts één attestatie van dit toponiem overgeleverd, waaruit echter niet eenduidig kan worden opgemaakt welke werkelijkheids categorie deze plaatsnaam benoemt. Uit de meervoudsvorm menen we echter te kunnen afleiden dat het om meerdere (kleine) percelen gaat. Rest nog de vraag of deze percelengroep misschien deel uitmaakte van **Biest/Biezen** of als een aparte entiteit elders gelegen was en dus genoemd is naar zijn begroeiing met biezen.

Eerste Evenbilksken, Even(en)bilk, Evenbilksken: wellicht vormden deze referenten samen één complex, dat in zijn geheel misschien **Even(en)bilk** werd genoemd. Beide toepassingen van *even(en)* zijn hier mogelijk (zie **Witte Evenstoppelen**, p.83): ofwel herinnert het toponiem aan het gewas dat op het perceel werd geteeld, ofwel aan de rente die erop moest worden betaald.

Hullenbilk: een omheinde partij die ofwel naar zijn reliëf is genoemd, ofwel naar zijn ligging in het complex **Hul(le(n))**, ofwel naar zijn eigenaar, ene (*van*) *Hullen* (Debrabandere 2003: 636)

Kalverbilk/Calaerbilk: we weten niet welke vorm de authentieke is. Ofwel was dat *calaer*, van de familienaam *Calaert(s)*, uit het Middelnederlandse *callen* ‘praten’ (Debrabandere 2003: 216) en is de vorm *kalver* daar volksetymologisch uit ontstaan. Ofwel was *kalver* oorspronkelijk en is *calaer* een verschrijving. In het laatste geval was het perceel een omheinde grasweide voor kalveren. Zulke weiden lagen meestal dicht bij de boerderij. Het kan echter ook zijn dat op het moment van de naamgeving

dat grasland al in akkerland was omgezet en het toponiem dus aan de oorspronkelijke toestand herinnert (Vandeveire-Devos 2008: 106).

Medebilk: *mede* is een oude wisselvorm van *made* ‘laaggelegen en vochtig hooiland’ (Andries 1993: 18-19) en vertelt ons ofwel iets meer over de aard van de referent, ofwel over de oorspronkelijke toestand ervan.

Mispelbilksken: het eerste bestanddeel, *mispel*, wordt nog steeds gebruikt om de mispelboom aan te duiden (WVD I, Afl. 1, 109-110; Van Dale). Wellicht stond het kleine, omheinde perceeltje nabij een aantal van die bomen en werd het daarnaar genoemd. Een andere mogelijkheid is dat het deel uitmaakte van het complex **Mispelarewinkel** en een stuk van de naam van dat complex overgeërfd heeft. In dat geval kunnen we **Mispelarewinkel** op dezelfde plaats als **Mispelbilksken** lokaliseren, dat volgens de attestaties bij de grens tussen Wondelgem en Mariakerke gelegen was. We kunnen echter evenmin uitsluiten dat de ‘bilk’ naar de eigenaar/pachter genoemd is, ene (*van der*) *Mispel* (Debrabandere 2003: 858)

Poortbilksken: ofwel lag deze kleine partij nabij een poort of toegang tot een of andere woning of boerderij ofwel is de naam van de eigenaar of gebruiker, ene (*van der*) *Poorte(n)* (Debrabandere 2003: 988), op het perceel overgegaan.

Zaalbilk: het eerste bestanddeel kunnen we vergelijken met de benaming *zaalrug*, die overdrachtelijk toegepast werd op een rund met een ingezakte rug (WVD I, Afl. Rund 1, 142-143). Wellicht was de ‘bilk’ in kwestie ook ‘ingezakt’, dus in een laagte gelegen. Een andere mogelijkheid is dat ene *Zaal(en)* (Debrabandere 2003: 1348) het benoemingsmotief geleverd heeft bij de naamgeving van dit perceel.

6.2.2 Benoemingsmotieven voor bossen

Het is niet altijd duidelijk of een bepaald toponiem dat naar een bos lijkt te verwijzen op het moment van de attestatie nog steeds bos benoemde. De kans bestaat dat het terrein in kwestie op dat ogenblik al gerooid was en in cultuurland omgezet. Op de kaart van Viglius zien we een aantal grote groepen bomen, maar die zijn niet met een naam aangeduid. Op de Popp-kaart zien we dan weer **Kiekenbos** staan, maar jammer genoeg op de hele kaart geen enkele boom, zodat we niet weten of het bos in kwestie er nog stond of dat het al geveld was. In elk geval hebben we die toponiemen waarvan we uit de betekenis kunnen afleiden dat ze oorspronkelijk bossen aanduiden en waarvan de historische bronnen dat niet tegenspreken, in deze categorie opgenomen.

Driedeelbos: *driedeel* betekent ‘driekwart, het drievierde deel’ (WNT). Wellicht was dit bos oorspronkelijk groter en was er op het moment van naamgeving een kwart van gerooid en tot cultuurland omgevormd.

Dweer(h)age: *haag* betekent ofwel een ‘heining die tot bescherming dient van een stuk land, een erf enzovoort, bestaande uit levend hout’ (WNT) ofwel een ‘omheind bosje’ (Gysseling 1981: 76) Bij dit toponiem zijn beide betekenissen mogelijk. Het eerste lid *dweer* is een gerekte vorm van Mnl. *dwer*, een bijvorm van *dwers*. Dit bestanddeel verschijnt eveneens in de naam *dweerbeek* te Opwijk, een kunstmatige doorsteek die de waters van de ene beek naar de andere afleidde, dwars door de aanpalende velden (Lindemans-Van der Linden 1931: 48). Een dergelijke ligging zal ook **Dweer(h)age** gehad hebben, meer bepaald ‘dwars liggend tussen twee andere percelen’ (Lindemans-Borgers 1949: 27, 53).

Eekt: het collectiefsuffix *-t* voegt aan het grondwoord *eek* ‘eik’ (WNT) de betekenis ‘veelheid van’ toe (Vandeveire-Devos 2008: 24). *Eekt* ‘veelheid van eiken’ verwijst dus naar een eikenbos.

Elsbosselken: *bosselken* is het verkleindwoord van *bos*, gevormd met de achtervoegsels *-el* en *-ken* (Van de Woestijne 1994: 103). Het bos van elzen dat het toponiem in kwestie aanduidt, was met andere woorden klein. Het is misschien naar dit **Elsbosselken** dat het complex **Elst/(ten) Elze** genoemd is.

's Graven Bosselken: voor de opbouw van *bosselken*, zie **Elsbosselken**. Dit kleine bosje behoorde, blijkens de naam, een bepaalde graaf toe of iemand met de bij- of achternaam (*de*) *Grave*.

Kerkbos: een bos gelegen aan de oude kerk binnen het Vrije van Gent (zie **Achter de Kerk**, p.18).

Kiekenbos: bevindt zich in het NO van Wondelgem, ten zuiden van de **Kale(ne)**, samen met de landerijen **Kieken(en)/ Kiekenmeers(en)**. Ofwel is het bos naar ene *Kieken* (Debrabandere 2003: 683) genoemd, ofwel naar zijn ligging aan of in (een van) de genoemde complexen.

Ruus' Hout: in het vroegere Middelnederlands was *hout*, uit het Germaanse *hultha-*, het gewone woord voor ‘bos’ (Gysseling 1978: 18). Dit bos heeft zijn naam wellicht aan een zekere *Ruus* te danken. *Ruus*, nog bewaard in de moderne familienaam *Ruys* en varianten, is in oorsprong een bijnaam voor iemand die veel gedruis maakt, een lawaaimaker dus (Debrabandere 2003: 1064 i.v. Ruisch).

Varent: het collectiefsuffix *-t* geeft aan dat er op de benoemde plek veel varens groeiden en daar dus (oorspronkelijk?) een varenbos aanwezig was (Vandeveire-Devos 2008: 95).

6.2.3 Benoemingsmotieven voor boomgaarden

Nieuwe Boomgaard, Oude Boomgaard: wellicht lagen deze twee boomgaarden in elkaars buurt en was de eerste op het moment van de naamgeving nog maar pas in gebruik, terwijl de tweede dat al veel langer was. *Boomgaard* duidde een omheind stuk grond aan waarop fruitbomen groeiden (Taeldeman 1990: 7). Ze waren gelegen rond een hoeve of nabij gehuchten, waarbij in het laatste geval de boomgaard collectief door de omwonenden werd gebruikt (Van Durme 1986: 296). Op de kaart van Viglius zien we heel wat hoeven met een boomgaard (vooral in de omgeving van **Vroonstalledries, Speibroek** en **Houtje**), maar waar de twee boomgaarden in kwestie lagen, weten we niet.

6.2.4 Benoemingsmotieven voor onontgonnen grond

Coemans Heet/ 's Konings Heet: *heet*, de Vlaamse vorm voor *heide*, betekende 'veld', m.a.w. woeste grond (Vandeveire-Devos 2008: 90). Er is geen enkele aanwijzing dat deze "heet" al ontgonnen zou zijn. De vorm *Koning* lijkt een verbastering te zijn van de familienaam *Coeman(s)* (zie **Coemans Hinghers Akker**, p.57).

7 Heuvels en hoogten

7.0 Kernbestanddelen in hoogtenamen

BERG

In het vlakke Vlaanderen refereerde *berg* aan alles wat maar enkele meters boven het maaiveld uitkwam.

(Mattheeuw-Devos 1997: 133)

DONK

Donk, uit het Germaanse *dunga*, is nauw verwant met de voorloper van het Nederlandse werkwoord *duiken* ‘opduiken’. Er bestaat onenigheid over de oorspronkelijke betekenis van het woord, dat in vele toponiemen is opgeslagen. Sommigen zien er een moeraswoord in, anderen (waaronder Gysseling) een hogere, zandige plek in moerassig terrein. De topografische aard van de “donken” in onze streek toont aan dat de Meetjeslandse toponiemen de laatste betekenis in zich dragen.

(Vandeveire-Devos 2008: 137)

HUL

In tegenstelling tot *berg*, verwijsde *hul*, uit het Germaanse *hulja*, naar duidelijk zichtbare bulten en heuveltjes.

(Vandeveire-Devos 2008: 137)

WAL

Wal komt uit het Latijnse *vallum*, dat ‘opgeworpen verdedigingswerk, verschansing’ betekende. In de Vlaamse dialecten zou het woord twee realia aanduiden, die weliswaar met elkaar in verband stonden. Zo refereerde het ten eerste aan kunstmatige verhogingen, meer bepaald aan bermen rond een middeleeuwse stad of aan een opgeworpen heuveltje waar een gebouw op stond. Voor het opwerpen van dergelijke wallen moest er natuurlijk grond worden uitgegraven, waardoor er rondom de stad, het kasteel of de hoeve een ringgracht ontstond. Die ringgracht was dan het tweede verschijnsel dat *wal* werd genoemd.

(Vandeveire-Devos 2008: 48)

7.1 Benoemingsmotieven voor hoogtenamen

Berg van Weelden: aan deze verhevenheid heeft een zekere (*van*) *Weelden* (Debrabandere 2003: 1308) zijn naam heeft geleend.

Galgenberg: naar deze ‘berg’ verwijst een attestatie uit 1614 als volgt: *den galghen beerch vanden gherechte vanden Graefshepe van Everghem* (1614). Hierdoor kunnen we met zekerheid zeggen dat op de hoogte in kwestie de galg van Evergem stond (zie **Galgenstuk**).

Goudbloemmolenwal: een *wal* of ‘kunstmatige verhoging’ (Vandeveire-Devos 2008: 48) waar blijkens de naam de niet-geattesteerde *Goudbloemmolen* op stond.

Hoge Barm: *barm*, de dialectvorm van ‘berm’, duidt een langgerekte, smalle, aarden opworp aan (Vandeveire-Devos 2008: 126). Blijkens het voorbepalende adjectief *hoog* moet de berm waar het toponiem naar verwijst opvallend hoog zijn geweest.

Capenberg: het eerste bestanddeel *capen* komt van het Germaanse *kappon* en kunnen we vergelijken met het Oudhoogduitse *kapf* ‘hoogtepunt, uitkijktoren’ en met het Oudengelse *cape* ‘uitkijkpost’ (TW).

Molenwal: dit toponiem verwees naar een *wal* of ‘kunstmatige verhoging’ (Gysseling 1966: 8-9), waarop een molen stond. Uit het toponymisch bestand kunnen we afleiden dat de molen in kwestie **Lichtvoetmolen** heette (1346).

Het glossarium bevat eveneens het toponiem **Molenwalleken**, dat slechts eenmaal geattesteerd is en waarvan het ook niet duidelijk is naar welke werkelijkheid het verwees. Het is mogelijk dat **Molenwalleken** een klein stukje cultuurland benoemde, dat aan of op de hoogte **Molenwal** lag. Van die hoogte heeft het perceeltje in kwestie vervolgens de naam overgeërfd.

Naar of langs deze referenten liep de **Molenwalstraat**, die vandaag in het zuiden van Wondelgem ligt. Wellicht kunnen we ons door die huidige locatie laten leiden om **Molenwal** en **Molenwalleken** te situeren.

Stuivenberg: het werkwoord *stuiven* moet hier worden opgevat in zijn nog steeds gangbare betekenis ‘door een luchtstroom snel voortgedreven worden, sprekend van fijn stof’ (Van Dale). In dit toponiem verwijst het naar de bodem van de benoemde hoogte, die zandig was en dus bij wind gemakkelijk opwaaide (Vandeveire-Devos 2008: 26).

8 Stromend en stilstaand water

8.0 Kernbestanddelen in waternamen

BEEK

Beek, uit het Germaanse *baki*, duidde een smalle, natuurlijke waterloop aan.

(Mattheeuw-Devos 1997: 138).

GRACHT

Uit het werkwoord *graven* werd het substantief *graft* afgeleid, dat op zijn beurt evolueerde tot *gracht*, het gewone woord voor een gedolven afwateringssloot.

(Mattheeuws-Devos 2008: 139).

PUT

Put was een zeer algemene benaming voor allerhande realia. Het werd meer bepaald gebruikt voor natuurlijke of kunstmatige vijvers, voor gegraven of geboorde putten waaruit men drink- of bluswater haalde, voor kuilen en groeven die dienden om zand, mergel, leem, turf e.d. boven te halen en tenslotte voor elke inzinking die al dan niet met water was gevuld.

(Mattheeuws-Devos 2008: 141)

VIJVER

Vijver komt uit het Oudfranse *vivier*, dat op zijn beurt afkomstig is van het Latijnse *vivarium*, een afleiding van het werkwoord *vivere* ‘leven’. Een *vivarium* was oorspronkelijk een waterplas waarin vissen “levend” werden gehouden. Later verruimde de betekenis van het begrip tot ‘visvijver’ en ‘grotere waterplas’.

(Vandeveire-Devos 2008: 139-140)

8.1 Kanalen en rivieren

Zoals we op de kaarten kunnen zien, liepen door en om Wondelgem heen een aantal belangrijke waterlopen. Zo diende de **Kale(ne)** als noordgrens van het dorp en liep aan de oostelijke grens de **Schipgracht**. Ook de **Rietgracht**, in het zuidoosten, fungeerde als grens, zoals hieronder duidelijk zal worden. De **Lieve** ten slotte stroomde dwars door het dorp en maakte op het Wondelgemse grondgebied een grote bocht.

Kale(ne): zowel op de Popp-kaart als op de kaart van Viglius zien we dat deze rivier de grens vormde tussen Wondelgem en het noordoostelijk gelegen Evergem. De **Stenen Brug** zorgde voor verbinding tussen beide dorpen (De Potter-Broeckaert 1864- 1870: Wondelgem, 4).

Kale(ne) is de naam voor een deel van de loop van de rivier *Durme*, die voor het eerst in 694 onder de vorm van *Dormia* wordt geattesteerd (TW). Deze waterloop ontspringt op het gehucht Reigerlo in Beernem, volgt over een zekere afstand de grens tussen Beernem en Sint-Joris-ten-Distel, vloeit vervolgens door het noordelijke deel van Aalter en Bellem en verder door het grondgebied van Hansbeke, Zomergem, Merendree, Lovendegem, Vinderhoute en tussen Evergem en Wondelgem richting Moerbeke-Waas, Daknam en ten slotte Tielrode, waar hij uitmondt in de Schelde (Mattheeuws-Devos 1997: 15-16).

Blijkens de vroegste attestatie van deze waterloop te Wondelgem, namelijk in 1392, werd hij daar, net als bijvoorbeeld in Bellem, Hansbeke, Zomergem, Lovendegem en Vinderhoute (Devos 1992: 49-50; Luysaert 1995: 92), *Kale(ne)* genoemd. Volgens Gysseling is deze naam net als *Durme* van voor-Germaanse origine en zou hij teruggaan op een Belgisch substraatwoord *(a)kal* ‘schitterend’ (Mattheeuws-Devos 1997: 137). Toch moet de rivier in Wondelgem tot op een bepaald ogenblik onder de naam *Durme* bekend zijn geweest, aangezien hij zijn naam geleend heeft aan het natuurlijke meersengebied dat zich langs zijn oevers had gevormd, de **Durme(n)**.

Lieve: deze gegraven waterloop vloeide te Wondelgem door **Wondelgemmeers**, boog ter hoogte van **Meulestedebrugge** af naar het westen, liep vervolgens benoorden **Vroonstalledries** om zich dan parallel aan de **Kale(ne)** zuidwaarts richting Mariakerke te begeven. De **Lieve** maakte m.a.w. een ruime bocht, die diende om de hogergelegen delen van Wondelgem te vermijden. Over het Wondelgemse deel van het kanaal lagen twee bruggen, meer bepaald de **Karnemelkbrugge** en **Bennins Brugge** (Vanaverbeke 1968: 6).

De **Lieve** werd gedolven naar aanleiding van de bloeiende lakennijverheid te Gent in de 12de-13de eeuw: de economische bloei die daaruit voortkwam, noodzaakte immers een rechtstreekse verbinding tussen Gent en de zee. In het jaar 1251 gaf Margareta van Constantinopel, gravin van Vlaanderen, aan de Gentenaren de toestemming om een nieuwe vaartweg aan te leggen. Het startpunt van de waterloop was de Leie aan het Gravenkasteel te Gent, het eindpunt werd de zeearm het Zwin. Daartussen vloeide het kanaal door Wondelgem, Mariakerke, Vinderhoute, Waarschoot, Zomergem, Eeklo, Maldegem-Adegem en Moerkerke. In de late middeleeuwen zou de **Lieve** veel van zijn economisch belang verliezen, naarmate het Zwin verder verzandde en Brugge zijn wereldmarktrol verloor ten voordele van Antwerpen. In de volgende eeuwen werd het kanaal op verschillende plaatsen gedempt, vooral op het voormalig Wondelgemse gebied binnen de Rietgracht, dat ondertussen door Gent was geannexeerd (Vanaverbeke 1968: 6-7).

Aangezien het kanaal, zoals al gezegd, vanuit de Leie vertrok, werd het eerst *Nieuwe Leie* genoemd. Later veranderde de naam naar *Lieve* (Vanaverbeke 1968: 6). Beide namen zijn echter wel verwant: volgens Gysseling (1978: 3-4) stammen ze van de Indo-Europese wortel *lei* dat vermoedelijk ‘slijmerig, glibberig, glad’ betekent.

Rietgracht: het toponymisch bestand van Wondelgem bevat een aantal riviernamen met het bestanddeel *riet*, waarvan we vermoeden dat ze allemaal naar dezelfde waterloop verwijzen. *Riet* is al uitvoerig bij **Lestriet/-rijt** (zie p.26) behandeld: daar stellen we dat de oorspronkelijke vorm *rijt* moet zijn, het Middelnederlandse woord voor ‘stroom, beek, greppel, afwateringsloop’ (WNT).

De **Rietgracht** was een waterloop die Gent bijna volledig omgaf en zodoende een gebied afgrensde waarbinnen het Gentse stadsmagistraat sinds 1160-1170 een beperkte juridische en administratieve bevoegdheid verwierf: het Vrije of de Vrijheid van Gent. Zoals al vermeld scheidde deze gracht het voormalige centrum van de fiscus **Marka**, d.i. **Marka-Vroonstalle**, van de oude nederzetting Wondelgem, waardoor deze laatste (samen met de kerk en het kasteel van Wondelgem) binnen het Vrije van Gent kwam te liggen (Vanaverbeke 1968: 7).

In De Potter en Broeckaert (1864-1870: Wondelgem, 5-6) vinden we een fragment uit het Stedelijk Archief van Gent, waarin vermeld wordt dat er *een nieuwe ende oude Rytgracht* is geweest. Dat verklaart meteen het toponiem **Oude Rijt**, dat logischerwijs naar de oude **Rietgracht** verwijst. Verder lezen we in dat fragment dat de waterloop eigenlijk diende *tot [...] defensie* van de stad. In dat gegeven kunnen we misschien de verklaring zien voor **Oude Veste**, dat blijkens een citaat uit 1605 wel degelijk aan de **Rietgracht** refereerde (*ande Rietgracht oft oudde veste van ghendt*, 1605): *veste* betekent immers ‘kunstmatige verhoging in het terrein, voor de verdediging in tijd van oorlog’ en ook ‘gracht, vaak ontstaan door het opwerpen van een wal’ (WNT) en dat zijn betekenissen die we kunnen associëren met de defensie van de stad. Het adjectief *oud* heeft dezelfde functie als in **Oude Rijt**, maar we komen ook de naam **Veste** zonder *oud* tegen, net zoals er ook gewoon **Rijt/Riet** is geattesteerd. Deze toponiemen verwijzen vanzelfsprekend naar de nieuwe Rietgracht, die in het jaar 1415 gegraven werd (De Potter-Broeckaert 1864-1870: Wondelgem, 6).

Rietje: volgens Vanaverbeke (1968: 6) de naam van de verbinding tussen de **Lieve** en de **Schipgracht**. Inderdaad kunnen we op de kaart van Viglius zo’n verbinding waarnemen ter hoogte van **Ekkergemmeers(en)**, waar beide waterlopen elkaar dicht naderden. Aangezien *riet* hier de enige geattesteerde vorm is, zou dit toponiem in principe wel nog kunnen verwijzen naar de aanwezigheid van de rietplant. Het is echter veel vanzelfsprekender dat **Rietje** hetzelfde betekent als de andere *riet*-toponiemen in Wondelgem en we er dus het Middelnederlandse woord *rijt* ‘stroom, beek, greppel, afwateringsloop’ (WNT) moeten in zien.

Schipgracht: dit kanaal werd gegraven met het oog op de turfaanvoer (Vanaverbeke 1968: 6) en moest dus breed genoeg zijn om schepen door te laten. Die functie is meebenoemd in de naam.

De **Schipgracht** kwam te Gent uit de Leie, volgde dan de huidige Ottogracht, Krommewal, Sluizeken en Meerhem, liep vervolgens door de velden van de Muide en daarna langs Wondelgem richting Langerbrugge. Op het ogenblik dat hij Langerbrugge verliet, werd hij *Burggravenstroom* genoemd. Hij deed daarna nog

Kluizen, Ertvelde en Boechoute aan om ten slotte te Biervliet in de zee uit te monden (Vanaverbeke 1968: 5).

Als we de Schelde buiten beschouwing laten, was de Schipgracht-Burggravenstroom tot in de 13de eeuw de enige rechtstreekse verbinding van Gent met de zee. Dat kanaal had echter zoveel nadelen dat men ertoe genoodzaakt was een nieuwe rechtstreekse vaartweg van Gent naar de zee te graven, namelijk de **Lieve**. Toen ook de Lieve niet meer voldeed voor de scheepvaart, gaf keizer Karel in 1547 de toelating om in de bedding van de oude **Schipgracht** een nieuwe kunstmatige verbinding te graven, namelijk de *Sassevaart* (Vanaverbeke 1968: 6).

Nieuwe Vaart: deze waterloop zal op het moment van de naamgeving pas gegraven geweest zijn, zoals blijkt uit het adjectief *nieuw*. Op het kaartenmateriaal vinden we hem echter niet onder deze naam terug, waardoor we vermoeden dat hij na verloop van tijd (of misschien zelfs gelijktijdig) anders werd genoemd.

De enige attestatie van het toponiem dateert uit 1610, niet lang nadat de *Sassevaart* in 1547 in de bedding van de **Schipgracht** werd gedolven (Vanaverbeke 1968: 6). De mogelijkheid bestaat dus dat **Nieuwe Vaart** een alternatieve naam was voor de *Sassevaart*.

8.2 Bruggen en voorden

Brugstok: een *brugstok* is een smal, houten voetgangersbruggetje over een kleine waterloop (WNT; WVD I, Afl. 1, 240). Dankzij de legger en de kaart van Viglius kunnen we het bruggetje in kwestie lokaliseren over een beekje dat aan **Holmere** grensde.

Karnemelkbrugge: deze brug over de **Lieve**, die ook bekend stond als **Mahieus Brugge**, lag in de **Meulestedestraat**.

We weten niet zeker hoe we het bestanddeel *karnemelk* moeten interpreteren. Van Durme (1988: 333) ziet er in elk geval een depreciërende bijklank in. De *Karnemelkstraat* die hij behandelde, benoemde immers een allerellendigste tertiaire weg en daaruit leidt hij af dat *karnemelk* wellicht overdrachtelijk werd gebruikt in de betekenis 'slijk, modder'. Als we deze betekenis toepassen op het Wondelgemse toponiem, kunnen we stellen dat de brug in een modderige omgeving gelegen was. *Karnemelk* kunnen we echter ook als oppositum van *zoetemelk* beschouwen en dus als een voedingselement dat thuishoorde op de tafel van armen (Van Durme 1988: 333). Zo beschouwd verwijst het bestanddeel eerder naar de armoedige toestand van de Wondelgemnaren, een toepassing die we trouwens ook aantreffen in de spotnaam voor de inwoners: zij werden vanwege hun armoede *kirremelkziekers* genoemd (Vanaverbeke 1968: 30). Misschien werd de brug, die in het oosten en dus als het ware in het begin van Wondelgem lag, met dit bestanddeel aangeduid omdat hij naar armoedig gebied leidde.

Bennins Brugge: deze brug over de **Lieve**, gelegen op de **Evergemse Weg**, werd genoemd naar een persoon met de familienaam *Benn(e)*, een patronymische, Germaanse bakernaam uit Bernhard, met assimilatie *rn/nn* (Debrabandere 2003: 110).

Mahieus Brugge: een andere naam voor de **(Karne)melkbrugge**, die dus ook naar een aangelande werd genoemd, een zekere *Mahieu(x)*. Die familienaam is een patronymische, Franse vorm van de apostelnaam *Mattheus* (Debrabandere 2003: 803).

Meulestedebrugge: deze brug lag over de **Schipgracht** ter hoogte van **Meulestede**.

Stenen Brugge: een stenen brug over de **Kale(ne)**, die voor de verbinding zorgde tussen Wondelgem en Evergem.

8.3 Beken en sloten

Kruisbeke: wellicht stroomde deze beek langs of in de richting van een of ander kruis, al dan niet aan een grens gelegen (vergelijk met **Kruiskale** in Merendree, Luyssaert 1999: 71) . Voor de verschillende toepassingen van het bestanddeel *kruis*, zie **Kruisbilk 1**, **Kruisbilk 2**, p.91.

Molengracht: afgaand op de attestaties van dit toponiem, vermoeden we dat de naam gebruikt werd om zowel een waterloop aan te duiden, als de cultuurlandpercelen die ernaast lagen. Aangezien de ligging van de referent onbekend is, weten we niet naar welke molen de gracht in kwestie genoemd is.

Waalbeeksken: dit toponiem is slechts eenmaal geattesteerd in de vorm *twaelbeecxkin* (1569). Deze vorm zou een verbastering kunnen zijn van *twaelbelcxkin*, in welk geval het dezelfde referent benoemt als **Waalbilk(sken)** (zie p.67) en de naam dus helemaal niet naar een beek verwijst. Betrof het toch een beek, dan werd die mogelijk genoemd naar een *waal* of plek waar de grond is weggespoeld door de stroming van water bij een dijkbreuk (WNT).

Waalgracht: hoewel het hier op het eerste zicht om hetzelfde bestanddeel als in **Waalbeeksken** gaat, moeten we in *waal* van **Waalgracht** wellicht een persoonsnaam zien. Een attestatie uit 1505 luidt immers *up Walins gracht* en die vorm kunnen we vergelijken met de plaatsnaam *Walinsoerde* (1459), waarin we de naam *Waling* herkennen (Prisma i.v. Walsoorden).

Kromme Lede: *lede* betekent ‘gegraven waterloop’(VMNW) en uit het adjectief blijkt dat men bij het delven ervan geen recht parcours heeft gevolgd.

Willems Gracht: deze gracht is naar een zekere *Willem* genoemd. Wellicht werd met dit toponiem zowel de gracht zelf als het aangrenzende cultuurland aangeduid.

Wijde Gracht: het adjectief *wijd* ‘breed, uitgestrekt’ (WNT) wijst op de omvang van de gracht in kwestie. Een andere mogelijkheid is dat het toponiem een perceel benoemde van dergelijke omvang, gelegen aan een gracht.

8.4 Vijvers en putten

Lindenvijver: deze vijver is genoemd naar zijn ligging bij een of meerdere lindebomen. De kans bestaat dat het de *Dikke Linde* was die de vijver zijn naam heeft gegeven (zie **(ter) Linde(n)**, p.20), aangezien **Lindenvijver** bij de **Rietgracht** lag en deze gracht zich op zijn beurt bevond in de buurt van de *Dikke Linde*. Ook de datering van de attestaties van het toponiem spreken dit vermoeden niet tegen: ze zijn immers niet zo oud dat de mogelijkheid dat de Dikke Linde er toen nog niet stond in acht moet worden genomen.

Paddenpoel: blijkens de naam huisden er opvallend veel padden aan deze poel (Devos 1992: 54).

Vijverken: het is niet zeker of dit toponiem een klein vijvertje benoemde, dan wel een klein perceeltje gelegen aan een vijver. In elk geval was de referent bij **Spesbroekdries** gelegen.

De meeste *put*-toponiemen in Wondelgem benoemden, zoals al vermeld, cultuurland gelegen aan een put. Dat geldt voor het complex **Kleemput(ten)** en voor de akkers **Neckers Put** en **Zavelput**. Alleen van het toponiem **Burreput(je)** weten we niet zeker of het alleen de put benoemde of ook gebruikt werd ter aanduiding van een perceel land dat bij deze put gelegen was. Het eerste bestanddeel *burre* gaat terug op het Middelnederlandse *borne*, op zijn beurt een metathesis van *bron* (Vandeveire-Devos 2008: 76).

9 Omheiningen, kruisen, molens en grenstekens

Het toponymische bestand van Wondelgem bevat heel wat namen voor omheiningen, kruisen en andere opvallende markeerders binnen het landschap. Soms is het niet duidelijk of het toponiem gebruikt werd om alleen het object zelf te benoemen of dat de naam ook is overgegaan op een nabijgelegen perceel.

Zo zijn er heel wat *hek*-toponiemen in het glossarium. Uit de attestaties hebben we niet kunnen afleiden of ze (ook) cultuurlandpercelen benoemden die naast het hek in kwestie lagen, maar de kans dat ze dat deden, is vrij groot.

Hekken dienden om bebouwde percelen te beschermen tegen loslopend vee (Luyssaert 2001: 22). Het hek waaraan het simplexe toponiem **Hek** herinnert, diende bijvoorbeeld ter afsluiting van **Kolegemkouter**. Andere Wondelgemse hekken zijn **Hekken** (naast de **Molenwal**), **Heksken** en **Klophekken**. Dat laatste is een variant van *klaphekken*, een nog gebruikelijke benaming voor een klap- of slaghek, een hek dat vanzelf dichtklapt (WNT i.v. klaphek).

Ook bij een toponiem als **Begijnenhage** is het onzeker of het een *haag* benoemde dan wel een perceel gelegen aan die 'haag'. Extra ingewikkeld wordt het als we bedenken dat *haag* zelf ook twee toepassingen kende (zie **Haagstuk**), wat het aantal mogelijke interpretaties voor dit toponiem nog vergroot: ten eerste kon *haag* naar een omheind bosje verwijzen, ten tweede kon het om een levende haag gaan (Gysseling 1981: 76). Het eerste bestanddeel, *begijnen*, lijkt de eigenaar aan te duiden, namelijk een begijnhof of een zekere *Beghijn* (Debrabandere 2003: 104). Als het toponiem hier een haag aanduidt (en dus niet een perceel), kan het eerste deel ook ontleend zijn aan namen van percelen die genoemd zijn naar een begijnengemeenschap of een persoon met de bij- of achternaam *Begijn*, namelijk **Begijnenstuk** en **Begijnenbucht**. Die kavels werden in dat geval door de haag in kwestie omheind.

Samengevat zijn er voor dit toponiem drie mogelijkheden: ten eerste kan het verwijzen naar een perceel dat genoemd is naar zijn eigenaar en naar de ligging aan (of op) een (ondertussen verdwenen) omheind bosje; ten tweede kon het een partij benoemen, waarbij het zowel herinnerde aan de eigenaar als aan de ligging aan een levende haag; en ten derde kon het toponiem zelf een levende haag aanduiden, dat de *begijn*-percelen, **Begijnenstuk** en **Begijnenbucht**, omheinde.

Verder bevonden zich in Wondelgem een aantal kruisen, molens, palen ... die als oriëntatiepunt konden dienen en waarvan sommige hun naam ook zullen hebben geleend aan aanpalende percelen of andere realia.

Galge: zoals al vermeld bij **Galgenstuk** waren er in Wondelgem twee galgen: die van het graafschap Evergem in het noorden van het dorp en die van Gent (De Potter-Broeckaert 1864-1870: Wondelgem, 16). Uit de attestaties blijkt dat **Galge** zich in de buurt van **Wondelgemmeers** en de **Rietgracht** bevond, waaruit we kunnen

concluderen dat het toponiem de galg van Gent benoemde. Het citaat *In den bodem vander galghen* (1505) doet echter vermoeden dat de naam ook werd gebruikt om een bepaalde buurt in Wondelgem aan te duiden (zie **Bodem**, p.27). Naar welke galg die dan is genoemd en waar die dus gelegen was, is uit de citaten niet af te leiden. Wel vinden we in de 20ste eeuw te Wondelgem een wijk **Galge**, die we kunnen situeren waar de galg van Evergem zich bevond (Storme 1988: 35).

Andere referenten die naar één van de twee galgen genoemd werden, waren **Bachter Galgen**, **Voor de Galghe**, **Galgenberg**, **Galgenmeers** en **Galgenstuk**.

Kruise: Een citaat uit 1487 (*bij den cruce daer men met sente kathelinen preecht*) maakt duidelijk dat hier gaat om een veldkruis, een kruisbeeld in het landschap, meer bepaald in **Houtje**, waar op het feest van Sint Catharina een religieuze plechtigheid werd gehouden.

Het Wondelgemse glossarium bevat nog een heel aantal *kruis*-toponiemen, maar omdat *kruis* verschillende toepassingen kent (zie **Kruisbilk 1**, p.), is het niet zeker dat ze allemaal naar een soortgelijke referent als **Kruise** verwijzen.

Lichtvoetmolen: deze molen was op een hoogte gelegen, namelijk op de **Molenwal** en bevond zich dus in het zuiden van Wondelgem. Het eerste bestanddeel verwijst wellicht naar de eigenaar van de molen, ene *Ligtvoet* (Debrabandere 2003: 771).

Loocxkens Molen: de eigenaar/gebruiker van deze molen was een zekere *Loock(x)*, wiens naam in oorsprong wellicht een bijnaam was voor de looketer of lookteler (Debrabandere 2003:783). Volgens Vanaverbeke (1968: 9) kreeg Wondelgem zijn eerste houten windmolen (de *Galgemolen*) pas in de 17de eeuw, maar dat is dan toch buiten deze molen gerekend die al in 1523 als *eender corenwintmuelne ghenaeempt* overgegaan op de wal waarop hij stond: **Loocxkens Molenwal**.

Meestove: in een *meestoof* droogde men door verwarming de wortels van de mede, een gewas dat rode verfstof opleverde (WNT). Blijkbaar stond er in Wondelgem zo'n droogoven op de kavel **Kromme Wa(e)l** bij **Meulestede**.

Middelpaal: uit het toponiem kunnen we afleiden dat deze paal in het midden van een grotere landschappelijke entiteit stond. Deze entiteit was blijkens de enige attestatie van de naam (1577) meer bepaald **Wondelgemmeers**.

Sint-Kathelijnekruise: dit kruis is genoemd naar de patroonheilige van Wondelgem, de *Heilige Catharina van Alexandrië* (Vanaverbeke 1968: 43). Het stond vlakbij de oude kerk binnen het Vrije van Gent. Mogelijk gaat het hier om hetzelfde kruis als **Kruise** aanduidde, aangezien er daar op de feestdag van St.-Catharina werd "gepreekt".

Smoutpotmolen: *smout* is ‘week vet, met of zonder inbegrip van olie’ (WNT). We veronderstellen dat de **Smoutpotmolen** diende tot het vervaardigen van olie om de *smoutpot* ‘vetpot’ (WNT) te vullen.

In het toponymisch bestand van Wondelgem vinden we ook een akker die **Smoutpot** werd genoemd, wellicht naar zijn ligging aan de molen in kwestie.

Stenen Kruise: de motiefleverancier voor de naam van dit kruis was het materiaal waaruit het vervaardigd was, namelijk steen. Dat door deze naam het kruis kon worden geïdentificeerd, doet vermoeden dat de overige kruisen in Wondelgem uit hout vervaardigd waren. De huidige straat *Stenen Kruis*, in het noordoosten van Wondelgem, geeft ons een aanwijzing wat de locatie van **Stenen Kruise** betreft.

Werkelijkheidscategorie onzeker

In deze categorie hebben we de toponiemen geplaatst waarvan we niet met zekerheid konden bepalen tot welke werkelijkheidscategorie de referenten die ze benoemden, behoren.

Aard: volgens Gysseling (1978: 21-22) duidde *aard* oorspronkelijk een gemene weide aan. In die betekenis vinden we het woord nog terug in de Kempen en misschien ook in de toponiemen *Zwijnaarde* en *Eksaarde*. In Oost-Vlaanderen is het echter al vroeg ‘aanlegplaats’ gaan betekenen (zoals bijvoorbeeld in *Oudenaarde*) en vooral te Gent waren dergelijke aarden bijzonder talrijk (Gysseling 1978: 21-22). Ook in Wondelgem werden een aantal plaatsen met het bestanddeel *aard* aangeduid (**Aard, Grote Zwaanaard, Vijveraard, Zwaanaard**). Toch kunnen we er niet van uitgaan dat al deze *aard*-toponiemen (percelen gelegen aan) aanlegplaatsen benoemden, aangezien de context waarin ze geattesteerd zijn ons daar geen uitsluitel over geeft.

Ook over **Aard** hebben we, behalve de naam, geen verdere informatie: we weten niet welke soort referent het toponiem benoemde en waar die dan gelegen was. Daarom kunnen we verder ook geen uitspraken doen over de “aard” waar de referent zijn naam aan te danken had.

Alxhoeke: Het grondwoord *hoek* is al bij **Hoge Hoek** (zie p.27) behandeld. Samengevat kan het vier realia aanduiden: ten eerste een wijk, gehucht of buurt, ten tweede een onbewoonde plaats, ten derde een plaats waar wegen elkaar kruisen en dus een hoek vormen en ten vierde een uithoek of plaats ver van de dorpskern (Mattheeuws-Devos 1997: 17). Aangezien de referent in kwestie aan **Bennins Brugge** lag, dicht bij het centrum **Vroonstalledries**, kunnen we moeilijk spreken van een uithoek. Wel zien we op die plek duidelijk een kruising, meer bepaald van de **Lieve** en de huidige *Evergemsesteenweg*, waardoor we *hoek* wellicht in die toepassing moeten opvatten. Het eerste bestanddeel *alx* doet een achterliggende persoonsnaam vermoeden, met genitief *-s*. Helaas vonden we nergens een voor- of familienaam *alk(s)* terug

Banaard: een *ban* is een uitroeping van een gerechtelijke handeling die voor schout en schepenen heeft plaatsgevonden en die meer bepaald betrekking had op een inbezitstelling van onroerend goed (VMNW). Over deze ‘aard’ (zie het lemma **Aard** hierboven) was er wellicht een geschil die tot een dergelijke handeling heeft geleid (Van de Woestijne 1994: 125).

Evergemse Veste: *veste* betekent in de eerste plaats ‘een kunstmatige verhoging in het terrein, voor de verdediging in tijd van oorlog’ en vandaar ook metonymisch ‘gracht, vaak ontstaan door het opwerpen van een wal’ (WNT). Naast **Evergemse Veste** stoten we in het glossarium op andere *veste*-toponiemen, zoals bijvoorbeeld

Oude Veste, wat een andere naam voor de **Rietgracht** blijkt te zijn. Die gracht omzoomde het Vrije van Gent en vormde dus de grens van dat rechtsgebied, wat min of meer aansluit bij de betekenis van *veste*. Wellicht mogen we ook **Evergemse Veste** lokaliseren aan een grens, meer bepaald tussen Wondelgem en Evergem en misschien kunnen we naar analogie met **Oude Veste** zelfs suggereren dat het hier meer bepaald om een andere naam voor een stuk van de **Kale(ne)** gaat, die inderdaad de grens tussen Wondelgem en Evergem markeerde.

Houtjes Veld: we weten niet of dit *veld* (zie 6.1 Kernbestanddelen in terreinnamen, p.55), dat zijn naam aan zijn ligging in **Houtje** te danken heeft, op het moment van de naamgeving al (gedeeltelijk) ontgonnen was.

Koninginne: net zoals bij **Gruterigge** en **Zottinnengat** hebben we hier met een vrouwelijke persoonsnaam te maken, die ofwel verwijst naar een vrouwelijk lid van een familie (*de*) *Koning* ofwel naar de echtgenote van de koning, d.i. de kampioen, van een schuttersgilde (Debrabandere 2003: 697).

Kwaad Straatje: dit toponiem benoemt *een ghemet eerfven* (1496), wellicht gelegen naast een *kwaad* straatje, dat - zo mogen we afleiden uit het adjectief *kwaad* - een slijkerig wegdek had (Devos 1992: 37). Waarschijnlijk had de nabijgelegen straat zelf de naam **Kwaad Straatje** of **Kwade Straat**, waarbij in het laatste geval het diminutiefsuffix op het erf zelf betrekking had.

Lange Mate: *mate*, afgeleid uit *meten*, betekent ‘afgemeten stuk land, oppervlakte’ en zou een technische term zijn uit het turfwinningbedrijf. In de 12de eeuw werd het moergebied in het noorden van het Meetjesland massaal en planmatig uitgeturfd. Daarbij verdeelde men de grond in repels of *maten* die men vervolgens aan een ontginning toeweest. Die “maten” hadden een lengte/breedte-verhouding groter dan acht, wat door het adjectief *lang* extra in de verf wordt gezet. Na het ontturven verwilderden de maten, nog later werden ze bebost of in akkerland omgezet (Van de Woestijne 1994: 77). Wondelgem lag ver buiten het Meetjeslandse moergebied, als daar al turf werd gestoken, was dat op kleine schaal en voor individueel gebruik. Van een systematische verkaveling van grote terreincomplexen in repels, zoals gebeurde in het noordelijke moergebied, was in Wondelgem zeker geen sprake. Daarom is het echter nog niet onmogelijk dat de term *mate* vanuit het moergebied een zekere verspreiding kende over de ruime omgeving daarvan en gebruikt werd om percelen te benoemen die door hun opmerkelijke repelvorm deden denken aan de “echte” maten in het turfwinninggebied. Dat lijkt te worden bevestigd door het feit dat in nog andere Meetjeslandse dorpen buiten het moergebied percelen *mate*-toponiemen voorkomen: in het archief van de Stichting Achiel De Vos (geraadpleegd door M.Devos) vinden we *Lange Mate* in Sleidinge, ‘*s Busers Mate* in Bassevelde, *Mate* in Oostwinkel en *Korte Mate* in Evergem.

Paardenkerkhof: dit toponiem herinnert aan het feit dat paarden vroeger niet werden geslacht voor consumptie, maar wel begraven. Dat gebeurde natuurlijk niet in de vruchtbaarste grond, maar in schrale, magere zandgrond, wat ook aanleiding gaf tot spottend gebruik van de term: gronden die zo schraal en onvruchtbaar waren dat ze nergens anders voor deugden dan om paarden in te begraven, werden ook wel *paardenkerkhof* genoemd (Van de Woestijne 1994: 129).

Poltveld: het eerste bestanddeel lijkt een afleiding te zijn van *pol* met het collectiefsuffix *-t*, dat we hier wellicht als een pure plaatsmarkeerder moeten beschouwen (Vandeveire-Devos 2008: 92; zie ook **Venne(t)/Venhout**, p.28). *Pol* betekent ‘hetzij een eilandje, hetzij laagliggend, door aanslibbing gevormd land’ en is verwant met *polder* of *poel* (MNW). Het verwijst wellicht naar de bodemgesteldheid van het hier benoemde veld, dat door zijn drassige bodem lang woest zal hebben gelegen.

Ser Boudins Veld: het is niet zeker of op het moment van de naamgeving dit veld al in cultuurland was omgezet en de naam dus verwijst naar de oorspronkelijke toestand van het geheel, of dat het toponiem nog steeds een stuk woest land benoemde. Het was in elk geval in het bezit van een zekere *Boudin*. Het element *ser* is een samentrekking van *des heren* en betekent dus ‘van heer’ (MNW). Zie ook **Ser Boudins Riet/Rijt**, p.61

Ser Willems Veld: ook hier is niet zeker welke werkelijkheidscategorie *veld* benoemde. Wel zeker is dat het naar een zekere *Willem* is genoemd. Voor het element *ser*, zie bovenstaand lemma **Ser Boudins Veld**.

Vijveraard: uit de naam zelf leiden we af dat de hier benoemde referent aan een vijver lag, die wellicht bevaren werd, bv. door vissers of eendenvangers en dus een aanlegplaats of *aard* nodig had (zie **Aard**, p.109).

Werft: dit toponiem is met het collectiefsuffix *-t* afgeleid van het substantief *werf*, waarvan de klinker in het citaat uit 1385 dubbel gespeld staat, wat een gerekte uitspraak weergeeft. *Wurf* kent verschillende betekenissen, die hier allemaal kunnen worden toegepast. Ten eerste kon het een onbebouwde ruimte rondom een huis aanduiden (VMNW), ten tweede een opgeworpen heuvel of verhoogde plaats, meer bepaald tot bescherming tegen watervloeden (WNT), ten derde een kade waar schepen aanmeren en geladen of gelost worden (WNT) en ten vierde refereerde het aan bepaalde wilgesoorten (WNT). Alleen in de laatste betekenis kan het collectiefsuffix nog in zijn oorspronkelijke betekenis worden opgevat, maar bij de andere toepassingen kon het enkel nog dienen als plaatsmarkeerder (zie **Venne(t)/Venhout**, p.28).

Schoutetenveld: we weten niet of het bestanddeel *veld* hier nog woeste grond benoemde of naar de oorspronkelijke toestand van het land in kwestie verwees. *Schoutete* is samengesteld uit *schout*, de klankwettige vertegenwoordiger van Germaans **skuldhi* ‘schuld’ en een nomen agentis van *heten* en betekent letterlijk ‘hij die het bevel geeft tot het verlenen van verplichte diensten’. In de praktijk werd het woord in de middeleeuwen toegepast op diverse soorten hogere en lagere ambtenaren, zoals een bestuurder of opzichter over de bezittingen van een bijzondere persoon of stichting of een vertegenwoordiger van het landsheerlijk gezag, dus een voorloper van onze tegenwoordige burgemeester (De Vries i.v. *schout*; MNW i.v. *schoutete*). **Schoutetenveld** is dus genoemd naar een persoon met een dergelijke functie, maar het kan ook dat het hier om de daarvan afgeleide familienaam *Schoutheete* gaat (Debrabandere 2003: 1107 i.v. *Schout, (de)*).

Vossenveld: we weten niet of dit toponiem op het tijdstip van de attestatie in 1452 nog woest land benoemde of dat het terrein toen al in cultuurland was omgezet. Het eerste bestanddeel kan wijzen op de aanwezigheid (van het hol) van een vos nabij het hier besproken ‘veld’ (Vandeveire-Devos 2008: 104) of kan doen denken aan een persoon die luisterde naar de naam (*de*) *Vos*. Misschien is er een of ander verband (wat de ligging of de eigenaar betreft) met de akkerpercelen **Klein Vosstuk**, **Lang Vosstuk** en **Vosstuk(ken)**.

Wangheveld: dit “veld” was bij de **Lieve** gelegen en heeft zijn naam wellicht aan een zekere (*van*) *Wanghe* ontleend (Debrabandere 2003: 1300).

SLOT

Dat de microtoponymie een relevante studie is, zowel voor de historische wetenschappen als voor de taalgeschiedenis, bewijst ook de behandeling van de Wondelgemse plaatsnamen. Ten eerste herinneren heel wat Wondelgemse toponiemen aan de oorspronkelijke toestand van de plaatsen die zij benoemen. Als we er in slaagden die plaatsen ook te lokaliseren, dan kregen wij een beeld van hoe die er voor de registratie van hun namen moeten hebben uitgezien. De complexen **Brede Broek** en **Gavers**, in het zuidwesten van Wondelgem, bewijzen bijvoorbeeld de oorspronkelijke aanwezigheid van moeras op die plek. Een toponiem als **Meere**, dat op het moment van de attestatie grasland ten zuidoosten van **Vroonstalledries** benoemde, toont dan weer aan dat er daar vroeger een waterplas lag. Ten tweede kunnen we uit microtoponiemen afleiden dat in de loop der tijden grote complexen in kleinere kavels werden opgedeeld: zo duiden de toponiemen **Achterste Breebroek**, **Grote Bredebroek**, **Kleine Bredebroek** en **Voorste Breebroek** bijvoorbeeld de parcellering van het al genoemde complex **Brede Broek** aan. Daarnaast toont het Wondelgemse toponymisch bestand dat ook omgekeerd twee kavels later weer tot een groter geheel konden versmelten, zoals bijvoorbeeld de percelen **Smisse** en **Molenare**. Dat in Wondelgem heel wat percelen naar hun eigenaar of gebruiker werden genoemd, is dan weer een bewijs van de privatisering die de landbouw onderging (bv **Spierings Bilk**).

Tot zover een aantal voorbeelden van de bijdrage van de Wondelgemse toponymie tot de historische wetenschappen. Maar die toponymie onthult ook een stukje van onze taalgeschiedenis. We zien niet alleen welke soortnamen er op het moment van de naamgeving tot de woordenschat behoorden, maar krijgen ook een illustratie van de manier waarop woorden gevormd werden. Het toponymisch materiaal bevat immers heel wat samenstellingen, zoals bijvoorbeeld **Bijldestuk** en **Paardebosselken**. Die twee namen zijn tegelijk voorbeelden van afleidingen bij microtoponiemen: *bijlde* is namelijk een adjectief, afgeleid van het substantief *bijl* en *bosselken* is een verkleinwoord met een dubbel achtervoegsel, *-el* en *-ken*. Andere voorbeelden van afleidingen zijn **Vlassenare**, met het suffix *-are* of **Gruterigge**, met *-igge* als typische achtervoegsel voor de vrouwelijke vorm. Verder zien we in toponiemen af en toe flexie verschijnen: zo vertoont een toponiem als **Knippendam** de zwakke genitiefverbuiging op *-n* en kunnen we in **Poshole/Popshole** een datiefverbuiging opmerken.

Toponiemen geven ons natuurlijk niet zomaar toegang tot al die informatie. Het bestuderen ervan brengt immers ook heel wat moeilijkheden met zich mee. Zo kunnen we niet alle benoemde plaatsen lokaliseren en van enkele weten we ook niet om welke landschappelijke component het precies gaat. Van heel wat *veld*-toponiemen (zoals **Poltveld**, **Ser Boudins Veld**...) is ons bijvoorbeeld niet bekend of zij nog

steeds woest terrein benoemen of al tot cultuurland omgevormd zijn. Zulke gegevens hebben we echter nodig om via plaatsnamen uitspraken te kunnen doen over de landschapsontwikkeling van een bepaalde streek. Ook de typische vormveranderlijkheid van toponiemen zorgt voor moeilijkheden. Het glossarium van de Wondelgemse toponiemen bevat bijvoorbeeld **Toevate**, waarvan alleen maar te vermoeden is dat het een vorm is van *toemate*. Andere toponiemen blijven helemaal duister, zoals bijvoorbeeld **Baeghe**. Hieruit blijkt dus dat er ons heel wat gegevens ontbreken en de geschiedenis als dusdanig voor een groot deel verloren blijft.

BIBLIOGRAFIE

- Acker, J.-P. van (1997). *De Wondelgemse Big Bizou*. De Gentenaar 12-12-1997.
- Andries, G. (1993). *Meetjeslandse toponiemen tot 1600. Deel III: Het Gentse. Band 2: Lovendegem*. Landegem : Stichting Achiël De Vos.
- Buys, D. (2000). Geschiedenis. Wondelgem. *Cultuur-info*13, p. 7-11.
- Daan, J. (1955). 'Van Marken ende van Minne.' In: *Mededelingen van de vereniging voor naamkunde te Leuven en de commissie voor naamkunde te Amsterdam* 31, p. 69-79.
- Debrabandere, F. (2003). *Woordenboek van de familienamen in België en Noord-Frankrijk*. Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij L.J. Veen.
- De Mey, L. (zj). *Transcriptie van de legger van Sint-Baafs, behorende bij de kaart van Viglius 1576*. (Fonds Sint-Baafs R872/1a. Wondelgem. Metinghe van pachthoeven ende thienden aldaer de anno 1576)
- Devos, M. (1991). *Meetjeslandse toponiemen tot 1600. Deel II: Het Houtland. Band 1: Aalter*. Maldegem: Stichting Achiël De Vos.
- Devos M. (1991). *Bouwlandtermen in de Vlaamse dialecten: spreidings- en betekenisgeschiedenis*. Tongeren: Michiels.
- Devos, M. (1992). *Meetjeslandse toponiemen tot 1600. Deel II : Het Houtland. Band 2 : Bellem*. Maldegem : Stichting Achiël De Vos
- Devos, M. (1995). 'Naamkunde.' In: Art, J. (red.). *Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente? Deel IIIa. Hulpwetenschappen*. Gent: Stichting Mens en Cultuur, p. 215-277.
- Devos, M. (2000). 'Microtoponiemen in de agrarische geschiedenis.' In: *Naamkunde* 32, p. 69-87.
- Devos, M. (2002). 'Betekenis en motivering van enkele diernamen in de toponymie.' In: *Naamkunde* 34, p. 205-224.
- Devos, M. en Vandekerckhove, R. (2006). *West-Vlaams*. Tiel: Lannoo.
- Devos, M. (2007-08). *Historische typologie van plaatsnamen. Syllabus bij de cursus naamkunde*.

- De Vries, J. (1971): *Nederlands etymologisch woordenboek*. Leiden: E.J. Brill.
- Edelman-Vlam, A.W. (1969). 'Veldnamen in de gemeente Rolde.' In: *Naamkunde* 1: p. 138-156.
- EWN= Philippa, M., Debrabandere, F. en Quak, A. (2003-). *Etymologisch woordenboek van het Nederlands*. Amsterdam: Amsterdam university press.
- Gysseling, M. (1947). 'Antwerpen en Anvers.' In: *Mededelingen van de vereniging voor naamkunde te Leuven en de commissie voor naamkunde te Amsterdam* 23, p. 21-25.
- Gysseling, M. (1950). 'Oostvlaamse plaatsnaamproblemen.' In: *Mededelingen van de vereniging voor naamkunde te Leuven en de commissie voor naamkunde te Amsterdam* 26, p. 17-27.
- Gysseling, M. (1951). 'Bagattenstraat en Savaanstraat te Gent'. In: *Album Dr. Jan Lindemans*, p. 223-224.
- Gysseling, M. (1952). 'Inleiding tot de studie van het oude Belgisch'. In: *Mededelingen van de vereniging voor naamkunde te Leuven en de commissie voor naamkunde te Amsterdam* 28, p.69-76.
- Gysseling, M. (1953/54). 'Overzicht over de Toponymie van Zeeuws-Vlaanderen.' In: *Oudheidkundige kring 'De vier ambachten'. Jaarboek*, p. 23-35.
- Gysseling, M.(1954a). 'Enkele topografische termen in Nederlandse plaatsnamen.' In: *Mededelingen van de vereniging voor naamkunde te Leuven en de commissie voor naamkunde te Amsterdam* 30, p.99-107.
- Gysseling, M. (1954b). *Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen*. Antwerpen: Standaard.
- Gysseling, M. (1956). 'Overzicht van de toponymie van Waasland.' In: *Mededelingen van de vereniging voor naamkunde te Leuven en de commissie voor naamkunde te Amsterdam* 32, p.91-100.
- Gysseling, M. (1966). 'Schets van de oude toponymie van Oostakker en Sint-Amandsberg.' In: *Mededelingen van de vereniging voor naamkunde te Leuven en de commissie voor naamkunde te Amsterdam* 42, p. 4-13.
- Gysseling, M. (1972). 'Oude toponiemen in het werkgebied Scheldeveld.' In: *Heemkring Scheldeveld. Jaarboek* 3, p. 7-9.

Gysseling, M. (1978). 'Inleiding tot de toponymie, vooral van Oost-Vlaanderen.' In: *Naamkunde* 10, p.1-24.

Gysseling, M. (1979). 'Principes van de straatnaamwijziging te Gent.' In: *Naamkunde* 11, p. 88-117.

Gysseling, M. (1980). 'Speurtocht in het vroege verleden van Gent en omgeving.' In: *Naamkunde* 12, p. 180-194.

Gysseling, M. (1981). 'Voornaamste bestanddelen van Zuidnederlandse plaatsnamen.' In: *Naamkunde* 13, p.75-78.

Gysseling, M. (1983). 'Inleiding tot de oude toponymie van West-Vlaanderen.' In: *De Leiegouw* 25, p. 39-58.

Kaart van Viglius= Verhulst, A. (1995). *Landschap en Landbouw in Middeleeuws Vlaanderen*. Brussel : Gemeentekrediet van België, p. 178-179.

Kempeneers, P. (1983). 'Hydronymie van het Dijle- en Netebekken.' In: *Naamkunde* 15, p.5-95.

Leys, O. (1976). 'Sociolinguïstische aspecten van de persoonsnaamgeving.' In: *Naamkunde* 8, p. 137-158.

Lievevrouw-Coopman, L. (1950-1951). *Gents woordenboek*. Gent: Erasmus.

Lindemans, J. en Van der Linden, E. (1931). *Het cijnsboek van Duyst. Excerpten en aantekeningen*. Leuven: Vlaamse toponymische vereniging.

Lindemans, J. (1933). *Brabantsche plaatsnamen. 4: Baardegem*. Leuven: Instituut voor naamkunde.

Lindemans, J. (1935). *Brabantsche plaatsnamen. 5: Beersel*. Leuven : Vlaamse toponymische vereniging .

Lindemans, J. (1943) In: *Nieuw Vlaanderen IX*, 21.

Lindemans, J. en Borgers, F. (1949). *Oostbrabantse plaatsnamen 3: Geetbets*. Leuven: Instituut voor naamkunde.

Lindemans, P. (1945). 'Het brood en het bakkersambacht.' In: *Eigen Schoon en De Brabander* 28, p.58-67.

Lindemans, P. (1952). *Geschiedenis van de landbouw in België*. Antwerpen: De Sikkel. 2 delen.

Loon, J. van (1977). 'Leerwijk en Steenborgerweert: Noormannen en Leidenaars in de wordingsgeschiedenis van het Noordantwerpse Waterland.' In: *Naamkunde* 9, p. 139-170.

Luyssaert, J. (1999). *Meetjeslandse toponiemen tot 1600. Deel III: Het Gentse. Band 4: Merendree*. Maldegem : Stichting Achiël De Vos.

Luyssaert, J. (2001). *Meetjeslandse toponiemen tot 1600. Deel III: Het Gentse. Band 5: Vinderhoute*. Landegem: Stichting Achiël de Vos.

Maas, L.H. (1990). 'De toponymische elementen *zwart, wit en grijs*.' In: *Naamkunde* 22, p. 5-87.

Maas, L.H. (1992). 'De toponymische elementen *rood, bruin en geel*, in het bijzonder in relatie tot de bodemgesteldheid.' In: *Naamkunde* 24, p.14-86.

Mattheeuws, K. en Devos, M. (1997). *Meetjeslandse toponiemen tot 1600. Deel IV: Het Ambacht Zomergem. Band 3: Zomergem*. Maldegem : Stichting Achiël De Vos.

MNW= Verwijs, E. en Verdam, J. *Middelnederlandsch Woordenboek*. 's Gravenhage: Nijhoff, 1882-1952 (de versie op cd-rom werd geraadpleegd)

Popp, P.C. (1842-1879). *Atlas cadastral parcellaire de la Belgique publié avec l'autorisation du gouvernement, sous les auspices de M. le ministre des Finances*. Bruges: Popp, n.d.

Potter, F.de en Broeckaert, J. (1864-1870). *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen. 1e reeks: Arrondissement Gent. 7:Vinkt, Vosselare, Vurste, Waarschoot, Wachtebeke, Winkel, Wondelgem, Wontergem, Zaffelare*. Gent: Annoot-Braeckman.

Prisma= Van Berkel, G. en Samplonius, K. (1995). *Nederlandse plaatsnamen: de herkomst en betekenis van onze plaatsnamen*. Utrecht: Spectrum.

Schönfeld, M. (1947). *Historische grammatica van het Nederlands: schets van klankleer, vormleer en woordvorming*. Zutphen: Thieme

Schreibers, J. (1994). *Wondelgem*. Nazareth: De Klaroen n.v.

Storme, J. (1988). Thema Wondelgem. Recht en orde. *Kroonblaadje* jg.9, nr.3, p.35.

Taldeman, J. (1989). *Meetjeslandse Toponiemen tot 1600. Deel 1: Het Ambacht Maldegem. Band 1: Adegem*. Adegem: Het Ambacht Maldegem.

Taeldeman, J. (1990). *Meetjeslandse Toponiemen tot 1600. Deel I: Het Ambacht Maldegem. Band 2: Maldegem. Band 3: Sint-Laureins*. Adegem: Het Ambacht Maldegem.

TW= Gysseling, M. (1960). *Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (voor 1226)*. Tongeren: Belgisch Interuniversitair Centrum voor Neerlandistiek. 2 delen.

Ulens, L. (1973). 'Over het ontstaan van het Instituut voor Vlaamsche Toponymie.' In: *Naamkunde* 5, p. 215-222.

Vanaverbeke, L. (1968). *Geschiedenis van Wondelgem*. Gent: Stevens.

Van Dale= Den Boon, T. en Geeraerts, D. (2005). *Van Dale groot woordenboek van de Nederlandse taal*. Utrecht: Van Dale Lexicografie.

Van de Veire, J. (1969). 'Wondelgem meer dan 1000 jaar'. In: *Toerisme in Oost-Vlaanderen* 4, p. 59-61.

Vandeveire, J. en Devos, M. (2008). *Meetjeslandse Toponiemen tot 1600. Deel II: Het Houtland. Band 4: Ursel*. Maldegem : Stichting Achiel De Vos.

Van de Woestijne, P. (1994). *Meetjeslandse Toponiemen tot 1600. Deel IV: De Keuren van Eeklo-Lembeke en Kaprijke. Band 1: Eeklo*. Maldegem : Stichting Achiel De Vos.

Van Durme (1986). *Toponymie van Velzeke-Ruddershove en Bochoute. Deel I*. Gent: Secretariaat van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde.

Van Durme (1988). *Toponymie van Velzeke-Ruddershove en Bochoute. Deel II: Verklarend glossarium (1)*. Gent: Secretariaat van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde.

Van Durme (1991) *Toponymie van Velzeke-Ruddershove en Bochoute. Deel II: Verklarend glossarium (2)*. Gent: Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde.

Van Langendonck, W. (1979). 'Paradoxen van de eigennaam.' In: *Naamkunde* 11, p. 181-195.

Van Passen, R.L. (1962). *Toponymie van Kontich en Lint*. Gent: Secretarie der Academie.

Van Wijk, N en Van Haeringen, C.B. (1979). *Franck's etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal*. 's Gravenhage: Nijhoff.

Verhulst, A. (1958). *De Sint-Baafsabdij te Gent en haar grondbezit (VIIe-XIVe eeuw): bijdrage tot de kennis van de structuur en de uitbating van het grootgrondbezit in Vlaanderen tijdens de middeleeuwen*. Brussel: Paleis der Academiën.

Verhulst, A. (1966). *Het landschap in Vlaanderen in historisch perspectief*. Antwerpen: De Nederlandse Boekhandel.

Verhulst, A. (1995). *Landschap en Landbouw in Middeleeuws Vlaanderen*. Brussel: Gemeentekrediet van België.

VMNW= Vroegmiddelnederlands woordenboek : woordenboek van het Nederlands van de dertiende eeuw in hoofdzaak op basis van het Corpus-Gysseling. Groningen : Gopher publishers, 2001. (de onlineversie werd geraadpleegd).

Volledig glossarium= De volledige collectie Wondelgemse toponymische attestaties uit het archief van de Stichting Achiel De Vos.

WNT= *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. 's Gravenhage/Leiden, 1863-1998. (de onlineversie werd geraadpleegd)

WVD I, Afl. 1= Magda Devos & Hugo Ryckeboer (1979): *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten. Deel I: Landbouwwoordenschat. Aflevering 1: Akkerland en weiland*. Gent: RUG. Seminarie voor Vlaamse dialektologie.

WVD I, Afl. Bemesting= Hugo Ryckeboer, Kristien van der Sypt en Jacques Van Keymeulen (1995). *Woordenboek van de Vlaamse dialecten. Deel I: Landbouwwoordenschat. Aflevering Bemesting*. Gent: RUG. Vakgroep Nederlandse taalkunde.

WVD I, Afl. Rund 1= Hugo Ryckeboer, S. Coppen, e.a. (1993). *Woordenboek van de Vlaamse dialecten. Deel I: Landbouwwoordenschat. Aflevering Rund 1*. Gent: RUG. Vakgroep Nederlandse taalkunde.

WVD II, Afl. 4= Jacques van Keymeulen, Kristien Van der Sypt, Magda Devos en Hugo Ryckeboer (1988). *Woordenboek van de Vlaamse dialecten. Deel II: Niet-agrarische vaktalen. Aflevering 4: De kuiper en de hoepelmaker*. Gent: RUG. Seminarie voor Nederlandse taalkunde en Vlaamse dialektologie.

WVD III, Afl. 2= Tineke De Pauw, Jacques Van Keymeulen en Vicky Van den Heede (1999). *Woordenboek van de Vlaamse dialecten. Deel III: Algemene Woordenschat. Aflevering 2: Land- en waterfauna*. Gent: UGent. Vakgroep Nederlandse taalkunde.

WVD III, Afl. 3= Tineke De Pauw, Jacques van Keymeulen en Har Brok (2002). *Woordenboek van de Vlaamse dialecten. Deel III: Algemene woordenschat. Aflevering 3: Flora*. Gent: RUG. Vakgroep Nederlandse taalkunde.

WZD= Ghijsen, Ha.C.M. (1979). *Woordenboek der Zeeuwse dialecten/ Bijeengebracht door de Zeeuwsche vereeniging voor dialectonderzoek*. Amsterdam: Elsevier.

Internetbron

www.gent.be/eCache/THE/1/563.html (Stad Gent).

www.familienaam.be (Besite)